İNSANCIL

AYLIK
KÜLTÜR
SANAT
DERGİSİ

YIL : 1 SAYI : 5

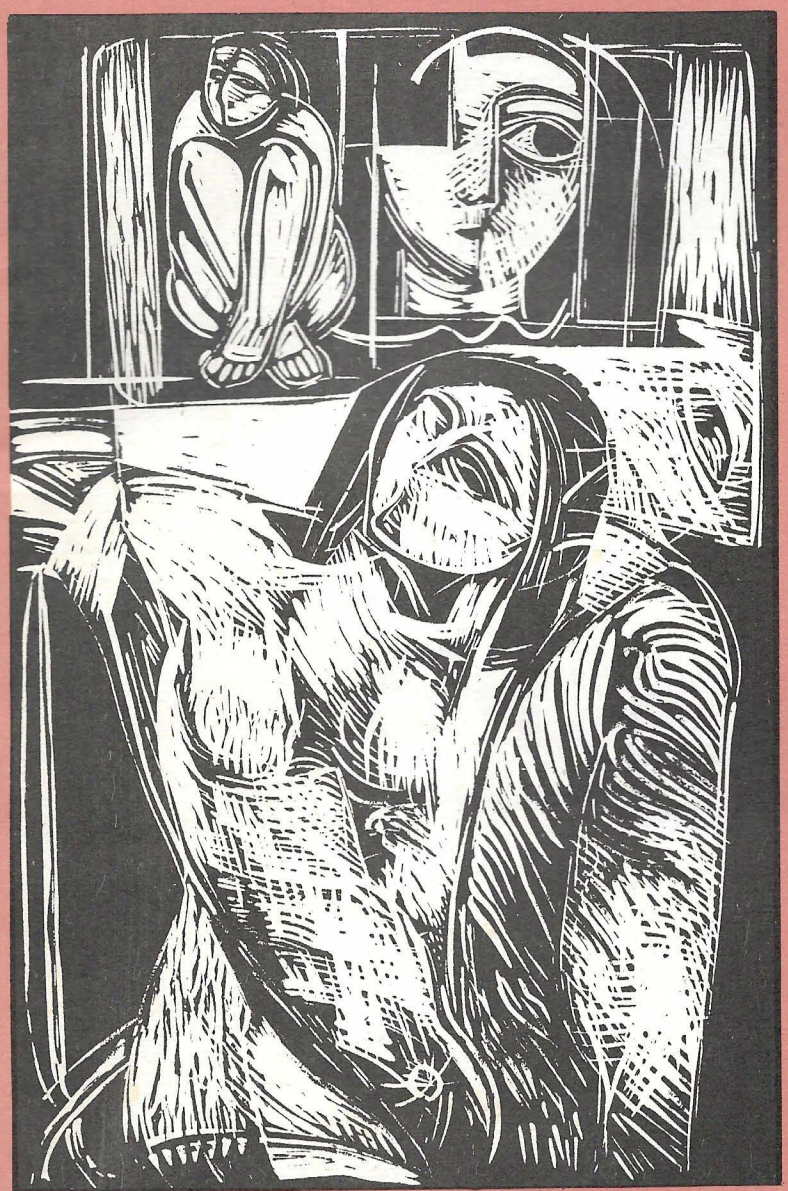

İSMAİL YILDIRIM

KADIN NE İSTİYOR

4.000 TL (KDV Dahil)

MART 1991

- Sahibi - Yazıişleri Sorumlu Yönetmeni
  BERRİN İSTANBULLUOĞLU

- Genel Yayın Yönetmeni
  CENGİZ GÜNDOĞDU

- Kurum Yönetmeni
  MUZAFFER ESER GÜNÇE

- Görsel Yönetmen
  CEMİLE ÇAKIR

- KurumYazmanı
  MUSTAFA SUPHİ YEŞİLYURT

- Düzeltmen
  HALİL TOKMAK

- Teknik Kadro
  İSMET HÜNERLİ
  FERRUH ÇAKIR
  ALİ SÜTLAŞ

- Katkıda Bulunanlar
  SEVİL SELÇUK
  NAZAN KARACA
  İSMAİL TANJU
  SADIK ALBAYRAK
  H. ALİ ŞİMŞEK

Yönetim Yeri: Mollafenari Sk. Nadir Han No: 40-42 Kat:5 CAĞALOĞLU-İSTANBUL
Tel: 511 79 94
Posta Çeki No: 666 043

Abone Koşulları
Yıllık (12 Sayı) 40.000-TL. (KDV. Dahil)
Öğretmen-Öğrenci 35.000.- TL.

Dizgi : Yön Dizgi İstanbul Tel:522 44 97
Baskı: Pirmat Basımevi İstanbul
Tel: 527 50 75 - 522 79 64

İÇİNDEKİLER

Cengiz Gündoğdu
İki Savaş Arası Barış Değil 1
Unesco'dan görüş
Barışı Kurmak 2
Şen Oğur
Kadın ve Aile Politikası 3
Zerrin Taşpınar Şahin
Usulca Geç Gecelerden (Şiir) 6
Berrin Taş
Kişiliksiz Kişilik 7
Melisa Gürpınar
Düşler Köyü (Şiir) 8
Cemile Çakır
İğneyle Oyulan Dağ 9
Filiz Naldöven
Bu Masaldır Mirasım Sana Çocuk (Şiir) 10
Sibel Özbudun
Toplumumuzda Kadınlık Ve Erkeklik 11
Hikmet İnan
Kuşlar Uçur Bana (Şiir) 13
Fatma Kethudaoğlu
Unutulan Kadın 15
Çiğdem Sezer
Aşkla Bilenmiş (Şiir) 16
Cemile
O Kadın Ben Olmayacağım 17
Tansu Belle
İki Resim İki Kadın 18
Gülgün Arıgümüş
Fildişi Kule (Öykü) 21
Ayla Kaytaz
Bir Kadının Günlüğünden 23
Ayten Mutlu
Anadoluda Kadın ve Şiir 26
Dar Kapsamlı Bir Anket Çalışması 30
Raziye Cenit
Tablo (Şiir) 32
Nilgün Kozal
Avcumdaki Ter 33
Lütfiye Aydın
Ayla Kutlu İle Söyleşi 34
Feriha Altıok
Bir Tutam Güneş (Şiir) 36
Berrin Kırımlıoğlu
Izgara Et (Öykü) 37
Ruth Berman
ABD İşgücünün Kadınlaştırılması 39
Neşe Yaşın
Anne Öldü (Şiir) 43
Müge Konor
Sağlıklı İnsan 45
Fatma Arslan
Zeynep Aliye İle Söyleşi 47

İKİ SAVAŞ ARASI BARIŞ DEĞİL

Sevgideğer okurlarımız, bu sayımızın arka kapağında bir duyuru var. Duyuruda göreceksiniz. **İnsancıl**, kitap yayınına başlıyor. Burada önemli olan **İnsancıl**'ın kitap yayınına, çizgisini net bir şekilde söyleyerek başlaması. Türkiye'de ilk kez biz, çizgimizi net bir şekilde belirtiyoruz. **İnsancıl**, insani gerçekçi eserler yayınlar. Şimdi şunu söylemeliyim. Bir ülkenin sanat ortamında çeşitli çizgiler olur. Bu, sanatın zenginliğidir. Bu zenginlikte, hayatın içinde dolaşan, insani-gerçekçi çizgi başattır. Oysa Türkiye'de özellikle son yirmi yıldır, hayatı dışlayan, insani olmayan karşı gerçekçi çizgi örgütlü bir şekilde başat oldu. İnsani-gerçekçi eserler... bu esereleri üreten sanatçılar, kültürümüzün gölgeli bölgelerine itildi. Bunlar görmezlikten gelindi... okura gösterilmedi... Hayatı dışlayan, insani olmayan, karşı gerçekçi çizgi, edebiyat dünyasında "başarılı" oldu ama hayatta başarılı olamadı. Hayatı oluşturan insan, bu edebiyatı dışladı. Yirmi yıldır söylediğim bu hakikatı, o çizginin savunucuları bugünlerde "fark ettiler". Hep böyle olur. Hayat, hakkını alır. Şimdi **İnsancıl**, hayatın içinde dolaşan, insani—gerçekci eserlerle, bu çizginin kültür hayatımızda hak ettiği yeri alması için harekete geçiyor. Evet, hayat, hakkını alır. Biz **İnsancıl Dergisi**... **İnsancıl Yayınları** olarak hayatın içindeyiz. Hayat için... hayatı oluşturan insan için varız. Bizler, masa başında sanatı biçim oyunlarına düşüren "zevk sahibi" insanlar değiliz. Bizler, hayatın içinde dolaşan... gerekirse hayatla hesaplaşan... insan olmanın sancısını çeken... insani—gerçekçi eserlerimizle yepyeni güzellikler yaratan insanlarız.

* * *

Sevgideğer okurlarımız, bu sayımızı bütünüyle kadın sorunlarına ayırdık. Yazıları okuduğunuzda göreceksiniz. Hiçbir arkadaşımız kolaycı bir tavırla erkek düşmanı değil.

Kadın insandır. İnsan olduğu için yaratıcılığı sınırsızdır. Bu yaratıcılık, çeşitli yasaklarla engellenmiştir. Bizler, ne şekilde, hangi gerekçeyle olursa olsun kadının insani yaratıcılığının engellenmesine karşıyız. Çünkü sorun, yalnızca kadınla sınırla değil. Bu, insanın aydınlanma sorunudur... Kadının engellendiği bir toplum, hiçbir alanda daha güzeli... daha doğruyu... daha mutlu bir ortamı yaratamaz. Dolayısıyla kadın hareketini Aydınlama hareketinden ayrı düşünemeyiz. Kadının insani yaratıcılığıyla katılmadığı bir Aydınlanma, hep "karanlık" kalır.

Bütün bunları bir kurama dayanarak söylemiyorum. Ben, kadının, insani yaratıcılığının engellenmediği bir ortamda neler yapabileceğini görmüş bir insanım. Kadın böyle bir ortamda, hem kendisini, hem çevresini daha güzele, daha mutlu bir ortama doğru eşsiz bir tavırla değiştiriyor. Kadın, böyle bir ortamda daha güzel oluyor.

* * *

Her zaman söylemişimdir. Kendimi şanslı sayarım. En tatsız günümde, değerli, nitelikli bir insan "Merhaba" der, elini uzatır. Ayten Mutlu, "Merhaba" diye elini uzatan, değerli nitelikli bir arkadaşım. İki yıldır yürüyoruz... Bu sayıyı Ayten Mutlu hazırladı. Kendisine teşekkür ediyorum. **Kadın Bülteni** çevresinde toplanan arkadaşlar ürünleriyle dergimize katkıda bulundular. Bir de bu çevre dışındaki arkadaşlarımız... Ankara'da , Kıbrıs'ta... Ürünleriyle desteklediler bizi. Hepsine teşekkür ederim.

* * *

Savaş devam ediyor. Aslında hiç bitmedi savaşlar. Biz, "barış" dediğimiz savaş aralıkları yaşadık. Bize göre bölgelerdeki savaşları da hissetmedik.

Körfez Savaşı, bize çok yakın. Bu yüzden doğal ortamın yıkımını... bombalarla öldürülen insanların acısını hissettik. Umarız bu bize ders olur. Sürekli, kalıcı bir barış için kolları sıvarız. Unutmayalım. İki savaş arası barış değil.

Bu sayımızla birlikte 48 sayfaya çıktık...

Sevgideğer okurlarım, iyi günler diliyorum... hepinize...

Cengiz Gündoğdu

Not: Dörtlükler Asım Bezirci'nin **Halkımızın Diliyle Barış Şiirleri** adlı kitabından alınmıştır.

BARIŞI KURMAK

Unesco Görüş 1977

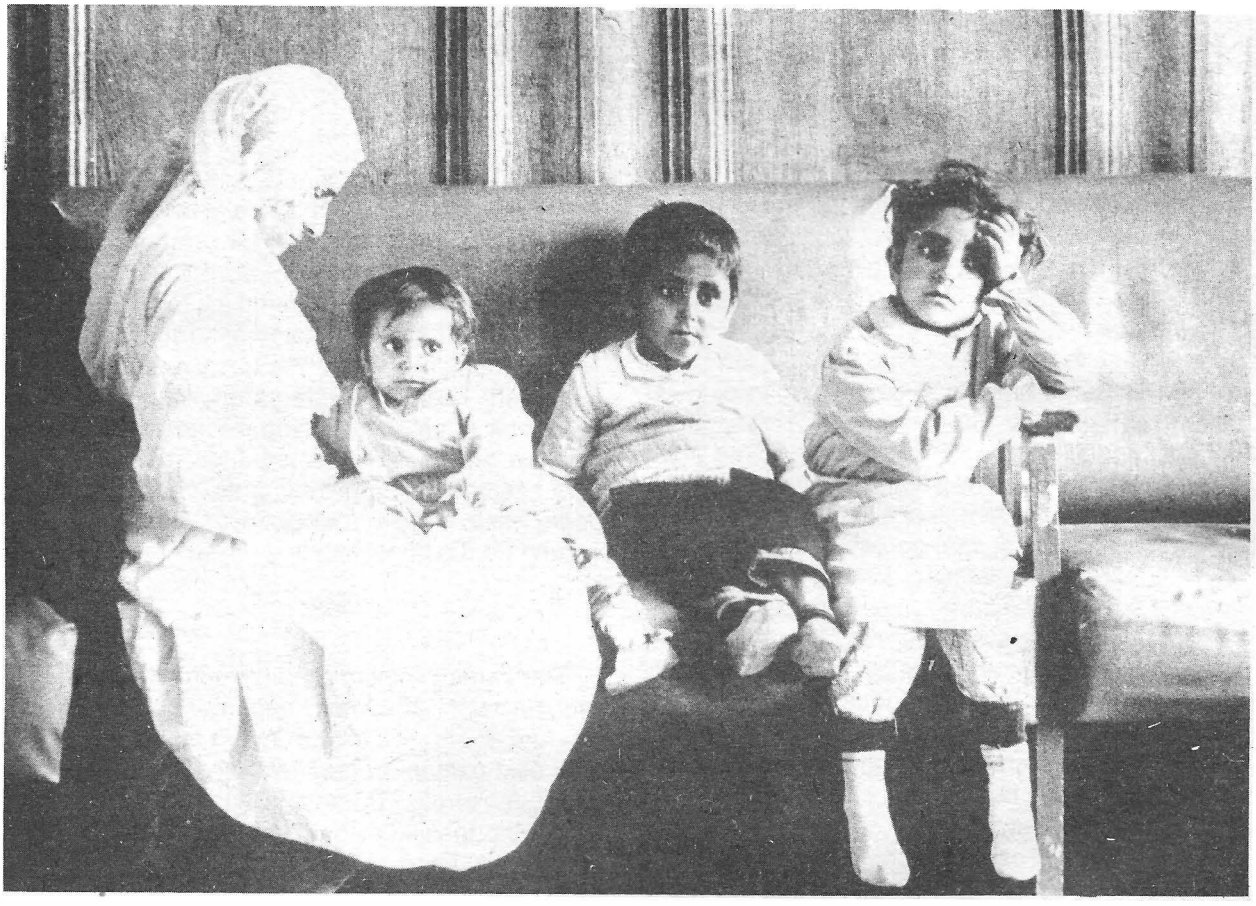

Sedat Tosunoğlu

"Savaş ve barış sorununda bugün artık temel olarak insanın kaderinin uygarlığının taşıyıcı insanoğlunun varlığını sürdürmesinin söz konusu olduğunu dikkate almamak olanaksızdır.

(...)

Barış güvenliği ve gerginlikilerinin azaltılması sağlanmadıkça, insanlığın tüm sorunlarının çözümü ciddi olarak tehlikeye girebilir. Bunun gibi, ulusların özgürlük ve onuruna ve insan saygısına karşı çıkarak ulaşılan her uluslararası düzenleme gerçek bir barış düzeni olduğunu ileri süremez.

(...)

Dayanışma düşüncesinin etkisi arttırmak ve tüm dünya kamu oyuna karşılıklı saygıya dayalı adil, eksiksiz bir barış fikrini bütünüyle verebilmek için özgürlük, sağduyusu ve cömertliğe çağrı demek olan, gençlerin ve yetişkinlerin eğitimi görevini yerine getirmek Unesco'ya aittir.

O halde Unesco barışın güçlendirilmesi sorununa üç ayrı ve birbirlerini tamamlayan yaklaşım getirmektedir.

1- Barış konusunda, özellikle barışa saldırı olayları ile barışın gerçekleşmesini engelleyen nedenler konusunda, gruplar, nihayet dünya düzeyinde adil, sürekli ve yapıcı bir barışı korumak ve güçlendirmek için alınacak önlem ve izlenecek yollar konusunda yapılan araştırmaların geliştirilmesi.

2- Dünya çapında barışçıl bir düzenin kurulmasında uluslararası hukuk ve örgütlerin oynadıkları rolün geliştirilmesi.

3- Okul ve okul dışı proğramların geliştirilmesi kadar uluslararası hoşgörüyü ve barışı yaygınlaştırmak için düşünülmüş bir bir bilgi alışverişinin sağlanması."

KADIN VE AİLE POLİTİKASI

Şen OĞUR

Kadın ve aile konusu giderek gündemin daha büyük bir parçasını oluşturmakta. Devletin kadına yönelik ürettiği gerici politikalar ve bu politikalara gösterilen tepkiler, konunun kamuoyu gündeminde daha sık yer almasıyla birlikte daha net sergilenmesini de getirdi. Bu sergilenme devlet politikaları açısından olduğu kadar, kadın örgütlerinin ve kadın çevrelerinin politikaları açısından da geçerli.

'80 öncesi örgütsel ve siyasal bağımlılık taşıyan kadın hareketi, '80 sonrası bağımsız kadın hareketine yönelik bir dönüşüme girdi. Bugün var olan kadın grup ve çevrelerinin büyük bir kesimi bağımsız kadın hareketini savunmakta. Bu niteliksel farklılaşma henüz gerçek anlamda bir "Bağımsız Kadın Hareketi" oluşturmasa da süreç bu hedefe yönelik olarak devam etmekte. Son yıllar, kadın mücadelesinin bu anlamdaki pratiği açısından da yükseliş yılları oldu. Kadın hareketi kendi yükselişini yaşarken devletin gerici kadın politikasının uygulama alanları da hızla genişletildi. Başbakanlığın temsilinde oluşturulan, Çalışma Bakanlığı'na bağlı, "Kadın Sorunları ve Statüsü Başkanlığı" (KSSB) ile Devlet Bakanı Cemil Çiçek'e bağlı, "Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı" (AAKB) bu uygulamaların en somut bölümü. Kadın örgütleri, kadın çevreleri ve kadın haklarını savunan tek tek kadınlar, bu kurumlara ve kurumların uygulamalarına büyük tepki göstermekteler. Tepkiler, bakış açıları doğrultusunda, bu kurumları reddetmekten kurum programlarındaki bazı maddelerin değiştirilmesini istemeye kadar varan bir çeşitliliği de içermekte. Ama bu bağlamda oluşan en reformist yaklaşım bile uygulamaya konan programların, bazı maddelerinde de olsa, gerici nitelikler taşıdığı doğrultusunda.

Kadının özgürleşmesine ve eşitliğine karşı üretilen devlet politikası, özellikle son iki yıl içinde iyice yoğunlaştı. "Milli değerler" tanımlamasıyla üretilen bu politika, yalnızca KSSB ve AAKB'de yansımıyor elbette. Tüm iletişim organları kullanılarak devletin kadın ve aileye bakışı topluma dayatılmaya çalışılıyor. Türkiye'de cumhuriyetin ilan edilmesinden bu yana, devletin uyguladığı kadın politikası ile kadın hareketinin talepleri birbirine hiç bu denli karşıt olmamıştır. Üstelik bu politikalar kendi perspektifleri içinde daha da geri uygulamaların ideolojik verilerini taşıyorlar. Uygulamalara yönelik olarak yükselen tepkiler ise bazı demokratik kazanımların yanı sıra artan baskıları da getiriyor.

Devletin kadın politikasını salt kadın hareketiyle açıklamak, doğal ki politikayı çok basite indirgemek ve kendi iç bütünlüğünü göz ardı etmek olur. Devlet politikaları, resmi devlet anlayışının ekonomik, sosyal ve siyasal yaşama aktarılış biçimleridir. Uygulama, hangi alanda olursa olsun, resmi devlet anlayışının o alana yansımasıdır. Politikalar devletin ekonomik yapılan-masının üzerinde, onu bütünleyen olarak oluşturulur. Bu ekonomik yapılanma, toplumun gereksinimlerine cevap vereme-diğinde işlevini yitirir. Sistem, varlığını sürdürebilmek için yeniden düzenlenmek zorundadır.

Ülkemizde de ekonomik olarak 24 Ocak kararlarıyla başlayıp 80'li yıllar boyunca oluşturulan böylesi bir yapılanmadır ve üretilen politikalar da bu yapılanmayı bütünlemeye yöneliktir. 12 Eylül darbesiyle zor kullanılarak oluşturulan politik istikrar dönemi, yaratılan istikrar yapay da olsa, yeni ekonomik ve sosyal düzenlemeler için uygun bir

ortam sağladı. Kendi sınırları içerisinde gelişmesi tıkanan Türkiye kapitalizmi, uluslararası kapitalizmle birleşme doğrultusunda yeniden biçimlendirildi. Emperyalizmin istemine cevap verecek biçimde oluşturulan ekonomik düzenleme-ler, başta devlet mekanizması olmak üzere tüm sosyal yapılanmalara yansıdı. Devlet yapısı başkanlık sistemine doğru otoriterleştirilirken, zaten ucundan kıyısından oluşturulan iyileştirici sosyal politikalar ve baba devlet imajı tümüyle terk edildi. Resmi devlet ideolojisi olarak kullanılan Atatürkçülük ise yerini siyasal erk'in tercihi doğrultusunda Türk-İslam sentezine bıraktı. İşte bugün "geleneksel, milli değerler" söylemiyle üretilen politikalar, toplumsal yapının bu sentez bağlamında biçimlendirilmesine yönelik. Bu yaklaşımın ana hedeflerinden biri de toplumsal yapının en küçük birimi olan aile.

Bugün kullanıldığı biçimiyle, sınıflı toplum içinde var olan aile, tarihsel ve toplumsal süreç içinde feodal aileden çekirdek aileye doğru farklılaşmakla birlikte, ataerkil bir kurum olma özelliğini sürdürdü. Toplumsal yapının en küçük birimi olan aile sisteme destek olurken, kadın da ikincil konumuyla bu ataerkil aileyi sürdürdü. Toplum, kadının ikincil konumuna uygun, *erkek üstün* değerlerle yüklendi, kadının bağımsız bir kişiliğinin olamayacağı, asıl kimliğinin ve görevlerinin erkeğin karısı, çocuğun annesi olduğu söylendi hep. Kadın, kapitalist toplumdaki cinsiyetçi işbölümünde kendisine verilen rolü oynamaya ve sistemin işleyen bir dişlisi olmaya zorlandı. Bu rolü taşımak üzere hukuksal ve toplumsal yasalarla kuşatıldı. Binlerce yıl boyunca toplum yapısı, erkek üstün kültürle birlikte biçimlendi; ta ki kadın toplumsal üretim sürecine katılana dek. Son iki yüzyıldır süren, katılan kadın sayısının giderek arttığı bir süreç bu.

Bunca uzun bir süreçten sonra, hâlâ kadının asıl yerinin evi olduğu söylenmekte. Oysa nesnel koşullar epeyce değişmiş durumda. Artık tek kişinin ücreti aileyi geçindirmeye yetmiyor. Sayıca henüz az da olsa, eğitim gören ve çalışma yaşamına katılan kadın sayısı hızla artıyor. Üstelik vasıfsız işler ve giderek gelişen hizmet sektörü için kadın, gereğinde eve çekilebilecek olan ideal bir yedek işgücü oluşturmakta. Kadının çalışma yaşamına girmesi onun aile içi üretim ve yeniden üretim işlevini aksatıyor doğal olarak. Bu boşluğu dolduracak yardımcı kurum ve olanaklar gerekiyor. Çocukların bakım sürelerini kısaltacak kreş ve ana okulları, ev işlerini kolaylaştıracak otomatik aletler, artan hazır yemek üretimi gibi... Eh, devlet de özel sektöre epeyce kârlar bırakan bu kurum ve üretimler için bir sakınca görmüyor, yeter ki bu toplumsal işlevlerin sorumluluğu devlete verilmesin.

Çalışma yaşamına giren kadın, geliri tam olarak ekonomik bağımsızlığına yetmese de kendini daha fazla güvencede hissedip değişmekte. Toplumsal üretim dolayısıyla sosyal yaşama katılarak, kendine ait bir kimlik ve kişiliğinin olduğunu duyumsamakta. İşte bu yeni kadın, aile reisi erkeğin ve yerleşik erkek üstün değerlerin tahtını sallamakta. Aile içindeki ikincil konumunu reddedip eşitlik isteyen kadın, ailenin varoluşu için büyük bir tehlike. Ailedeki çatırtılar bir yanıyla erkeğin rahatını bozarken diğer yanıyla aileye yüklenen toplumsal işlevleri devlete devretme tehdidi taşıyor ve var olan toplumsal yapı için tehlike yaratıyor. Devlet de bu baş kaldıran, erkeğin rahatını bozmakla kalmayıp sistemin rahatını da bozmaya yeltenen kadın için gerekli önlemleri almakta gecikmedi.

Devlet, '80 sonrası ekonomik yapılanmasını dış sermayeye göre oluştururken bir yandan AT'ye girmeyi, diğer yandan Türkiye'yi doğudan batıya uzanan bir köprü haline getirmeyi hedefledi. Buna uygun olarak üretilen politikalar kadın alanına da yansımakta. Türkiye, Birleşmiş Milletler'in kadınlara yönelik oluşturduğu "Ayrımcılığa Karşı Sözleşme"ye imza atan ülkeler arasında yer alıyor. Bu sözleşmenin hükümlerini yerine getiriyormuş gibi görünüp, KSSB ve AAKB gibi kurumlar oluşturmakta. Oysa bunların içeriklerini, "milli-manevi değerler" söylemiyle, Türk-İslam sentezi doğrultusunda doldurup, kadınların ulaşmaya çalıştıkları eşit ve özgür konumları engellemeye ve onları geriye çekmeye çalışmakta.

DPT'nin 6. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer alan, "... milli bütünlüğün ve dayanışmanın pekiştirilmesinde temel unsur olan aile müessesesinin her bakımdan güçlendirilmesi, kalkınmaya paralel olarak ekonomik ve sosyal yapıdaki değişme ve gelişmelere uyum sağlamasına yardımcı olacak tedbirler alınması..." görüşüne bağlı olarak, "... geleneksel Türk aile yapısındaki tehlikeli çözülme..."yi önlemek, "... aile ile ilgili milli bir politika oluşturmak", "Müslüman-Türk ailesi"ni korumak üzere aileyi güçlendirme kampanyaları açılıyor, kurumlar oluşturuluyor, aile şûrası toplanıyor. Devlet mekanizması, milli değerlere saygılı uzman doktorları, yazar-

ları ve konuşmacılarıyla seferber olmuş durumda. Her şey pek güzel yolunda giderken kadının eşit hak, özgürlük, kurtuluş gibi istemlerle baş kaldırması hiç de hoş karşılanmamakta. Toplanan aile şûra-sında, "... Allah kadına analık imtiyazı verip onu yüceltmişken bu ulu vazifeyi unutup kadın-erkek eşitliği teranesiyle kendilerini küçük düşürdükleri..." için bir güzel azarlanıyor kadınlar. Aileyi korumakla yükümlü Devlet Bakanı Cemil Çiçek, "ailedeki yozlaşmanın önüne geçmek" için çırpınıp durmakta (!) Sayın bakan, kadının asıl yerinin evi olduğunu savunurken, bu savunuyu pek de dikkate almayan kadınların sekiz saat yerine beş saat çalışıp, evlerine daha çok zaman ayırmalarına yönelik iyileştirici (!) tedbirler öngörmekte. Üstelik yasal önlemlerle de yetinmeyip Müslüman-Türk toplumundaki milli-manevi değerler ve kadın-erkek ilişkisi konularında kamuoyunu "aydınlatıcı açıklamalar" yapmakta.

Türk-İslam senteziyle üretilen politikalar türban tartışmasını da yeniden yükseltti. 1990-91 öğretim yılı, üniversite çevresinde, islamcı yaklaşımların türban takılmasına yönelik eylemlilikleriyle başladı. Öğrencilerin en ufak bir demokratik talebinde güvenlik güçleri tüm silahlarıyla seferber olurken türban konusundaki gösterilere ses çıkaran olmadı. Radikal islamcı akımlar, kadınların eğitim ve iş yaşamında yer almalarını öngörmekle birlikte, türban konusunda dayatıyorlar. Dini görüşler doğrultusunda kadınlara yönelik düşünsel saldırı, onların aile içi kimlik ve ilişkilerinden, başlarına takmaları gereken türbana kadar uzanıyor.

KSSB ve AAKB'nin kurulmasına ilişkin kanun hükmünde kararnamenin meclisten geçmesinin hemen ardından, Medeni Kanun'da yer alan "evlat edinme" yönergesine yeni bir düzenleme getirildi. Bu düzenlemeye göre eski uygulamalara ek olarak, evlat edinmek isteyen aile için yapılacak güvenlik soruşturması mahalle imamına kadar uzanıyor. Ayrıca bundan sonra, aile ile evlat edineceği çocuk arasında "din, dil ve tabiiyet birliği" gerekecek. Bu yönergenin bir tek eksiği var (!): Çocuklara din, dil ve tabiiyetlerini seçme özgürlüğünün hangi yasayla verildiği belirtilmemiş.

Kadın ve aile konusunda uygulamaya konan politikalar yalnızca tek tek kadınları değil, kadın örgütlerini de hedefliyor. Aile ile ilgili bakan, Türk-İslam ailesinin önündeki en büyük engelleri, "Nikâksız birleşmeler; iletişim araçlarının, turizmin ve sanayileşmenin yol açtığı kültür yozlaşması; ve feminizm" olarak saptamakta. Devletin ürettiği gerici kadın politikasına tepki gösteren kadın hareketleri, tüm toplumsal muhalefetle birlikte devlet mekanizmasına entegre edilmeye çalışılmakta. KSSB'nin görevleri içerisinde bu çok açık biçimde belirtiliyor: "Kadın sorunları konusunda faaliyette bulunan gönüllü kuruluşları, kadın örgütlerini, yerel yönetimleri yönlendirmek, izlemek, desteklemek; milletlerarası kuruluşlara üye olan gönüllü kadın kuruluşlarının ve derneklerin, oluşturulan milli görüş doğrultusunda yönlendirilmelerini sağlamak."

Açıkça görülüyor ki son derece bilinçli ve sistematik bir uygulama ile karşı karşıyayız. Bu, kadın hareketini de hedefleyen örgütlü bir saldırı. Kadın örgütleri, kadın grup ve çevreleri, duyarlılıklarını yansıtıyor ve tepki gösteriyorlar ama böylesi örgütlü bir saldırı karşısında dağınık ve kendiliğinden eylemliliklerin ciddi adımlar atabilmeleri olanaksız.

Medeni Yasa ile Ceza Yasası'nda birbirini engelleyici maddelerin yer alması, kadınlar için kazanım olan yasa değişikliklerinde yine yasal engellerin var olması demek. Tüm yasaların eşitlik statüsüne göre bütünüyle elden geçirilmesi oldukça uzun ve kapsamlı bir çalışmayı gerektirir. Üstelik bu çalışmanın gerçekten kadınlar yararına olabilmesi, kadın mücadeiesinde var olan kadınların ve kadın örgütlerinin, kadın konusunda yapılacak çalışmaları düzenleyip denetlemelerine değil, tam tersine devletin kadın örgütleri üzerindeki denetleme, yönlendirme ve massetmesine yönelik.

Fahişelere tecavüzde ceza indirimini öngören 438. maddeye karşı bir dizi eylemlilikle epeyce çaba gösterildi ve geniş bir kamuoyu da yaratıldı. Ama hâlâ fahişelere tecavüz edildiğinde şikâyet etme haklarının ne kadar olduğu ve ne kadar ciddiye alınacağı kuşkulu. Bazı hukuksal yasaların değişmesi, yerleşik toplumsal yasaların ortadan kalkmasına yetmiyor. Kadınlar açısından bir diğer yasal kazanım, kadının çalışmak için kocasından izin almasını gerekli kılan 159. maddenin kaldırılmasıdır. Yasal kazanımlar elbette ki çok önemli ama gözden kaçırılmaması gereken bir diğer önemli yan da bu hukuksal kazanımların yaşama geçirilebilmesi. Yalnızca hukuksal yasalarda sağlanacak kazanımlar, Medeni Yasa'nın kabul edildiği yıllarda kadınlara verilen oy hakkının kullanılamamasına benzeyen, yalnızca kâğıt üzerinde sağlanan bir eşitlik durumu yaratmakta.

Tüm bunların aşılabilmesi,

USULCA GEÇ GECELERDEN

Durma seç-başla yolculuğuna
öğren güneşe yürümeyi
düşlerini yormayı dene.

Yavaşça açarak zincirlerini
ırmaklardan geç-koylarından hüzünlerinin
çocukluktan geçer gibi ağrılarla
küçük tepinmeleriyle karın kaslarının.

Durma seç-başla yolculuğuna
yönlendir davulları
çalsan da akşamlara dek tek başına
istediğin havadır vurduğun
söylediğin istediğin şarkı...
Vitrinlerden geç-yalan sabahlardan
genç kızlıktan geçer gibi kanayarak
pusulardan geç-sellerinden gözyaşlarının.

Sonsuz kuyular gibiyse gecelerin
kuşlar uçuyorsa uykularında
yüreğin bin kişilikse
çözüme durduysa bilmecelerin
ellerin gönüllü girmeden kelepçelere
yılanlar değiştirmeden kabuklarını
düşlerini yormayı dene.

ZERRİN TAŞPINAR ŞAHİN 1981

yasalardan erkek üstünlüğünün kaldırılmasıyla birlikte, sosyo-kültürel yapıdaki erkek üstün değerlerin yok edilmesine yönelik çalışmaların yapılmasını, kadının aile içi işlev ve konumunu değiştirecek koşulların yaratılmasını, hatta kadınlara yönelik pozitif ayrımcı önlemler alınmasını gerekli kılıyor. Kadının ezilmişliği ve ikincil konumu, binlerce yıldan bu yana katlanarak süregelen ve bugün de devam eden bir sorun. Toplumsal yapılar tarihsel süreç içinde farklılaştı, değişime uğradı ama erkek üstün anlayış değşmedi. Cinsler arası eşitsizlik bugün de var olan toplumsal yapıyla iç içe geçmiş, erkek üstün değer yargılarıyla da pekiştirilmiş durumda. Oysa bu süreç içinde kadınlar değiştiler, değişiyorlar; kendilerine sunulan ikincil konumu kabul etmek, ikincil rolü oynamak istemiyorlar. Kadınlar, artık, eşit haklı ve eşit konumlu bireyler olarak yaşamın her alanında var olmak istemekteler. Bunun için de yaşamın her alanında cinsiyetçi işbölümü ve değer yargılarıyla mücadele etmeleri gerekiyor.

Kadının özgürleşme ve kurtuluş mücadelesi oldukça uzun soluklu bir mücadele. Böylesi bir mücadeleyi bugün ulaşılabilecek hedeflerle sınırlamak; sorunun iç bütünselliğini göz ardı etmek, kısmi kazanımlara hapsolmak, sonuçta istem dışı da olsa ertelemeciliğe düşmek demek. Kadın mücadelesini sosyalizm mücadelesinin arasına koyup yarınlara bırakmak ise, ertemeleciliğin de ötesinde, kendiliğindenciliği getiriyor. Her iki yaklaşımın içinde taşıdığı yanılgılara düşmemek ve eksikleri tamamlamak; bugünden başlayıp yarınlara uzanacak bir mücadele perspektifiyle olası. Yarınlar, Susanne Brogger'ın tanımlamasıyla, "koskoca bir kuzu budu gibi havada uçarak gelmeyecek", bugünden atılacak adımlar ve kazanımlarla oluşacak.

Kadın sorunu yaşamın her alanında var olduğuna göre, çok yönlü ve kapsamlı bir mücadeleyi, dolayısıyla olabildiğince organize bir çalışmayı gerektiriyor. Hele bugün yaşadığımız, kadının bulunduğu konumdan da gerilere çekilmeye çalışıldığı, kadının eşitlik ve özgürlük istemine resmi devlet ideolojisiyle ve devletin resmi kurumlarınca saldırıldığı koşullarda; kadın mücadelesinin örgütlülüğü zorunluluk haline geliyor. Kadın hareketi kendi içinde olabilecek en üst, en güçlü örgütlülük biçimini yaratmak zorunda. Birleşik bir yapıyla kitleselleşip marjinalliğinden kurtulmak, güçlü bir ses olmak zorunda. Kadın hareketinin direnebilmesi ve dayatıcı olabilmesi; var olan kadın örgütlerini, kadın çevrelerini ve yapıları, tek tek kadınları kucaklayarak organize bir iletişim ağını oluşturabilecek merkezi bir örgütlenmeye ulaşabilmesine bağlı.

KİŞİLİKSİZ KİŞİLİK

Berrin TAŞ

Yüzyıllardır ezilen, bazen baskıyla bazen sevgi görüntüsü altında güçsüzleştirilen, çocuk doğurmanın ve büyütmenin eve bağlayacılığından yararlanılarak dünyadan ve dolayısıyla yaşamdan soyutlanan kadın toplum içinde kimliğini bulamadığından, çarpık bir kişilik geliştiriyor.

Çoğu zaman erkeğinin dediğini yapmak zorunda bırakılan kadın, zamanla ne istediğini bilmeyen, hayattan beklentileri olmayan, doğru ve yanlışı kocasının onayladıkları ve onaylamadıklarından ibaret sayan bir kişilik geliştiriyor. Gerçekte bu kişilik kendinden çok toplumun genel yapısına ve erkeğin beklentilerine uyuyor. Çoğunluktan ayrı düşmek endişesiyle kadın bulunduğu ortama fazlasıyla uyum sağlarken kendini yitiriyor ve öylesine hapsediyor ki hep saklanmak, her davranışını açıklamak gereğini duyuyor. Açıklayamadığı zaman yanlış anlaşılacağından, kendisine hoş olmayan tavırlarla yaklaşılacağından korkuyor. Bu da onu sevimsiz ve suratsız biri haline getiriyor. İnsanlar anlamaya çalışmadığı sürece böylelerinden uzak durmaya bakıyor.

Kişiliğinin o çok özel yanını, kendine ait olan yanını ortaya koyamıyor. İnsan olarak farklılıklarını belirginleştiremiyor. Dünyası yalnızca ev kadınlığı, annelik ya da eş olarak sınırlandığından, kendi gücünün, yeteneklerinin ayırdına varamıyor. Öylesine erkeğine bağımlı hale gelmiş ki kendine özgü bir davranışı düşüncesi yok gibi. Kadın çalışma hayatına girmiş olsa bile sonuç değişmiyor; ondan beklenenler hep aynı. Beklentilere uymak zorunda olmadan, içsel olarak kendini zorunlu hissetmeden, insanlığını ta yüreğinde duyarak yaşayamıyor. Yaşamla arasına konan engeller, erkeğiyle omuz omuza yaşamı paylaşmasına, dış dünyayı (evin dışındaki) doğru bir biçimde algılamasına izin vermiyor. Önce toplumun en küçük birimi olan aileden, daha sonra yakın çevreden, giderek toplumun genel yapısından getirdiği şartlanmışlıktan kendini kurtaramıyor. Giderek kendinden beklenenler dışında bir şeyler başarabileceğine olan inancını yitiriyor. Sonunda yaşamın kendine getirdiği olumsuzlukları olduğu gibi kabulleniyor. Yani kadın olarak birçok şeyi yapamayacağını, zaten kendinden çocuk doğurmak, ev temizlemek ve erkeğe yaşamını sürmesi için yaşanılır bir ortam yaratmak dışında hiçbir şey istenmediğini görüyor. Böylece kısırlaşmış ya da yaşadığı koşullar içerisinde kısırlaştırılmış olan kadın, öznelliğini yitirerek herkese benzemeye başlıyor. Zamanla kendine acımayı alışkanlık haline getiriyor, şanssızlığından kötü kaderden şikâyetlenmeye, kendine acımaya, dolayısıyla sevgiyi, ilgiyi hep başkalarından beklemeye başlıyor. Hiçbir şey yapmadan, olumsuzlukları değiştirmeye çalışmadan hep bekliyor, bekliyor. Ne yazık ki mutsuzlukları aşmak için çaba göstermek gerektiğini bilmiyor, bilmek istemiyor. Böylece beceriksizleşen ve fakirleşen kadın, erkeğin gözünde saygı uyandırabilir mi? Erkek, karşısında eserini görüp de beğenmeyince tatsızlıklar başlıyor. Artık kadın kendi istediği biçime girmiştir ama isteklerini böylesine kolay elde etmek onu mutlu etmiyor. İşte o anda kendi yanlışını görmek istemiyor. Kendini ortaya koyabilen, yeteneklerinin ayırdında olan bir kadınla daha mutlu olacağını, yaşamı birlikte göğüslemenin kendini de daha üretken, daha güçlü kılacağının ayırdına varmak istemiyor. O güçlü erkek imgesini yıkmaktan korkuyor. İki adım önde gitmek yerine yan yana yürümenin yaşamına katacağı güzellikleri görmek istemiyor. Böylece kazanırken aslında kaybediyor. Başını eze eze yamuklaştırdığı kişilik onu rahatsız etmeye başlıyor. Onda yenilikler, güzellikler görmek istiyor, ancak, kendinde beğenmediği yanlarını görünce bir nefret uyanıyor. İçinde, küçümsemeye başlıyor. Hırsını sözle olmazsa dayakla alabiliyor ve kadın hâlâ kocasından dayak

yemesini şanssızlığına bağlıyor. Asla bu aşağılayıcı durumdan kurtulmayı, insanca ve insana yaraşır yaşamayı düşünmüyor kadın. Önünde aşması gereken zorluklar, toplumun karşısına çıkardığı sorunlar varken susmak ve pısırıklaşmak daha kolay geliyor. Bu arada ne kadar sevimsizleştiğini ayrımsamıyor.

Böylece karşısındaki insanın durumuna göre konuşmalarını ayarlayan, ters düşmemek için kendini saklayan, kuşkular ve korkular içinde bocalayan, doğumundan ölümüne kadar yalnızca kendisine verilenlerle yetinmeye çalışan, sevgisini olduğu kadar nefretini de içine gömen bir kişiliksiz kişilik çıkıyor karşımıza.

Bu aşamada kadına düşen görev, sorunlarının bilincinde olarak, kendini geliştirerek, toplumun kendine verdiği önyargıları ve eziklikleri aşarak, aşmak isteyerek, yaşamı yaşanır kılmanın mücadelesini vermek olmalıdır. Ancak kendisi için yaşanır kıldıktan yani birey olarak varlığını olumladıktan sonra toplum içinde etkin olarak erkeğiyle omuz omuza yerini alabilir. Unutulmaması gereken nokta, kadının sorunlarını önce kendi içinde çözmesi gerektiği. Çözümü kendi dışında aramak, yersiz saldırganlıklara kapılmak; kendini bulma sürecinde yalnızca zaman kaybettirir.

Alışılmış değer yargılarını yıkarak işe başlamalıyız. Artık bize hiçbir katkıda bulunmayan, uyum sağladığımızda çıkmazlara sürüklendiğimiz, yalnızca yılların alışkanlığıyla kabullendiğimiz, yaşarken karşılığını bulamadığımız, içinde insani olanı barındırmayan, daha iyiye, daha güzele yol almamızı engelleyen değer yargılarını yerle bir edecek gücü kendimizde bulabilmeliyiz.

DÜŞLER KÖYÜ

eğer çocuğum
şu küçük ev bizim olsaydı
babamız olurdu mutlaka
kapısının önündeki zeytin ağacı

aylardan ağustos olurdu
yorulurdu çınar ağacı
küçük dalgalar yorulurdu
yusufçukların uğultusu
çeşme başları ve köy yolları yorulurdu
kara cübbeli bir papaz gibi
elinde buhurdanlığıyla
inerdi dağdan ağır ağır gece
ardında kurbağa sesleri
ve kuru otların soluğu
geride kalan bütün küçük şeyleri
altın suyuna batıran bir deli
kılığında ayışığı da
atlardı koşan bir buluttan aşağıya

şu yeşil kapılı ev bizim olsaydı
kapardık iki küçük penceresini
gözlerimizi yumarcasına dünyaya
ölü bir kuş gibi ağırlaşan yüreğimiz
durmadan on iki'yi çalardı
hamsin rüzgârı yorardı çınar ağacını
küçük aldanışlar ve ağustos böcekleri
yorardı.

üçyüz yaşındaki babamız
zeytin ağacı
abanırdı üstüme her bağbozumu
düşlerinde balıkçının hep o dilsiz kızı
ve yakasında sardunyasıyla
söndürürdü gözümdeki ışığı

eğer şu küçük ev bizim olsaydı
kurumuş dere yatağındaki
kutsal yılanın ağzına doğru
bir testi şarap gibi
devrilip akardı hayatımız
ve bir yaprağı daha solmuşçasına
yorulurdu çınar ağacı

MELİSA GÜRPINAR

("Çocukluğum ve Ölümüm" adlı kitaptan)

İĞNEYLE OYULAN DAĞ

Cemile ÇAKIR

Büyük gazetelerimiz var, büyük gazetelerimizin verdiği "kadın" ekleri, renk renk, boy boy kadınların süslediği ekler... Adını kadının uçucu kelebek özelliğinden alanlar, kulağa hoş gelen sesler, oynanan oyunlar... Ardından kadın dergileri, aynı yol üzerinde küçük farklılıklarla tıkır tıkır giden basın tekellerinin kadın yönü... Hepsinde ortak bir çizgi: Kadının gülümseyişini, güzelliğini, giyimini, çıplaklığını metalaştırmak. Böylelikle okur kazanacaklar, böylelikle tüketim ekonomisine yeni kanallar yaratılacak, yeni yeni pazarlar doğacak.

Yılın moda renkleri sunulur bu dergilerde, bu kadın eklerinde. Saç biçimleri, giysiler, çoraplar, makyaj malzemeleri... Beğenimizi yönlendirmeye başlamışlardır artık. Etek boyu şu uzunlukta, mantoda yeşil, pantolonda kırmızı... Biz de kendimizi unutup aylar boyu çalışıp kazandığımızı kuzu kuzu götürür, bize sunulan mallara yatırırız. Onu kullanmakla "modern kadın" oluruz, o renklerle "güzel"leşiriz. Bize güzellik ölçüleri sunar medya. Saç, şu şekilde olursa güzel olur. Yüze şu renk sürülürse, göze şu renk... Biz de saçımızı, yüzümüzü, gözümüzü bize sunulan biçimlere uydurmak için uğraşırız. Bu yıl kıvır kıvır saç moda, perma yaptırırız; yeşil moda, yanağımıza yeşil renk süreriz, gözlerimize turuncu... Bizim için üretilen o kadar çok ürün vardır ki hepsi bizim için, hepsi güzelleşmemiz için... Şu kadın dergileri, şu kozmetik sanayii ne çok düşünür bizi... Güzel ve bakımlı kadın, bu ürünleri uyumlu bir biçimde kullanan kadındır. Kadın dergilerinin ve büyük gazetelerin kadın eklerinin görevi de bizim gibi kendi başına güzelleşmeyi bilmeyen kadına yol gösterici olmaktır

Sonra erkekleri elde etmenin yollarına gelir sıra. Kimi mutfağı gösterir, kimi ali cengiz oyunlarını, kimi de usta politikacıları aratmayacak yöntemleri. Hangi tip erkek, hangi tip kadından hoşlanır. Hangi burçtan erkek hangi burçtan kadınla anlaşır. (O da moda ya!) Erkeği elde tutmanın yolları nelerdir?... Bunun gibi binlerce ayrıntı...

Bir de özgürlük vardır. Bazı kadın dergilerinin okura sunduğu özgürlük... İçi sevgiyle, bilgiyle, kendi kişiliğinin, kendi varlığının bilinciyle doldurulamayan, yüzeysel, göstermelik özgürlükler... İçi düşünsel yoğunlukla doldurulamayan özgürlüğün aslında özgürlükten kaçışın bir başka biçimi olduğunu bize sunulan çizgiden kendimizi kurtarmadan anlayabilmemiz olanak dışı. Özgürlük, kadının istediği erkekle yatmasına indirgenir. Özgürlük, birahanelere kadının yalnız gidebilmesi çerçevesinde tartışılır olur. Kadını ve özgürlüğü böyle alt çizgide tutan anlayış, elbette kadına adını yitirtecektir. Daha sonra da gerçek anlamını yitiren özgürlüğün anlamsızlığını gördüğünde, "aslında aşk da yok" diyecektir.

Bir yandan da ideal kadın olarak sunulan, evine bağlı, kocasına sadık, yuvayı yapan "dişi kuş" modelleri...

İki yanlış çizgi arasında gidip gelir, basının kadınlara sunduğu model. İki dar koridorda yürütülür. Bir yandan gelişip dev boyutlara ulaşan kozmetik sanayiini besleyecek kadar özgür olacak, öbür yandan da yuvayı yapacak, düzenin temel dayanağı olan aileyi ayakta tutacak...

Özgürlük, uğruna mücadele edilecek en anlamlı şeydir. Ama içi dolu olmalı özgürlüğün. Kadının özgürlüğü de bir insan olarak kendi kimliğini kavramasıyla, haklarını elde etmesiyle anlam kazanacaktır.

Yaşadığımız toplumun bilincine varmakla, bu toplum içinde kendi konumumuzu kavramakla başlar her şey. Bize sunulan klişe ve hazırlop beğenilerden kendimizi kurtarabiliyorsak, ilk adımı atmışız demektir.

Çözüm nerede? Sorun, yalnızca karşımıza çıkan ilk erkeğe saldırmakla, faturayı yalnızca onlara çıkartmakla çözülemez elbette. Kadının özgür olmadığı, dev boyutlara ulaşan bu yabancılaşma ortamında erkek ne kadar mutlu olabilir? İstesek de istemesek de kadınla erkeğin birlikte yaşamak zorunda olduğu bu dünyada, her iki cinsiyetin de birbiriyle uyumlu, geliştirici ilişkiler kurabilecek içsel dönüşümlere uğraması için çabalamak, daha anlamlı bir uğraş değil mi?

Sonrası?... Sonrası iğneyle oyulan dağdır. Dev boyutlarda yabancılaşmanın karşısına dikilebilmek için dev boyutlara erişmeyi de beklemek gerekmez. İğneyle oyulan dağ var mıdır? Her kadın, her erkek bu dağı oyma mücadelesine bir yerden başlarsa neden olmasın?

Sorunun bilincine varan kadın önce kendinde başlatmalıdır bu dönüşümü. İkinci evrede yanındaki erkekle bütünleştiremezse, onunla paylaşamazsa, ne yazık ki başarı şansı aşağılara inecektir. Yalnız başına bir iki insan ne denli direnebilirler ki o büyük çarkın işleyişine; peşinden başkalarını getirecek yolu açmadıktan sonra?...

Dönüşüm, bilgiyi bulmaktan, onu özümsemekten geçer. Bilgi bizi bu klişe, "moda" güzelliklerden alır, daha yukarılara, yaşamın gerçek güzelliğine götürür. Artık biz, dev reklam sektörünün üzerini rahatlıkla doldurduğu boş karalama tahtaları olmaktan çıkar, gerçek "bireyler" konumuna yükseltiriz kendimizi. Özgürlükler anlam kazanmaya başlar. Bilgiyi aramak için yola çıktığımızda, onu bulduğumuzda da seçimimiz, bizim bile ayırdına varamadığımız yönlendirmelere bağlı kalmaz. Özgürlüğümüz gerçek temelleri üzerine oturur, cinselliğimizin rotasını kendimiz çizeriz; düşünce yapımızın da, hayatımızın da...

Ne kadar kolay değil mi? Elimizi uzatacağız, şurada sıra sıra dizili kitapların içinden bilgiyi alacağız. Bu kadar kolay mı? Elimizi bir kitaba uzatıp onu almamız arasında kaç bin yıllık önyargı var, kaç bin yıllık aşağılanma? Bunları aşabilecek miyiz, bir kadın olarak, bir insan olarak, tüketim toplumunun bize dayattığı değer yargılarını aşıp, gerçek insan özümüzü bulabilecek miyiz? Ne dersiniz başarabilir miyiz bunu?

Başaracağız elbet. Bilgi yol gösterenimiz. Bilimin, felsefenin, sanatın yolu, bizi bu insancıllaşmaya götürecektir. Buna inanıyorum, kadın-erkek hepimizi...

BU MASALDIR MİRASIM SANA ÇOCUK

bir
varmış
iki yokmuş
üç tokmuş
dört yomyokmuş

ölüme düşmüş herşey

bir varmış
iki varlı yok arası

üç tokmuş
dört yomyokmuş

üç maymunlar ruh hali
az harita altında üstünde bir gökyüzü
bu bile çokmuş

ölüme düşmüş herşey
kaybolmuş

bense bırakamadım
gidemedim bırakıp
düştüm kendi önüme
taş olsaydım yol yokmuş

FİLİZ NALDÖVEN

TOPLUMUMUZDA KADINLIK, ERKEKLİK VE EVLİLİK ÜZERİNE KİMİ DÜŞÜNCELER

Sibel ÖZBUDUN

Toplumumuzda kadınlık ve erkeklik, birbirinden uzak, en iyi olasılıkla birbirine kayıtsız, ama çoğunlukla düşman iki ayrı dünya olarak biçimlenegelmiştir.

Bu gerçeğin, kadın ile erkeğin dünyalarını birbirinden formel olarak ayıran ve her türlü karışmaya kesin olarak karşı çıkan şeriat yasalarının ilgasından 60 yıl kadar sonra geçerli oluşu, kadın sorununun çözümlerinin dinsel/laik yönetim karşıtlığının ötesinde yatan bir sorunsal olduğunu göstermeye tek başına yeterlidir.

Bu yazının amacı bu durumun nedenini araştırmak ya da bir dönüşüm projesi sunmak değil. Böylesi bir girişim mütevazi bir dergi yazısının boyutlarını aşar. Bunun için kadın-erkek ilişkilerinin biçimlenişini belirleyen tarihsel çerçevelere, her iki cinsiyetin toplumsal, siyasal, iktisadi iktidar yapılanışlarıyla ilintilerine, yani kapsamlı bir ataerkillik tahliline girişmek gerekir ki bu da oylumlu bir kitabın konusudur.

Bu yazının amacı, ülkemizde kadınlık ve erkekliğin *nasıl* iki ayrı dünya halinde örgütlendiğine bir göz atmak ve bu durumun her iki cinsiyetin psikolojik ve toplumsal varlıkları üzerendeki yıkıcı etkileri sergilemek. Tabii, en kısacasından, en kabacasından...

Gerçekten de ülkemiz kadın ve erkeklerinin büyük kısmı, yıllar boyu aynı çatı altında, aynı odada, aynı yastıkta yaşasalar da birbirlerinin dünyasına girip birbirlerini tanımaya, duygularını, zaaflarını, beklentilerini, özlemlerini, isteklerini öğrenmeye çalışmayı geçirmezler akıllarından. Çünkü daha kadınlıklarının ve erkekliklerinin ilk yıllarında kendi konum ve görevleriyle karşıt cinsel role ilişkin kimi kalıplaşmış düşünce ve yargılar beyinlerine kazınmış, birbirlerine ilişkin beklentileri standartlaştırılmıştır.

Ey dünya kimseye yâr olman yürü
Gidenler gidiyor gelmiyor geri

Göklerden beklerdik yağmuru karı
Şimdi gökten yere ateş iniyor

Aşık Veysel

Şu halde, ilkin standart Türkiye erkeğinin nasıl yaratıldığına bir göz atalım.

Standart Türkiyeli erkeğin mensubu olduğu cinsiyetin avantajlarına değin ilk izlenimi, daha doğduğu anda kopan patırtıdır. Bu ilk izlenim belleğinde ya da bilincinin derinliklerinde ne kadar yer eder bilinmez ama, üzerine işlenen diğer kayıtlar onda cinsiyetinden kaynaklanan iktidar duygusunu sürekli besleyecek, pekiştirecek yöndedir.

Örneğin bir dediğini iki etmeyen, sürekli gözünün içine bakan, arkasını toplayan, yemeğin en iyi kısımlarını önüne koyan, her şımarıklığına "peki" diyen, ana, abla ve diğer kadın akrabaların pohpohlamaları erkeklik egosunun oluşumunda dikkate değer bir rol oynar.

Öte yandan, daha iki-üç yaşlarındayken babalar, amcalar, dayılar cinsel organının iriliği, büyüdüğünde ortalıkta karı-kız koymayacağı, zampara, hovarda, kabadayı bir adam olacağını üflerler sürekli kulağına. Anasından gizli rakılarından fırt çektirir, komşunun küçük kızını kenarda köşede sıkıştırmasını teşvik ederek ona cinsiyetinin ayrıcalıklarını daha o yaşında belletmeye koyulurlar.

Hele bacak kadar çocukların sırmalı "veliaht" giyisilerine büründürülüp sokaklarda gezdirildiği, çalgılı, karagözlü, danslı, palyaçolu sünnet düğünleriyle erkeklik dünyasına adım atışları, bu küçük adamların hayatlarında gerçekten bir dönüm noktası; ana kucağının, teyzelerin, halaların, ablaların, kızkardeşlerin oluşturduğu dişil ev atmosferinden kopup dış dünyanın tehlikelerine karşı verilen bir yiğitlik sınavıdır. Minik adam "erkeklerin karı gibi ağlamayacağını" olasılıkla ilk kez sünnet düğününde beller.

İlkokula geldiğinde bahçede koşup oynama, tepişip tekmeleşme ayrıcalığının kendisine ait olduğunu ayrımsar. "Küçük Ayşe"ler bebeklerine zıbın dikerlerken, o tüfeğini çatan, palaskasını takan küçük askerdir.

Biraz palazlandığında, erkeklik eğitimini mahalleli ağabeyler devralır. Maçlarda sevişmenin kadın ile erkek arasındaki tüm ilişkilerin en sıcağı ve seveceni değil de, yenik düşen düşman takıma uygulanan bir çeşit ceza olduğu öğrenilir. Porno resimler, dergiler, elden ele dolaşır, "parçalı" film oynatan sinema salonları doldurularak kadın dediğinin aslında iki bacağı arasındaki çekici ve/fakat korkutucu organdan ibaret olduğu öğrenilir. Bu tehlikeye karşı erkekliği savunmak için yakası açılmadık küfürler, fıkralar kulaktan kulağa dolaştırılır, "fortçuluk", "pandik atma" teknikleri kutsal öğretiler gibi ağabey kuşaktan kardeş kuşağa aktarılır. Kenarda köşede bir "çürüğü götüren" bir ağabeyin kurusıkı atışları imrene imrene dinlenir, Melahat Abla'nın çıplak baldırını görebilmek için ağaç tepelerinde, merdiven diplerinde "ront"a yatılır, erkeklik uzuvlarının boyu yarıştırılır, "Kim daha uzağa işeyecek?" yarışmaları yapılır, avantajsız durumdakilerle dalga geçilir. Yüz vermeyen komşu kızı için ya birahanede ya da meyhanede saatlerce kafa bulunup ağlandıktan sonra ya kızın yolu kesilir ya camı taşlanır; ardından Abanoz Sokak'ta kuyruğa girilir...

Ama karşı cinse bu denli saplantılı bir ilgi duyan delikanlılar, zamanlarının büyük kısmını bilardo-okey salonları, kahvehaneler, birahaneler gibi "erkek mekânları"nda tüketirler. Çünkü bir yandan çifte standartlı ahlak anlayışı kızları (yarattığı bu kurtlara karşı) namuslarını koruma bahanesiyle evlerin dört duvarları arasına kapatmakta, bir yandan da tüm ölçütlerini kârlılığa göre ayarlamış sistem genç kız ve erkeklerin birbirleriyle tanışıp kaynaşabilecekleri, birbirlerini yakından tanıyabilecekleri, cinsellik içeren ya da içermeyen dostluklar kurabilecekleri küçük bir azınlığın tekeline bırakarak, sahte bir ahlakçılık adına büyük bir erkek çoğunluğunu giderek dalbudak saran fuhuş sektörünün müşterisi haline getirmektedir.

Erkeklik kültü, askerlik sırasında zirveye ulaşır. Türk askeri sapına kadar erkektir; düşman ise ya karı ya da kancıktır. Savaşan asker "mert ve kahraman"dır, kaçan ise "o... çocuğu", "i...", "korkak p..." Türk askerinin sancağı, namusu, silahı ise erkeklik organıdır; bunları yere düşürmemeli, hep dik tutmalıdır. Türk askerinin moralini düzeltmek gerektiğinden akla asla sinema, tiyatro hatta halk oyunları gelmez; "aç-aç geceleri" yeterlidir bu iş için.

Böylelikle toplumumuzda genç erkeğin sosyalleşmesi, dışa dönüklük, saldırganlık, etkinlik, hoyratlık, buyurganlık, zamparalık, duyarsızlık vb. erkeksi değerler üzerine kurulu ve bu değerler kadını ev ve cinsel köleliğe indirgeyen, dişi cinse bunun ötesinde bir değer ya da nitelik tanımayan, kadının iç dünyasını kavramaya kapalı değerlerdir. Temel hedef dış dünyada kazanılacak başarı ve erktir; yani paradır, şandır, mevkidir, şöhrettir. Kadın ise tüm bunlara eklenen bir ödüldür yalnızca. Erkeğin hayatında kadına ayrılan yer, kadına ilişkin beklentileri son derece sınırlı ve yüzeyseldir; evde bir kadının varlığı, önüne iki tabak yemek çıkarılması, çamaşırlarını yıkayıp ütülemesi, çocuklarını yetiştirmesi, evi yaşanacak ölçüde temiz tutması, canı çektiğinde yatakta kendini sunması yeterlidir. Bu son beklentiyi evdeki

gerçekleştiremiyor ya da onun isteklerini karşılayamıyorsa, maddi gücü oranında, bu gereksinimini dışarıda da karşılayabilir ne de olsa. Ancak bir kadınla duygusal paylaşım, zihinsel dostluk, ortak yaratıcılık, büyük bir aşk, coşkulu bir birliktelik ya da birlikte girişilecek bir serüven o dar kafalı "erkeksi" imgelemin o denli uzağındadır ki...

Genelgeçer erkeklik kültüne uyarlanmış Türkiyeli erkek, ara sıra uğranan fahişeler, "gönül eğlendirilen" gelgeç kızlardan sonra ilk "ciddi" ilişkisine, yani evliliğe toplumsal muadili "mazbut Türk kızı"yla adım atmayı seçer.

Çoğunlukla aracılı, görücülü, dünürlü, yüzgörümlüklü, nişan hediyeli, pastalı, limonatalı bir sürecin sonunda, delikanlıyla genç kız, arkalarından kapanan kapıyla birlikte, bir aile oluşturmak üzere bir yuvanın içinde baş başa bulurlar kendilerini.

Bundan sonra olacaklara geçmeden önce, biraz da dişi kuşu biçimleyen etmenlere bir göz atmak gerekiyor.

Standart Türkiyeli kadının doğumu, açık bir üzüntü kaynağı değilse eğer, suskun bir coşkusuzlukla karşılanır. İktisadi değersizliği, ileride yabana gidip soyunu, sülalesini terk edecek oluşu bir yana, 15-20 yıl boyunca başına bir kaza bela gelmeden gözetilip karşısına çıkacak ilk "hayırlı kısmet"le verilecek, her an patlamaya hazır bir bomba, her an olası bir yüz kızartıcılıkkaynağıdır.Bacaklarının arasında, incecik bekâret zarı değil yanlış bir zamanlamayla, yanlış kişi tarafından delindiğinde tüm ailesinin, hatta sülalesinin şerefini berhava edecek bir mayın tarlası taşımaktadır.

O bunu daha aklının ermeye başladığı yıllardan itibaren beller. Kendisinden daha sümsük, daha aptal, daha beceriksiz, daha korkak, daha yeteneksiz de olsa ağabeyi ya da küçük kardeşi erkek, o ise kızdır. Onun, kendisinin düşünü dahi görmeyi hak etmediği pek çok doğal hakkı vardır. O sabahtan akşama, akşamdan sabaha kadar sokaklarda tepinip dururken (en nihayetinde yiyeceği bir şamardır), kendisine evde oturup evcilik oynamak, uslu ve anlayışlı bir kız olmak, anneye yardım etmek düşer genellikle.

Cinsel organı, hatta tüm bedeni, dişiliği; utanılması, gizlenmesi gereken suç aygıtlarıdır sanki: "Çek bakayım elini oradan", "Ört kız bacaklarını", "Öyle arsız arsız sırıtma, yersin şamarı", "Çekil kız pencerenin önünden, bak babana söylerim ha!"

Ona düşen, yaşamı boyunca cinselliğini, kişiliğini, yeteneklerini silerek bir "gölge yaşam" sürdürmeyi öğrenmektir. Dış dünya tehlikelerle doludur. Sokakta, caddede, otobüste, alışverişte, çarşıda, pazarda, sinemada, yediden yetmişe avcıların avını kolladığı bir cangılda dolaşan savunmasız, ürkek bir av hayvanı gibi yürümeyi tez elden beller. Bu cangılda bir yandan kendisini gönlünü çelip sonra ortaya bırakıverecek gönül avcılarından sakınmayı, bir yandan da bir an önce evlenip yaşam boyu sırtını dayayabileceği "hayırlı kısmet"i elde edip, onu elde tutmayı öğrenmesi gerekmektedir.

Genç kızlar bir yandan bekâ-

KUŞLAR UÇUR BANA

Yalnızlığın ağrısında geceyi
Böyle güzel tüketirken sen
direngen

Öpmek isterim
Gülmekle ağlamak arası gözlerinden.

Öpmek isterim tertemiz alnından
Umudun küçük çocuğu
Kuşlar uçur bana
mavi akşamlarından.

Yüreğime direnci ek
ve sabrı aşıla
Yalnızlığın ağrısındayım
Nicedir bitmez karanlıklardayım
kuşlar uçur bana
kuşlar uçur bana.

HİKMET İNAN
8. Kasım. 1990

reti kaybedip yaşam boyu utançla damgalanma korkusu, bir yanda iyi bir parti yakalayıp bir an önce nikâhlanma arzusu, bir yanda çevrede dolaşan yakışıklı gönül avcılarının vaatlerinin çekiciliği, bir yanda fotoroman aşklarının büyüsü, bir yanda vitrinlerin, moda dergilerinin gözalıcılığı, bir yanda artistlerin görkemli yaşamlarına dair düşler, bir yanda delikanlıların yürek hoplatan bakışları, bir yanda kendi genç yüreklerinin kıpırtıları, bir yanda cinsel belirsizlik, duygusal deneyimsizlik, bir yanda baba, ağabey, konu-komşu baskısı, bir yanda adının çıkması ürküntüsü... Böylesi mayınlı bir arazide bocalaya bocalaya kurmaya çabalarlar kadınlıklarını.

Kesin olan bir şey varsa, o da yaşamlarının insanlığın yeti ve yeteneklerine göre değil, bir erkeğe bağımlılığa göre belirlenen değerler üzerine kurulacağıdır. Bunlar onu iyi ev kadını, iyi anne, iyi eş ve statü simgesi olarak biçimlendirir: hamaratlık, temizlik, titizlik, iyi aşçılık; sevecenlik, yumuşaklık, anaçlık, duyarlılık; ölçülü bir şuhluk, güzellik, dirilik; şıklık, zerafet, bakımlılık; iffet, edilginlik, boyuneğicilik, uysallık... gibi değerlerdir.

Cinsel kimlikleri, kişilikleri birbirine tümüyle aykırı bu değerlere göre biçimlenmiş bu iki ayrı dünyanın insanları bir araya geldiklerinde ne olmaktadır?

Cinsel baskılardan kurtulmanın, ilk kez toplumsal ahlak ve resmi ideolojinin onayladığı bir birlikteliği yaşamanın olanağını yakalayan genç çift, çok kısa bir süre sonra yoğun bir iletişimsizliğin kucağında bulur kendisini. Birbirlerine göre biçimlendirilmedikleri ni, konuşacak, paylaşacak bir şeyleri olmadığını tez kavrarlar. Beklentileri yanlış biçimlendirilmiştir; kadın yaşamı boyunca evin ekmeğini getirecek, içkisi, kumarı, dışarıda gözü olmayan, tüm sorumlulukları üstlenecek, tüm sorunları çözecek bir koca düşlemeye programlanmış, ama tek başına iki ayağı üzerinde durabileceği maddi-manevi donanımdan, bilgiden beceriden, deneyimden, cesaretten yoksun bırakılmıştır.

O kocaya nihayet kavuştuğunda, erkekler hakkındaki beklentilerinin basmakalıplığının kurbanı olacaktır; çünkü evlendiği bir klişe ya da bir beyaz atlı prens değil, eksiğiyle, ruhsal sakatlıklarıyla, hoyratlığıyla, benmerkezciliğiyle, şişirilmiş erkeklik iddialarıyla, yetersizlikleriyle, kompleks-leriyle, bunları örtbas etme çabalarıyla yaşayan bir insandır.

Erkek ise salt bir cinsel tatmin aracını, çocuklarının iffetli ve sevecen anasını, evinin hamarat hizmetkârını kurmuş, karşısına istekleri, beklentileri, düşleri, tatminsizlikleri, hırsları, tutkuları olan bir varlık çıktığındaysa şaşkınlığa uğramıştır.

Bu çift yönlü yanılgı, toplumun genç insanlara rollerini yıllar boyu ezberlettiği bu oyunun fiyaskosu, çok kısa sürede ortaya çıkar. İlk günlerin hevesi pavyonlu kaçamaklara, evi ihmale, karısının yüzünü görmeme isteğine; kadın içinse konu komşu ziyaretlerine, beyaz atlı prens düşlerinin tuzla buz olduğu, ev içi sorun ve sorumlulukların olanca ağırlığıyla üzerine çullandığı soğuk bir yalnızlığa, giderek çoğalan çocuklar, arkası kesilmeyen çamaşır, bulaşık, yemek hazırlama çilesiyle kronik bir yoksunluk duygusu, sinir ve öfkeye dönüşür.

Bu cehennemde kadının sığınağı "dırdır", erkeğinkiyse "zorbalık ve dayak"tır.

İlk günlerde adına sevgi denen duygulanımlar giderek nefret ve intikam hırsına çevrilir; aynı çatı altında yaşayan, aynı yatakta uyuyan iki yabancı; birbirlerinin duygularını, özlemlerini, açlıklarını, zaaflarını, eksikliklerini kavrayarak içsel dünyalarını birbirine açacak, böylelikle belki de sağlıklı bir ilişki oluşturmaya çabalayacak yerde birbirlerini (ve bu arada kendi duygusal dünyalarını) yıpratmaya, eritmeye koyulurlar. Öte yandan, sürdürülmesinde yarar değil, zarar olan bu ilişkilerin koparılması da son derece zordur. Kadını bağımsızca bir yaşam kurup sürdürme yolundaki maddi-manevi tüm donanımlardan yoksun bırakan toplum yapısı, yine kadını korumak adına bu zehir-zemberek evlilikleri neredeyse müebbete çevirmiştir.

Dolayısıyla *erkekliği* ön plana çıkarıp toplumsal değerler sisteminin birinci sırasına yerleştiren, kadınlığı ona bağımlı, ikincil bir değer olarak biçimleyen ataerkillik, böylelikle kadınları ve erkekleri iki ayrı dünyaya mahkûm etmekte yapay, sahte değerlere göre oluşmuş, ruhsal bakımdan sakat, sağlıksız, mutsuz kadın ve erkekler çıkarmaktadır ortaya. Yen içinde kaldığı sürece kolun kırılmasının sistem açısından fazlaca bir önemi yoktur; kutsal aile bu sakatlıklarına rağmen, daha doğrusu bu sakatlıkları sayesinde, gerçekten toplumun üstlenmesi gereken birçok işlevi —çocukların, yaşlıların bakımı, beslenme, temizlik hizmetleri— tıkır tıkır yürütmekte, resmi ideolojiyi her gün yeniden üretmekte, bireylerin düşlerini ve hareket yetilerini sınırlayarak davranış normlarını belirlemekte, tüketim kapasitesini her gün artırmaktadır.

Toplumumuzda giderek artan sayıda kadın ve erkek kendilerine dayatılan deli gömleğini reddederek içsel dünyalarını bağımsızca ve özgürce geliştirip zenginleştirebilecekleri bir toplumsal biçimlenişi aramaya yöneldiğinde... işte kıyamet o zaman kopacaktır!

UNUTULAN KADIN

Fatma KETHUDAOĞLU

Devrimci yazarlar içinde onun kadar unutulan bir başkası daha olduğunu sanmıyorum. Sanki gizli bir el onun Fransızca'dan Çince'ye kadar birçok yabancı dile aktarılan eserlerinin kendi dilinde yayınlanmasını engel-lemiş, hemen hemen hepsi sararmış gazete sayfalarında kalmış. Günümüzde *Suat Derviş* adını anımsayan kaç kişi var acaba?

Darülfünun hocalarından Prof. Dr. İsmail Derviş'in kızı olan Suat Derviş özel öğrenim gördü, daha sonra Berlin Konservatuarı'nda ve edebiyat fakültesinde okudu. Gazete ve dergilerde çıkan yazılarının büyük bir ilgi görmesi üzerine öğrenimini yarıda bırakarak kendini tümüyle yazmaya verdi. Hitler'in ve Nazilerin ortaya çıkışıyla Berlin onun için yaşanmaz hale gelince İstanbul'a döndü.

Yurt dışına gitmeden önce gazeteciliğe daha çocuk yaşında başlamış, örneğin 1922 yılında Ankara hükümetinin temsilcisi olarak İstanbul'a gelen Refet Paşa ile ilk konuşmayı yapan gazeteci olmuştu. O sırada *Alemdar* gazetesinde çalışıyordu, sonra *İkdam*'a geçmiş orada ilk kez bir kadın sayfası oluşturmuştu.

Suat Derviş, daha sonra yurt dışına gitti. 1933'te Türkiye'ye döndüğünde artık usta bir gazeteci olmuştu. O sırada İstanbul'da yayınlanan gazetelerin hemen hepsinde makaleleri, fıkraları, röportajları, roman ve öyküleri yer alıyordu.

On beş günde bir çıkan antifaşist *Yeni Edebiyat* dergisini yasaklanana kadar ancak 26 sayı yayınlayabildi, (5 Ekim 1940-15 Kasım 1941). Bu dergi hükümetin politikasına ters düştüğü için devrin içişleri bakanı Şükrü Kaya'nın özel olarak sorguya çekip gözdağı vereceği kadar sakıncalı görülüyordu.

O yıllarda kadının cinsel bağımsızlığını, ekonomik, politik haklarını savunup, Engels'in görüşlerini dile getirecek kadar gözü pek bir yazardı Suat Derviş.

Soylu kökenine, kontes kızkardeşine karşın her zaman ezilen kitlelerin yanında olmuş, kadın haklarını bütün gücüyle savunmuştur. Devrimci Kadınlar Birliği'nin kurucularındandır.

Tan gazetesi, İkinci Dünya Savaşı öncesindeki gergin ortamda Avrupa'daki politik çekişmeleri izlemek üzere yazarlarını dış ülkelere göndermişti. Sonuçta en ilgi çekici yazılar Fran-

Havada bulut yok bu ne dumandır
Mahlede ölüm yok bu ne figandır

Adı Yemendir gülü çimendir
Giden gelmiyor acep nedendir

Türkü

sa ve Amerika'ya giden Sabiha Sertel ile Sovyetler Birliği'ne giden Suat Derviş'in röportajları oldu.

Eşi Reşat Fuat Baraner'in 1944'te tutuklanmasından sonra, her gün biraz daha artan politik baskı nedeniyle, özellikle 1945 Tan Matbaası olayının sonrasında gazeteler onu kadrolarına almaktan korktular, ancak *Son Posta* gazetesi bir romanını güçlükle kabul etti. Çevrenin ilgisizliği, hastalık, geçim zorluğu birbirine eklenince çaresiz kalan Suat Derviş 1953'te İsveç'e ablasının yanına gitmek zorunda kaldı. Birlikte, Avrupa'nın çeşitli şehirlerinde dolaştılar. Eşinin tutukluluk ve sürgün cezası bittikten sonra, 1963'te tekrar İstanbul'a döndü, Taksim civarında küçük bir apartman dairesinde yaşamlarını sürdürdüler.

1968 yıllarında Suat Derviş'in gözleri bozulmuştu, bir dergiye küçük taşlamalar yazabiliyordu ancak. Aynı yıl, eşini kaybettikten sonra, büsbütün suskunlaşıp köşesine çekildi, yalnızca yazar Neriman Hikmet onu bırakmamış, sanki annesiymiş gibi ilgileniyordu.

1972 yılının temmuz ayında öldüğünde, cenazesinde ancak birkaç şair, yazar ve gazeteci vardı. Aynı gün cenaze töreni yapılan, yeraltı dünyasının ünlü isimlerinden Oflu Hasan içinse yüzlerce çelenk yollanmış, ünlü işadamlarından sinema ve tiyatro sanatçılarına, politikacılara, avukatlara, o devrin çalışma bakanı Ali Rıza Uzuner'e, hatta genelev kadınlarına kadar çeşitli, karmaşık bir topluluk bir araya gelmişti.

Suat Derviş'in yaşamını, eserlerini, özellikle toplumcu yönünü kısa bir yazı çerçevesinde anlatmak olanak dışıdır, onun için çok geniş ve kapsamlı bir çalışma yapılması gerekir. Yurt dışında yazdığı eserler, burada gazete sayfalarında kalan roman, öykü, fıkra ve röportajları titizlikle toplanmalıdır. Kanımca bu çok ilginç bir doktora çalışması olabilir.

Bu yazıda eserlerinin adlarını sıralamayacağım, çünkü çoğunluğu kitap halinde basılmadı, basılanları da çoktan tükendi. Ancak kütüphanelere giderek ondan bir şeyler okuyabiliriz. Ama ne yazık ki ülkemizde böyle güzel bir gelenek, kütüphanecilerimizin tüm çabalarına karşın henüz yerleşemedi.

Belleklerde kalan, yalnızca "Fosforlu Cevriye" romanı; o da şarkısı yıllar önce Neriman Köksal'ın çevirdiği film ve de aynı adla yayınlanan bir TV disizi nedeniyle.....

AŞKLA BİLENMİŞ

suretini çizdim
giz dolu yüzüne toprağın
serptim güzelliğini

uzak, yargılardan
soğuk duvar gölgesi
düşmemiş odalardan
topladım sesini

özlemindi
çırpıntısı suyun
eteğini toplayan güneş
tanıktı
uçuşan türküsüne
gölün saydam yüzeyi
örttü çıplak bedenini gecenin

bir ağıt
nasıl içten ve ağlamaklı
yine de yiğit
tüm sususlardan
çarparsa karanlığa tokat gibi
büyüdük aynı güçle
dilin, dilimdi
aşkla bilenmiş

ÇİĞDEM SEZER

O KADIN BEN OLMAYACAĞIM

Cemile

Yeni bir güne başlamanın bezginliğiyle pencereden bakıyorum. Sokak her yana dağılmış, koşuşturan insanlarla dolu. Herkes günü yakalama telaşında.

Eteklerini savurarak otobüse yetişmeye çalışan bir kadın dikkatimi çekiyor. Tanıdık birine mi benziyor ne?

Evet, başka bir sokaktan, yaşanmış eski bir hikâyeden tanıyorum onu.

O kadın bir amazon yüreğiyle karşılardı her günü. Yaşam, çalışarak kendi ayakları üzerinde durmaya başladığından beri, bir büyüden farksızdı onun için. Bu büyünün parıltısına kapıldığından bu yana sabahları daha sevecen doğmaya başlamıştı sanki güneş. Günün ilk ışıklarıyla içine sevinç dolar, bir ceylan çevikliği ile düşerdi yola.

Çalışma masasının başında derin bir soluk alırdı. İşte hayat buydu. Nefes alabilmek, üretebilmek. Hesap makinesinin başında unutur giderdi kendini.

—Yeter artık. Bırak şu işi.

—Aldığın parayla on gün idare edemiyorsun.

—Bak benim işlerim düzeldi. Sen çalışmasan da olur.

—Evle, bizimle ilgilen. Hem daha çok beraber oluruz...

Evet, şimdi evin duvarlarıyla beraberim. Bilmem kaç metrekarelik alan içinde dolanıp duruyorum.

İstifa dilekçemi verdiğim gün düşünmüş müydüm? Ne kadar sürecekti bu ayrılış. Bir yıl mı, çocuklar kaç yaşına gelinceye kadar?

—Bunca yıllık hizmetine yazık. Çocuklar nasıl olsa büyür. Koca eline mi bakacaksın? Sonra pişman olma da...

—İki çocukla yıpranırsın kızım. Biraz da koca ekmeği ye. Çocuklar, evin işi sana yeter de artar bile.

Beni evin içine iten zorunluluk neydi? Bana verilen kadınlık rolü mü? Benim gibi birçok kadın mesleğini bırakıp eve kapanıyor. Analık duygusu ne kadar ağır bir sorumluluk. İnsanı yaşamdan koparıyor.

İki odanın içine koskoca bir dünyayı sığdırabilir miydim? Ben küçücük dünyamda boğulurken çocuklarıma ne verebilirdim ki?

Yaşamın yükünü bölüşecektik. Oysa bölüşülen sadece mekânlar. O, yaşama her geçen gün daha da hırsla sarılıp dünyasını genişletmeyi sürdürürken benim önümde duvarlar yükseliyor. Kirletilmiş çoraplara, ütüsüz gömleklere, üzerime sinen mutfağın buğusuna esir oldum.

Annem gibi saçımı süpürge etmek zorunda mıyım, beni de silip süpürsünler diye? Babamdan para isterken nasıl da ezilip büzülürdü. Az mı çabalamıştı elimiz ekmek tutsun diye.

Evin içinde günlerin birbirinden farkı yok. Ortada görünen hiçbir şey yok. Ama akşam olunca dizimde derman kalmıyor. Zaman zaman okuduğum kitaplar, elişleri de beni oyalamıyor. Günbegün bir eksilmeyi yaşıyorum.

Akşamları konuşacak ne kadar az şeyimiz kaldı. Görüşebildiğim insanlar da azaldı. Koca dünyada, sanki tek başıma kaldım. Küçüğün rahatını bozmamak, büyüğün derslerini aksatmamak... kaygılar... kaygılar... Ya kendime olan güvenim? Kendimi tanıyamıyorum artık.

Bu gidişe dur demeliydim. Evde yabancı dil çalışarak kendime bir pencere açmak istedim. Yeni dostlar edinme, kendimi geliştirme isteği beni yeniden öğrenci olmaya itti. Yine tepkiler, hatta engellemeler.

—Bu yaştan sonra mı? Sen çocuklarını yetiştir yeter. Evde işin az mı geldi, nasıl zaman bulacaksın?...

Evde işlerin aksayacağından korkuyorlar. Varsın biraz eksik olsun. Ama hayır, her şey tıkırında.

Kayıt yaptırmaya gittiğim gün, şehrin acemisi gibiydim. Ben işten ayrılıp evde oturmaya başladığımdan bu yana İstanbul nasıl da değişmiş. Meğer dünyam ne kadar daralmış. Yeniden öğreniyorum, sınırları zorlayarak. İnsanları, dünyayı yeni bir gözle tanımaya çalışıyorum. Otuz yaşında gençlikten birkaç yıl çalmak ne kadar da keyif verici.

Evet dünya, bensiz dönemezsin. Benim gibi daha niceleri var; bir karışlık yaşam alanlarını bir buçuk, iki, üç karışa çıkarabilmek için tüm gücüyle didinen. Sonsuzluğun sınırı yok. Hele insan olabilmenin hiç yok. Ben varım ve gerekliyim senin için. Dört duvarın içinde de olsa. Abanarak duvarlara ve üreterek kendimi.

Bir kadın yine pencereden bakacak bir sabah. Eteklerini savurarak koşuşan kadınlardan birinin yerinde olmayı özleyerek. Ama o sabah pencereden bakan o kadın ben olmayacağım.

İKİ RESİM-İKİ KADIN

Tansu BELE

Merhaba!

Yazımın konusunu iki fotoğraf oluşturmakta: Ünlü iki kadının, birbirinden çok ayrı zaman dilimleri ve yaşam konum-ları içinde, birbirine çok aykırı yüz görünümlerini belgeleyen iki resim... Evet, ikisi de kendi oluşumları gereği alabildiğine ilginç, değişik, düşündürücü, çarpıcı fotoğraflar bunlar gerçi... En azından benim için öyle. Ama yine de benim, bu resimleri yazıma konu yapmamın nedeni, onların bu KENDİNE ÖZGÜ yanlarının niteliği değil.

Çünkü ben, birbirlerine göre çağ, zaman, yaşam, yaşantı, eğitim, din, dil, kültür, görgü, eylem... Kısacası DÜNYA YA DA OLUŞUM açısından böylesine başka olan bu iki kadının —salt kadın oluşlarının da dışında— özde çok önemli bir ortak noktaları bulunduğuna inanmaktayım.

Bu inancımdaki doğruluk payını da onların bu O ANKİ görünümlerini betimleyerek vurgulamak amacındayım. Bu nedenle, öncelikle bu fotoğrafların bende bıraktıkları görsel izlenimleri anlatmaya çalışacağım. Böylece, sizlerin kesinlikle yabancısı olmadığınız bu kimlikleri bir kez de benim bakış açımdan görmenizi sağlamış olacağım. Bunu yapmaksa, sanırım, bu iki ayrı dünyanın iki ünlü kadınını birleştiren ortaklığı da kendiliğinden ve açıkça gözlerinizin önüne seriverecek.

Fotoğraflardan biriyle — anlatımını bilerek öne aldığım ikincisiyle— kısa bir süre önce Yazarlar Sendikası'nın toplantı salonunda tanıştım. TANIŞTIM diyorum, çünkü gerçekten de bir karşılaşma değil, bir tanışmaydı bu benim için. Hani, fotoğrafı duvarda asılı kişinin kim olduğunu görür görmez bilmesine bilmiştim de —öyle ya, Halide Edip Adıvar'ı bilmemem olası mı?— onun BU YÜZÜ'yle ilk kez burun buruna gelmekteydim. Dahası, salona girer girmez karşıma çıkan o yüzden öylesine ürkmüştüm, o öylesine yabancı gelmişti ki bana, salondan çıkana dek gözlerimi ondan alamadım desem yeridir. Bu öyle bir fotoğraftı ki...

'Sıkmabaş' bir eşarbın altında, sıkı sıkıya ve sofuca tutsak, gözlerden yitirilmiş bir saç demetinin harcanan gürlüğüyle, boynu kazık gibi kasılmış, kolalı bir gömlek yakası —evet evet, bir erkek gömleği yakası— ve kravatı arasında sıkışıp kalmış dehşetli sıkıntılı bir KADIN YÜZÜ! Bu nasıl bir kadın fotoğrafı ki... Boğazını sıkan o kolalı yakayı kıstırmış kravat iğnesinin iki yanında gururla, erkekçe dikleşen omuzlarına karşılık, böylesine umarsız ve ne yapacağı-

nı bilemez bakışlar? O koyu erkek ceketinin ağırbaşlılığı üstünden, sıkmabaşının iki yanından şaşkın şaşkın sallanan saç bukleleriyle, nasıl, ne demeye böylesine tam bir kadın savrukluğu, dağınıklılığıyla bakabilmekte?

"Bir kadın savrukluğu, dağınıklığı" demem boşuna değil elbette. Sakın yanlış anlaşılmasın. Sakın, "savrukluğun ve dağınıklığın" benim kadınlara yakıştırmaya kalkıştığım özellikler olduğu sanılmasın. Ama Halide Edip'in bu fotoğrafına tutsak edilen o zaman dilimini düşündükçe, "O gözlerden yansıyan KADINLIĞIN KONUMUNU başka hangi türden sözcükler dile getirebilir?" diye nasıl sormayayım?

Savrukluk ve dağınıklık: O çağın Türk toplumunun içinde bulunduğu koşulları (ki Osmanlı'nın son yılları olmalı) bir ayna gibi o gözlerde, —o kadın gözlerinde— dile getiren iki sözcük. Savrukluk ve dağınıklık: Çözülüşünün nedenlerini sürekli yüzeysel (biçimsel) aranışlarla gidermeye çalışan bir , toplum içinde, o toplumun katmanlarının gerçek taşıyıcısı, omuzlayıcısı KADIN'ın gözlerinde somutlaşan anlam okları...

Halide Edip, en ilkel toplumcu yapıtaşı, "kadın-erkek toplamı"ndaki artıların sürekli erkek hanesine, eksiklerinse sürekli kadın hanesine yazıldığı bir toplumun kadınıydı. Okumuş, aydın kadın. Öyle bir toplumdu ki bu, yaşamın, insan yaşamının özü olan "düşünce ve onun dışlaşmış biçimi eylem (üretim)"e yüzyıllar boyu ERKEK İŞİ olarak bakılmış, kadın bu İnsan dünyasından sürekli dışlanmıştı. Toplumun yapıtaşı kadın-erkek toplamının yarısı KADIN... Düşünce ve eylem olarak yoktu! Ta ki 19. yüzyıl sonuna gelene dek. Yani, insan topluluklarının içine girdiği DEĞİŞİM ÇA-ĞI'nın doruğuna tırmandığı, 20 yüzyılı rayına oturttuğu yıllara... (Ben, bilimsel-teknolojik atılımlarla ortaya çıkan sınıfsal-eko-nomik-özgürlükçü altüst oluşlara DEĞİŞİM ÇAĞI demekteyim.)

DEĞİŞİM ÇAĞI, gerçekte daha da önceden başlamış, Fransız Devrimi'yle keskin bir dönemece varmıştı. Ama toplumsal hakların kadın-erkek olarak ayrımı, ancak 19. yüzyıl sonlarında belirginlik kazanmaya başlar.

Bu çağda Türk (Osmanlı) toplumu ne yapmaktaydı? Buna tek tümceyle şöyle yanıt verilebilir: DEĞİŞİM'i, biçimsel olarak kopya etmekteydi... Dahası, bizim bu batılı toplumlardan kopya çekme işlemimiz, ta III. Selim'den başlamış, bugüne dek sürmüştür. Yani DEĞİŞİM, hiçbir zaman öze inmemiş, hep *biçimde* kalmıştır. Öze, yani üretime, eyleme inmemiştir.

Bunu da, okuma yazmaya bile kapalı toplumu içinde, "bir batılı gibi" eğitim görme şansına eren Halide Edip'in «üstü kaval, altı şeşhane» kılığını vurgulayan fotoğrafında görebilmek, insanı nasıl sarsmaz? Zaten erkeğinin bile "üretmek, yaratmak, eylemek" fiillerinden kösteklendiği, kısacası DEĞİŞİM'in yasalarının sürekli engellendiği bir toplumda değişmeyi, yapıp ettiklerine hayran kaldığı batılı dünyaya benzemek olarak algılayan bir kadın; giderek, değişimi kadınlık yaşantısının özünde değil de erkekçe bilgi birikimlerinde gören bir kadın... Bu nedenle de saçlarını sofuca sıkmabaş altına sokarken (yani kadınlığını, belki de doğasını, cinselliğini, kadın olma yapısını) gözlerden gizlerken, yaşamını erkek davranışı içinde, erkekçe, ancak erkek giysilerine bürünerek eyleme süren, bir erkek gibi akıllı olmak, bir batılı erkek gibi bilgili yaratıcı falan filan olmak düşüne kendini kaptırmış bir kadın.

Oysa bunu yapmakla, hem

kendi kadınlığını (toplumunun da), hem de —en önemlisi— kendi toplumunun erkeğini, nasıl bir yük, bir sorumluluk altına soktuğunu bir bilebilseydi...

Bilemiyorum, Halide Edip konusunda (özellikle bir tek fotoğraf açısından) çok katı, belki de yanlış kanılar mı öne sürmekteyim? Ama, geçen yıl bir gazetede görüp keserek saklamış olduğum Edith Piaf'ın fotoğrafını düşündükçe... Yanılmıyormuşum gibi geliyor.

Evet, yazıma konu olan ikinci (daha doğrusu birinci) fotoğraf Edith Piaf'ın bu fotoğrafı... Halide Edip gibi ciddi, kültürlü, geri kalmış bir toplumun yetiştirdiği en değerli (elbette kadın hakları konusundaki savaşımlarını da göz ardı etmemek gerek) yazarlardan biri konumunda olan bir kişinin karşısında bir şarkıcı yosmanın çığlık çığlığa somutlaşan acısının fotoğrafı.

Bu resimde Edith Piaf, Paris'in pis kaldırımlarından sahne ışıklarına gelme bu çılgın, duygusal küçük kadın, öylesine KADINCA bir başkaldırıyla bas bas bağırmakta ki! Hem de, ezilmiş, horlanmış, metalaşmış, kullanılmış, alınıp satılan, beş paralık değer biçilip verilen, alınan KADIN yüreğinin bütün gücüyle! Gitgide daha çok, çılgınca tecimselleşen dünyanın, 20. yüzyılın, insanı bir pula satan dünyasının karşısında, küçücük ağzı, ufacık yüzü, yamru yumru kafası, kuş pençesi elleriyle acıdan kıvrana kıvrana, burkula burkula! Derisi, yanakları, kasları çarpılıp, bütün gücüyle direne direne... Bıçakla oyulmuş korkunç bir yara izi gibi. Bu resimde önemli olan, artık ne giyim kuşam, ne şunu bunu anlatma, öğretme, açıklama isteği Yalnızca somutlaşan bir çığlık: Bütün dünyaya kafa tutan bir insanın yadsıyışı, o kadar. Yalnızca gidişteki çarpıklığı var gücüyle haykıran bir ses...

Evet: Dünya, 19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçerken, bu yüzyıl eşsiz güzellikler vaat etmekteydi insan yığınlarına. Batının elinde bayraklaşan bilimin gücü, yarattığı teknolojik araç gereç ordusunu da yanına alarak, daha varsıl yaşama koşulları sağlayıp özgür kılacaktı insanları. Açları doyuracak, çocukları eğitecek, üşüyenleri ısıtacaktı. Dr. Albert Schweitzer boş yere gitmemişti Afrika'ya. Oradaki insanlara götüreceği güzel şeyler vardı. Ama bu düş gerçekleşemedi. Çünkü bu düş, yalnızca ERKEĞİN elinde yüceltimiş bir «elde etme-alma-kullanma» aracına dönüşüverdi. İndirgendi. Yüzyıllardır, yalnızca erkeğin akıl, düşünme, yaratma, etmeeyleme gücüne öncelik verilmiş olması, toplumsal açıdan hep ona öncelik tanınması yüzünden... Kadının güçleri güdükleştirildi. Sonuç olarak da, erkeğin yarattıkları, onun erkekliğinden doğan, erkekliğine bağlı bencil duygularının elinde korkunç silahlara dönüştü. Erkeğin gaspettiği kadının verici yapısı, onu bir sürekli "alıcı, yokedici" durumuna soktu. Oysa şimdi erkek, bunun faturasını yine kadına ödetmek peşinde: Ondan, eşsiz bir tüketici, yiyici yaratık yaratarak...

İşte, Halide Edip'ten (belki yıl ve çağ olarak çokça değil, ama deneyim ve görüş açısı olarak) epeyce sonra yaşamış olduğunu varsaydığım Edith Piaf'ın fotoğrafında donuklaşan çığlığın anlamı budur bence. Edith Piaf, İkinci Dünya Savaşı'nın korkunçluğunu da yaşadıktan sonra, bütün (küçücük ama anlamlı) gücüyle bağırıyor: "Yeter! Bütün bu yarattıklarını al da başına çal. Bu yapıp ettiklerini... Beni de, kadınlığımı da, giderek senin erkekliğini de yalnızca kullanmak, kullanmak, kullanmak... Almak satmak uğruna harcandıktan sonra ne yapayım senin uygarlığını, ne yapayım seni? Zavallı horlanan, ayaklar altına alınan kadınlığım bana yeter de artar bile."

Bizim o ciddi, sorumlu Halide Edip'imiz, elbette bunu diyemezdi. Çünkü onun çağı (o yıllar), batı uygarlığına hayran, onun kulu kölesi bir çağdı. O uygarlığın erkekçe aklına da.

Şimdi, bu iki kadın fotoğrafını birleştiren noktaya gelince, sanırım ki anladınız: Onlar, bu iki ayrı kadın da, DEĞİŞİM ÇAĞI'nı yakalamışlar, duyumsamışlar... İkisi de, ayrı yollar almalarına karşılık, değişimi gerçekleştirememişler... İkisinin de inandıkları DEĞİŞİM'in gereği onları birleştirirken tuttukları yolları da ayırmış. Ne erkekçe yaklaşımlar ne de kadınca atılan çığlıklar yeterli gelmiş..

Peki öyleyse ne? Ne? Kadın çığlığı güç verebilir mi erkeğin değişimini sağlamaya? Toplumların tecimsel gidişini? Salt o da yetmez ki... Kim bilir, belki. Belki: İnanmak istiyorum. İnanmak, düşünmek ve yapmak.

Yazımı burada noktalıyorum, sağlıcakla kalın.

Aydın Öztürk

Yanardağ Sıcağında

şiir

(İkinci baskı)

Ekin Yayınları

FİLDİŞİ KULE

Gülgün G. ARIGÜMÜŞ

Gülçin, profesörün küçük odasında kimisi koltuklara kimisi de sehpalara tünemiş, dikkatle hocayı dinleyen arkadaşlarına baktı. Odanın havası sigara dumanından iyice ağırlaşmıştı. Aydın, dinlerken her zaman yaptığı gibi yine bıyıklarının uçlarını emiyordu. Nazlı, hocanın ağzından çıkan her sözcüğü yazıyordu. Mehmet'in sürekli piposuyla uğraşmaktan dersi dinlemez bir hali vardı ama duyduklarını bir bilgisayara işlercesine kafasına kazıdığını çok iyi biliyordu Gülçin. Alemdar büyük bloknotuna hocanın karikatürünü çizmiş, ağzından bir sürü balon çıkarıp içlerine söylediği sözleri not etmişti... Gülçin'se Özlem'i düşünüyordu, mutfakta yığılı bulaşıkları, akmayan suyu düşünüyordu; aklını bir türlü derse veremiyordu. Sıkıntıyla içini çekti. Odadakilerin çoğu dönüp ona baktılar. Yüzü kızardı Gülçin'in, başını bloknotuna eğdi.

Profesör derse ara verince Gülçin canı sıkkın sıkkın eşyalarını toparlayıp ceketini giydi. Arkadaşları koridorda hocanın çevresini alıp konuşmaya başlamışlardı. Gülçin, içinde bir eziklik duyarak, "İyi akşamlar!" dedi, merdivenlere yöneldi.

Dışarıda kurum kokulu hava burnuna çarpıverince sanki her şeyin suçlusu oymuşçasına hırslanıp küfretti havaya! Yokuş aşağı inmeye başladı. Çoktan kararmıştı ortalık. Yukarıda arkadaşları profesörün çevresindeydiler... Zaten her zaman bir aradaydılar. Sürekli bilgi alışverişindeydiler birbirleriyle, hocalarla... Kütüphanelerde... Her yerde... Biracılarda bile! Kahretsin!... Hepsinden ayrı, yabancı biri gibi duydu kendini yine... O yarımyamalak insan olma duygusunu... Bilim adamı olacağım ha?! Bir yle işten, çocuktan, evden artırarak!... Koş oraya, koş buraya; ateş alır gibi!... Böyle mi yetiştireceğim kendimi? Bu şekilde mi bir üniversiteye kapılanacağım? Aklına şaşarım senin!...

Yollar çamurlu, otobüsler kalabalıktı. Oturdukları evin sokağı çukurla dolu ve karanlıktı. Apartmanda otomat yanmıyordu. Kendinden hiç memnun değildi! Suratı asık girdi eve. Özlem'i yuvadan aldığında yarım ağızla bir nasılsını dayamış sonra da ne dediğini dinlememişti bile. Özlem eve girince küskün küskün gidip televizyonu açtı, karşısında yere oturdu.

Gülçin kafasına üşüşen bir yığın tatsız düşünceyi bir kenara itelemeyi en sonunda başarınca, Özlem'in anormal sessizliğinin farkına vardı. İçindeki ezikliği yeniden duydu. Küçük kızı bugün öğrendikleri yeni bir şarkıyı söylemeye zorladı ama onu duymadı Özlem, çoktan televizyonun içine girip Şirinler'in arasına karışmıştı! Gülçin mutfağa gidip bulaşıklara el attı: Önce bir bardak kırdı sonra da

Neden birsin birlik olsun / Dilde dinde milliyette
Murat et ki / Dirlik olsun cemiyette

Aşık Ali İZZET

bulaşık kabındaki suyu üstüne döktü! Bulaşık süngerini öfkeyle fırlattı lavabonun içine. Yatak odasına geçip karanlıkta oturdu. Yüksek lisans eğitimini bırakacak mı, bırakmayacak mı, kesin bir karar vermeliydi artık. Kaç zamandır kavgalaşıp duruyordu kendi kendisiyle! Bilimle uğraşmayı tutkuyla istesem de neye yarar ki sadece istemek? Bu iş yarımyamalaklığı kaldırabilir mi? Amatörlüğü? Bu koşullarda da daha fazlasını yapamıyorum işte! Gecelerimin, uykularımın ne kadarını daha kullanabilirim? Orda burda ayaküstü birkaç satır okumakla, tencerenin başında birkaç dakika düşünmekle bilim adamı olunur mu hiç!... Üniversitenin birine kapağı atabilmek için de kendime güvenemiyorum! Böyle hep ötekilerin bir boy gerisinden koşabilen bir yarış atı gibi hissederken kendimi... Dahası... Of, dahası mahası yok işte! Neden inat ediyorum sanki? İki ayağım bir pabuçta koşturuyorum... Bilgime bilgi katıp eş dost toplantılarında ukalalık edeyim diye mi?! Ocaktaki su kaynamıştı, taşıyordu. Kahretsin! Kafamı toparlamalıyım artık, olmayacak düşler peşinde koşmamalıyım! Tekrar suyu doldurup bulaşığı yıkamayı sürdürdü Gülçin. Kararını verince rahatlamış, içi hafiflemişti. Derin bir soluk alıp güldü kendi kendine. Birden, mutfağın kapısında dikilmiş küskün küskün bakan küçük kızını fark etti. Gülümsedi. Üstünü başını ıslattığı için bulaşıkları durulamasına hiç izin vermezdi ya, bu kez bıraktı: durulasın. Özlem'in gözleri ışıl ışıl oldu! Anne kız yer değiştirdiler. Kız önce özenle durulamaya başladı tabakları sonra işi iyice oyuna vurdu. Ne üstü başı kaldı ıslanmadık ne de mutfak! Hiç sesini çıkarmadı Gülçin. Tatlı bir gevşeklik yayılmıştı her yanına. Kızının su oyununu sanki saydam bir sisin ardından gülümseyerek izliyordu ve annesinin yüzündeki gülüş iyice şımartıyordu kızı. Onunla ne zaman rolleri değiştirdiler, Özlem ne zaman anne olup ona bir daha bulaşık durulamayı yasak etti, fark etmedi bile Gülçin! Enis gelince bitti oyun.

Yemeği ısıttı Gülçin. Enis'le Özlem sofrayı kurdular. Gülçin, mastırı bırakmaya karar verdiğini çorba içerlerken söyledi. Umduğu tepkiyi alamadı Enis'ten. Enis'in bu kararı çok olağan karşılamasına gücendi içinden. Bilimin benim için bir tutku olduğunu defalarca söylemiştim, hep düşlerimi anlatmıştım ona... Hiçbir zaman ciddiye almadı ki bunu! Mastır yapmamı bile bir fantezi olarak kabul etmişti zaten... Bir süre boş zamanlarımı değerlendireceğim sonra da hevesimi alıp bırakacağım bir hobi gibi görmüştü... Sonuç da aynı kapıya çıktı ya!... Oysa kendisi üniversitedeki kürsüsüne âşık! Bana gelince de, fazla bilgi baş ağrıtır, midede hazımsızlık yapar der, şaka yollu güler hep... Gülçin yemeğine bir iki çatal sallayıp bıraktı, iştahı iyice kaçmıştı. "Üstelik rahatladın değil mi Enis? Ev düzeniyle ilgili bir sürü karışıklık da bu sayede düzelir, oh ne rahat!..." Benim küçücük kızım da pek sevindi: "Cumartesi beni tiyatroya götür o zaman!" diye atıldı. Bitti evet!..

Bölüm başkanının odasında, sigara dumanının arkasından adamın yüzüne bakıyordu Gülçin. Belki on dakikadır da dinlemiyordu artık hocanın söylediklerini. "Bırakma!" demişti hoca, ardından bir yığın şey sıralamaya başlamıştı. Söylediklerinin hiç birini içten bulmadı Gülçin. Ders saatleri saptanırken onunla kanlı bıçaklı olmuşlardı âdeta. Mesai aralarından yararlanıp kütüphaneye gitmeye kalksa kapılar duvar olurdu! Milli Kütüphane akşam altıdan sonra kapalıydı! Çoğu geceler sabahlardı, yine de çoğu seminer notlarını yetiştiremezdi. Mazeretleri hep kendi uydurması gibi küçümseyici bir tavırla dinlenir, Gülçin'e her fırsatta bu işin amatörce yapılamayacağı hissettirilirdi!.. Şimdi neden bu adam, bana ille bırakma diye ısrar ediyor ve bilimsel çabanın kutsallığı üzerine nutuk çekiyor, allahaşkına? "Kadınlar bilimsel çaba içinde gereken yerlerini almalıdırlar!" Gülçin'in aklına, bilimi sık sık fildişi bir kuleye benzetmeleri geldi! İşte bu adam da kulenin tepesinde oturmuş, hiçbirinin ayakları yere basmayan iri iri laflar edip duruyordu! Bu tatsız benzetmeye benim de aklım yatacak sonunda? İzin isteyip kalktı Gülçin. Bezginlikle sürükledi ayaklarını koridor boyunca. Kal! Devam et, bu koşullardasın ama sen yine de delice çalış, çabala! Yahu gülerler adama be! Neden çıkıp da erkekçe, evet bu yaptığın resmen delilik kızım, demiyorsun hoca!... Neden bütün suçu, vebali benim üstüme yüklüyorsunuz hainler!...

İşyerinden izin almıştı. İs kokan havaya, pis pis çiseleyen yağmura aldırmadan eve kadar yürüdü Gülçin. Saat henüz üçtü ama soyunup yattı. Üstünde müthiş bir ağırlık vardı, bütün uykusuz gecelerin yorgunluğuydu sanki üstüne abanan! Uyudu. Bir süre sonra düş görmeye başladı; önce işyerinin yüksek kapısından çıkıyor, ağır ağır yürüyor sonra Özlem'in ve Enis'in ona uzanan kollarından kurtuluyor, bir kuleye doğru yaklaşırken ayaklarına kirli tabaklar dolaşıyor, neredeyse düşecek gibi oluyordu Gülçin. Ama hepsini aşıp kulenin dibine varıyor, orada başını yukarıya kaldırıp kulenin güneşin altında parlayarak bulutlara kadar yükseldiğini görüyordu. Başlıyordu ağır ağır tırmanmaya... Kulenin tepesi aydınlık, ferah ve huzur vericiydi... Bir de baktı ki Enis de, Özlem de oradalar!

Gülçin akşam karanlığına uyandı. Kararsızlıkla oturdu yatağın içinde...

BİR KADININ GÜNLÜĞÜNDEN

Ayla KAYTAZ

7 Mayıs

Bu sabahtan beri okuma ve yazma isteği içimde titreşip durdu. Ama mutfakta yığılmış bulaşıkları ve ev işlerini mutlaka bitirmem gerekiyordu. O yüzden koca gün kendime ayırabildiğim tek zaman parçasında bu tutkuyu günlüğüme olsun aktarmak istedim. Belki bir gün. Kim bilir?

10 Mayıs

Dvorjak'ın Viyolonsel Konçertosu'nu dinlerken bir tümceye takılıp kaldı düşüncelerim. Buraya yazmak istedim:

"Yalnızlığın evinde bir kadın....."

12 Mayıs

Şiir Yazmak İstiyorum

İçimden su gibi akıp geçen
Sekerek çakıltaşlarından
Düşünceleri yakalamak
Öylece geçip giden
Irmağımın sesini duyurmak
Duyurabilmek ırmağımın sesini
Ah, yüreğimde sıkışan o şiiri
Şiirimi
Yazabilmek isterdim.

5 Haziran

Yorgunum. İsyan doluyum. Çok yardımsızım. Herkes benden bir şeyler bekliyor. "Kendimin" diyebileceğim vakti bulamıyorum. Misafirler gelecek. Çamaşırlar yıkanacak, ev derlenip toparlanacak ....cak...cak... cak... Bezginim. Kelimeleri arıyor, bulamıyorum. Onlarla bile ilişki kuramayacak hale mi geliyorum giderek?

22 Haziran

Bu gece bir düş gördüm:

"Babam mıymış, kocam mı, ayrımsıyamıyorum, tartışıyoruz. Sesler yükseliyor. Epeyce bağırıştıktan sonra karşımdaki beni kapıdan dışarı atıyor. Bense çılgınca bir öfkeyle, acıyla, ağlayarak kapıyı yumrukluyorum. Kapının dışındayım ve çok korkuyorum. Kapı bir türlü açılmıyor..."

Kocam "İnliyordun" diye sarsınca uyandım. Kötü bir düş gördüğümü söyledim, "Sonra anlatırsın" dedi ve yorganı başına çekti.

30 Haziran

Bir bezginlik denizinde yüzerek başladım güne. Gece uyuyamayışımın nedenini bildiğim halde elimden bir şey gelmeyişi, sessizce gözyaşı dökmeme sebep oldu. Paylaşmak bu mu? Bıkkınlıktan başka bir şey hissedemiyorum. Her şeye karşı içimde bir uzaklık var. Hiçbir şeye yaklaşmak istemiyorum.

2 Temmuz

Para durumu dolayısıyla morali bozuk olan kocam, sofrada televizyon seyretmek isteyen oğluma sinirlendi. O'nu iyi eğitemediğimden dolayı da bana hayli sitem etti.

5 Temmuz

Televizyondaki "Haber Peşinde" adlı dizi filimde, gazetenin yazı işleri müdürü: "Haksız zenginliğe, haksız yoksulluğa karşı mücadele edeceğiz" dedi. Buraya alıyorum.

10 Temmuz

"Yaşayarak öğrenmeyi bile kitaplardan öğrendim"

Kendim için kurallar:

—Hayal gücünün kurumasına asla izin verme.

—Ne düşünüyorsan yaz, hiçbir şeye aldırma.

—Hiç olmazsa yalnızken, kendi evinde özgürce davran.

—Sanatı küçümseyenleri dalgınlıkla olsa bile, sakın affetme.

Bir de şöyle bir söz:

"Gerçek budalalar, insanları budala yerine koyanlardır"

28 Temmuz

Bir insan kendi iç güçleriyle savaşmamalı. Akıntıya kürek çekmek bu. Tahsil, meslek, koca, yaşam biçimi seçiminde de böyle bu. İnsanın baskılar yüzünden kendine yapıp ettiklerine çok yazık. Hepimiz yaptık bu kötülüğü kendimize. Neden bizden başka her şey bu kadar önemli? Yaşam enerjisini kendi dilediğimizce kullanmak en önce gelen hak değil mi bizler için? Bunu sessiz bir çığlık olarak içimize hapsetmek zorunda olmak ne acı.

2 Ağustos

Başımda bir ağırlık, zavallı başım. Günlük tekdüze işlerin ağırlığını taşıyor. En iyi yol birşeyler yazmak ve okumak. Beni onlardan başka avutacak bir şey yok. Birazdan Sennur Sezer'in "Sesimi Arıyorum" isimli şiir kitabını okuyacağım. Daha okumadan sevdim onu. Kitabın kapağı da ne güzel öyle.

1 Ağustos

Bağnazlık, karamsarlık, bayağılık gibi insanı küçülten şeylerin yanıma yaklaşmalarına izin vermedim. Ben bir kadın olarak özgür bir insan olmaya da çaba gösteriyorum.

"Düşünmek ibadettir" Hadis-i Şerif

8 Ağustos

Dün akşamdan beri yakalandığım bir "iniş" hali. Gece uyandım. Karmakarışık düşünceler içinde yeniden uyudum. Gecelerin yorgun uyanışları... Günlerin tekdüze tükenişi... Bende artık dayanma gücü kalmadı galiba. Ellerim ve ayaklarım kütük gibi.

12 Ağustos

"Çardaş Fürstin"den aryaların çoğunu çocukluğumdan beri biliyormuşum. Ne güzel.

17 Ağustos

Yaşlı komşum Fitnat Hanım'ın söylediği:

"Hâşa kuluna zulüm etmez Hüda'sı

Herkesin çektiği kendi cezası"

beytini beğendiğim için yazıyorum.

18 Ağustos

Bugünlerde kendimi toparlamam gerektiğini düşünüyorum. Yine de içimdeki bezginlikle başa çıkamıyorum. Direnmek istiyorum.

Şu anda komşu ağaçlardan gelen kuş sesleri bile beni canlandıramıyor. Ne oluyor bana? Bu küçücük varlıkların yaşama çağıran sesleri beni neden etkilemiyor? Sait Faik bu kuşlara "tabiat harikası der. Ne güzel. Bu küçük "tabiat harikası" ısrarlı ötüşleriyle belki de beni uyandırmaya çalışıyor. Öylece dinliyorum. "Ne güzel ötüyorsun" diyorum. "Ne güzelsin" O sanki duymuş gibi daha berrak, neşeli, ritmini sürdürüyor. Onu seviyorum. Benim için ötüyormuş duygusu doğru olmasa da, bana öyle geliyor. "Seni seviyorum" diyorum yavaşça "seni seviyorum."

İçimden geldiği gibi davranmak neden altüst ediyor beni?

Eyvah, mutfakta süt var, ateşte!..

Aklımdan geçenler:

Kadınlar kendilerini sömürtmemeli, fakat şefkatsiz de olmamalı. Erkeklerin bize çok ihtiyacı var. Onlara öğreteceğimiz çok şey var unutmamalı.

Birbirimizden öğreneceğimiz çok şey var. Daha olumlu biri dünyayı kurabilmek için. Her şey bir anda olmuyor. İyice biliyorum artık.

29 Ağustos

Kendimi anlayabilmenin tek yolu yazmak galiba. En büyük gereksinimin özgürlük olduğunu

Erich Heckel

iyice biliyorum artık. Kolayca inciniyorum ve bunu belli edemiyorum. Sabırlıyım. Karşımdakini hoş görmeye çok fazla yatkınım. Öfkemi bastırıyorum. Karşımdakini kırmamak için (mi?). Ama bakıyorum beni incitmemek için hiç kimse kendini tutma zahmetine katlanmıyor.

1 Eylül

Bir şiirimde:

"Gururum beni hep alçakgönüllü tutar" diyorum. Bu gurur sözcüğü neyi ifade ediyor? "İnsanlık gururunu" mu? Meslek

GÜLSÜM AKYÜZ

sevdamız çiçeklenir zulada

DEMET YAYINCILIK ŞİİR DİZİSİ

SEVDAMIZ ÇİÇEKLENİR ZULADA

Şiirler: 96 Sf. 7500.- TL.
Cumhuriyet Kitap Kulübünde ve dağıtımlarda.
Ayrıca İsteme Adresi: Demet Yayıncılık. Piyerloti Cad. Dostlukyurdu Sok. Selimbey İshanı No: 8 Cağaloğlu -İSTANBUL
Tel: 516 99 36 - 516 03 04
Tek isteklerde tutarı kadar, toplu isteklerde % 25 indirimli olarak pul gönderilmesi gerekir.

gururunu mu. İnciten insanı böbürlendirip, sevindirmemek için geliştirilmiş bir savunnma mekarimasını mı?

Kendime ait pek çok gerçeği görmezlikten gelerek yaşamak bana nelere mal oldu, hiç biliyor muyum?

5 Eylül

Bu gece sabaha karşı gördüğüm rüyada kendimi, bulunduğum yeri istila etmeye çalışan düşmana karşı dehlizlerde, büyük bir korku ve umutsuzluk içinde saklanırken gördüm. Karşı taraf her bakımdan üstün ve donanımlıydı. Helikopterler, askerler, sığınaklar, silahlar onlardaydı. Bense tek başımaydım. Sığındığım dehlizde ele geçirilmek üzereyken aniden uyandım.

Sabah, rüyamı unutmuşum. Kahvaltıdan sonra günlük işlerle uğraşırken birden anımsadım. Her şeyi bırakıp hemen buraya yazıyorum.

9 Eylül

Artık kendimi tanımaya daha çok vakit ayıracağım.

12 Eylül

Bir hikaye yazmaya çalışıyorum. En az on defa yeniden başladım. Yine de olmadı, olmuyor. Bıraktım.

15 Eylül

Adım adım yaklaşıyordum.
-Nereye?
-Yazarlığa.
-Nasıl anladın?
-Bilmem, çalışıyorum işte.
-Sezgi?
-Belki..

20 Eylül

Moralim bozuk olduğu zamanlarda kendi kendini sorgularken, "Bu benim şu hatamdan oldu. Başka türlü yapmalıydım" diyorum. Ya da kendimi anlatmak için başka bir yol bulmalıyım. Olan oldu. Şimdi haklılığımı bir yana bırakıp, ortamı düzeltmem gerek" diye dişimi sıkmak daha da yıpratıcı olabilir.

-Ağlamak işime yarayabilir.
-Olayların üstüne çıkabilirim.
-Gün doğunca her şey daha kolay olacak...v.b.

Bunlar işe yarayabilir. İnsanları sevmekten vazgeçmeyeceğime göre, ara sıra öfkeyi, kızgınlığı ve acı çekmeyi göze almalıyım.

Atasözüm: "İnsandan umut kesilmez" olmalı. Sevgiye inancımı yitiremem. Çünkü sevgi dağıtıldıkça çoğalan bir güç.

11 Ekim

7 Ekim sabahı bir hafiflik duygusuyla uyandım. Kendimle barışmaya başlıyorum galiba.... Hayatımı yeniden gözden geçirmeme, tuttuğum bu defterler yardım ediyor. Geriye dönüp defterlerini karıştırdıkça anlıyorum ki pek çok zamanımı istemediğim şeylere razı olarak geçirmişim.

Artık bunu istemiyorum.

18 Ekim

Bazen çok güzel düşler görüyorum. Başka biriymişim gibi geliyor bana o zaman. Bu düşleri seviyorum ve onları gördüğüm için seviniyorum.

1 Kasım

Gittikçe bastıran bir özgürlük ihtiyacı. Bu acaip duygulanmalar, hayal kurmalar.. Bir bulutun içinde eriyormuş gibi bu dalgınlık hali...Bütün bunlar bu ihtiyacın bir sonucu olmasın?

8 Kasım

Gereğinden fazla anlayışlı olmak. Neyi çözüyor?

11 Kasım

Bu sabah dilime takılan bir cümle: (belki bir gün bir romanımda kullanıveririm) "O, hayatını bazı anlar üzerine kuranlardandı."

28 Kasım

Çok yalnızım. Evim, kocam ve çocuklarım var. Ama galiba çok yalnızım. Gece uyuyamıyorum. Yazamıyorum. Yaşamıyorum hissini içimden atamıyorum.

Bu bir çöküntü. Sebep? Artık hiçbir şey bilmiyorum. "Tahammül mülkü" yıkılmış gibi.... Dalıp dalıp gidiyorum.

Bu, hiç iyiye işaret değil.

25 Aralık

Bir kaç hafta önce tesadüfen "bir kadın dergisi" çıkaran genç arkadaşlarla tanıtıştığım. Annemin eski evinin yanındaki eski bakkal dükkânından bozma minicik bir yerde çalışıyorlar. Onları çok sevdim. İnanç ve gençlik dolular. Kadının konumu üzerine kafa yorup, kendisini gerçekçi bir şekilde üretebilmesi için mücadele etmesi gerektiğini savunuyorlar. Beni aralarına aldılar. Benden yazılar bekliyorlar.

11 Ocak

Artık ne olursa olsun, yazmak uğraşım olacak. Çaba gösterecek ve başaracağım. Bu bir mucize Tanrım! Artık yalnızlık duymuyorum. Çocukluğumdan beri kurduğum düş gerçekleşiyor. Yeniden doğmuş gibi hayata başlamak ne güzel.

Biliyorum, özgürlük bu. Ben kadınım ve insanım. Kendimi üretebiliyorum. Yazabiliyorum. Artık yazar oluyorum.

Değiştiremeyeceğim şeylerin yanısıra, değiştirebileceğim şeyler de var. Hayatımı benim kılmanın yolu da bu belki.

ANADOLU'DA KADIN VE ŞİİR

Ayten MUTLU

ANA TANRIÇA

Arkeolojik bulgulara ve bilimsel araştırmalara göre, insanın varoluş süreci 1,5 milyon yıllık bir süreyi kapsıyor. Uygarlık tarihinin ise sadece 30.000 yıllık bir geçmişi var. Yine bilimsel verilere dönersek, uygarlığın yerkürede ilk filizlendiği topraklardan biri, belki de en önemlisi, Anadolu. Gelişen beyninin ürettiği tanrısal güç kavramını, doğurganlığının gizini kadın ile özdeşleştiren insan, Ana Tanrıça'nın beşiğini de bu topraklarda sallamış ilk kez.

İlkin salt doğurganlığıyla, giderek toprağın üretkenliğiyle bütünleşerek, ortaklaşa toplum yaşamının karar mekanizmasında erkin temsilcisi olan kadına saygı, bir çeşit korkuyla da beraber, Ana Tanrıça'yı yaratmış. Anaerkil aile düzeninin egemen olduğu çağlar boyunca Ana Tanrıça Kubaba, Anadolu'yu korumuş, kollamış.

Buğdayı, tanrısal bir taam gibi, insana ilk kez sunan bu topraklar, insanın toprağı işlemeyi öğrenmesinin ardından Bereket Tanrıçası Kibele'nin de anayurdu olmuş. Toprağın bereketiyle tanışan insanın madenin gücünü fark etmesi uzun sürmemiş. Madenlerin işlenmesi, topluluklar arası ilişkilerin gelişmesi, savaşlar v.b. olgular, erkeğin üretimde ve toplumsal yaşamdaki önemini artırmış. Anaerkil aile yapısı çözülmeye, Ana Tanrıça gücünü yitirmeye başlamış. Tunç çağıyla birlikte Ana Tanrıça, Anadolu'da binlerce yıl süren görkemli saltanatını ilkin başka tanrıçalarla, daha sonra da erkek tanrılarla paylaşmış. Günümüzden 3500 yıl kadar önce yapılan bir Hitit açık hava tapınağının (Yazılıkaya) duvarlarında yer alan kabartmalar, bu sosyal değişimi günümüze kadar taşımış. Bu kabartmalarda ilginç bir tören var. Ana Tanrıça Kubaba ile Baş Erkek Tanrı'nın evlenme töreni. Güçler eşitleniyor. Artık erkek ve kadının toplumdaki statüsü aynı. Bu da gösteriyor ki toplumda aile kavramı, erkeğe saygı, erkeğin elinde toplanan güç önem kazanmaya başlamış.

Anaerkil aile yapısının, günümüzde "yerli kültür olgusu" olarak tanımlanan kültürün yapı taşlarını oluşturduğu ve insana yaratıcı eylemlilikte geniş olanaklar sağladığı, kabul edilen bir gerçek. İnsanın insani anlamda varoluşunun bir çeşit izdüşümü olan Ana Tanrıça ise Asya'dan Avrupa'ya uzanan geniş bir bölgede, günümüze dek ulaşan heykelleri ve tapınma törenleriyle sanatsal bağlamda yaratıcılığın ilk ürünlerinin yansıması.

Sınıflı toplumların oluşmasında önemli katkısı olan mülkiyet olgusu ve zamanla tektanrılı dinlerin de etkisiyle, yerini patriyarkal değerler sisteminin egemen olduğu erkek üstün anlayışa bırakan anaerkil yapının çöküşü, Ana Tanrıça'nın ölümüyle kadının köleleşmesini de beraberinde getirmiş.

Anadolu... Bütün kavimlerin birleşerek ancak yenebildikleri Amazonların ülkesi. Unutulan, mülkleştirilen, sömürülen, horlanan, küçümsenen ve "soframız-

Hepimizin birleşebileceğimiz bir insan hakları idealine, insan onuruna yönelik evrensel bu saygıya ulaşabildiğimiz zaman insanlar arasında yarının barışçıl ilişkilerini ve uluslararasında verimli işbirliğini sağlayacak bağı da kurmuş oluruz.

Michael Simth / Unesco'dan Görüş

daki yeri öküzümüzden sonra gelen" tanrıçaların yurdu.

NEDEN AZ

Ana Tanrıça'nın, insanın uygarlaşmaya başlamasıyla birlikte var olması ve sınıfsal katmanlara ayrışan topluluklarda, mülkiyet kavramıyla beraber yerini erkek tanrılara bırakması süreci, çok uzayabilecek ayrı bir yazı konusu. Bizim konumuz ise, Anadolu'da kadının sanatla, daha da özel olarak şiirle ilintisi. Beni, ucundan kıyısından da olsa bu konu üzerinde düşünmeye iten nedenlerden biri, şiir söyleşilerinde sıkça karşılaştığım bir soru:

"-Ülkemizde kadın şair sayısı neden az?"

"Edebiyat ve sanat, toplumsal hayatın aynasıdır" der Plehanov. Sanat ürünleri toplumsal ilişkilerden doğan olay ya da olgulardır.

Sanatçı toplumu, toplumsal bilinç da sanatçıyı etkiler. Toplumsal bilinci ise, toplumsal şartlar belirler. Burada kadının toplumsal gelişim ve bireysel oluşumunu belirleyen sürece değinmek yerinde olur.

Şiir, hayatı yansıttığı ve aşabildiği ölçüde yolunu bulur. Şiir ne durağan bir yansıtma, ne de sadece bir seçenek sunucudur. İşlevsellik adına bunlar gerekli kuşkusuz. Gerekli olan bir diğer şey de içinde var olduğu toplumun tarihsel süreçteki kültürel, düşünsel ve ekonomik-politik gelişiminin bir ürünü olabilmesi. Şiir, çağını kavramalı, yansıtmalı ama asla bu kadarla yetinmemelidir. Nesnel ve öznel gerçekliğin çakışması için de elinden geleni yapmalıdır.

Şiir öncelikle bir duyarlıktan yola çıkar. Yaşamdaki algılama ve birikimler, bireyin — şairin — bilinç süzgecinden geçerek yoğrulmasıyla yeni ve devingen bir biçime bürünür. Kısaca, şairin düşünsel gelişimi, birey olarak zihinsel ve ahlaksal evrimi, yaşadığı çağın realitesine bakışı şiirinin kaderinin de belirleyicisidir.

Anna Seghers'in bir sözü var. "Yetenek kazanılır da, kaybedilir de" Evet yetenek, kaybedilebilir. İlgi alanına zaman ayrılamıyorsa, yeterince emek verilemiyorsa, yaşam bu doğrultuda biçimlendirilemiyorsa, yetenek körelebilir.

Ataerkil aile düzeninde, mülkiyetin bir parçası haline gelen kadın, bin yıllar boyunca kendisine dayatılan rolü oynamak zorunda kalmış. Hayata, ona izin verilen ölçüde ve çizilen sınırlar içinde katılabilmiş. Dinsel olsun, toplumsal olsun, bağlayıcı ve yaptırımcı kurallarla, eli, kolu ve beyni bağlanmış. Ağır koşullar içinde yaşaması bir yana, beyinsel gelişimi engelleyici, tekdüze işleri sürekli üstlenmek zorunda bırakılmış. Bin yıllarca duvarların ardına sürülen kadın, doğuştan var olan yeteneklerinin nasıl ve hangi koşullarda farkına varacak, zamanının ve enerjisinin ne kadarını bu yeteneği geliştirmek için ayırcaktı ki?

Anadolu'da en eski uygarlıklardan biri olan Hitit'lerde kadının saygınlığını kaybetme sürecine başta değinmiştik. Yaklaşık 1000 yıl süren bu uygarlık döneminde bilinen kadın sanatçı yok. Varsa da ben ulaşamadım. Görünen o ki Hitit'lerde kadın, toplumsal konumunu iyice yitirerek zamanla toplumsal karar mekanizmasından silinmiş.

Kuran'da Cahiliyye devri olarak tanımlanan İslamiyet öncesi Arap topluluklarında kadın daha da aşağı konumlara düşmüş. Arap erkeğinin gözünde deve kadından daha değerli. Kız çocukları bazı durumlarda diri diri toprağa gömülebiliyor, hatta o dönemde kadının insan sayılıp sayılamayacağı bile ciddi şekilde tartışılıyormuş.

İSLAMDA KADIN

İslamiyet, Cahiliyye dönemine oranla kadına, müslüman erkeğe göre yarı yarıya sayılabilecek bazı haklar kazandırmış. Dört Halife döneminden sonra dinin siyasete alet edilerek baskı aracı haline getirilmesiyle bu hakların büyük bir kısmı işlerliğini yitirmiş.

Mersiye formu, Arap şiirinde önemli bir yer tutar. Bu formun yaratıcısı Arap kadını. Arabistan'da yapılan ölü gömme törenlerinde bir kısım kadınlar ölülerin arkasından ağlayarak, ona methiyeler düzmeyi meslek haline getirmişler. Günümüzde de Anadolu'nun birçok yöresinde "yakımlar" şeklinde süren bu gelenek, kadının Arap şiirine bu formu kazandırmasını sağlamış. Bu ağlayıcı kadınlardan biri de, bugün bile önemli bir Arap şairi sayılan Hansa. Yalnız, burada değinilmesi gereken, kadının özgür biçimde sanatsal üretimde bulunamadığı. Toplumsal bir işlevi yerine getirirken sanatsal üretime, sadece kısıtlı bir konuda ve formda katılma olanağı bulabildiği.

Müslümanlığı sonradan benimseyen bazı Türk boylarında ise, İslamiyet'in kadına reformist bazda sağlamış olduğu kimi hakların kısa sürede geçersiz hale gelmesiyle kadın İslamiyet öncesi var olan haklarını da yitirmiş. İslamiyet kadını evine kapatmış, egemen güçlerin, dolayısı ile de erkeğin buyruğuna sokmuş. Bu durumu Selçuklular'da ve daha sonra da Osmanlılar'da gözlemek ola-

sı. Selçuklu döneminde, bir yıldız falı bakıcısı olan Müneccime Hatun'un şiir yazdığını biliyoruz. O dönemlerde fala bakıyor olmanın popülaritesi hayli fazla ve itibar kazandırıcı olmasaydı, büyük bir olasılıkla Müneccime Hatun da ya hiç şiir yazamayacak ya da yazdıklarını hiçbir zaman gün ışığına çıkaramayacaktı.

Osmanlılar'da kadın, Selçuklu kadınından daha da gerilere düşmüş. Çöküş dönemi hariç, önemli sayılabilecek kadın şair, hatta kadın yazar yok. Bunun nedeni de İslamiyet'in kadına sağlamış olduğu bazı hakların egemen güçlerce iyice elinden alınmış olması. Ayrıca sömürgelerden sağlanan refah, dolayısıyla daha önceki göçebelik ve de beylikler döneminde erkeği ile birlikte at üstündeki aktif kadının, iyice dış dünyadan koparılarak evine kapatılması. Kuramsal düzeyde kadının bazı hakları var. Fakat dinin, şeriat kuralları maskesi altında toplumsal bir baskı ve sindirme aracı olarak kullanılması sonucu giderek yozlaşması kadının tam anlamıyla köleleşmesini de beraberinde getirmiş. Yalnız şunu belirtmek gerek. Diğer toplumlarda olduğu gibi Osmanlılar'da da ekonomik bağlamda üst sınıftaki kadınla aşağı sınıflardaki kadın arasında, bu hakların kullanımının yanı sıra sosyal ve kültürel uçurumlar var. Saraylı kadınla köylü kadın arasındaki bu farklılık batıya açılımın başlamasıyla daha da belirginleşiyor. Aslında bu düzen içinde kadın kadar olmasa da erkek de maddi ve manevi sömürü altında. Bağnazlığa karşı gelişen her türlü eylem kanlı şekilde bastırılmış. Bunlardan biri olan Şeyh Bedreddin İsyanı binlerce köylünün katledilmesiyle sonuçlanmış. Şeyh Bedreddin'in kadınla ilgili getirimleri Şeyhülislam fetvalarıyla lanetlenmiş. Kadına özgürce gelişme olanakları ve önemli bazı haklar da getiren bu görüşleri savunanların katline ferman çıkarılmış.

İLK KADIN ŞAİR

Osmanlılar'da bilinen ilk kadın şair Zeynep Hanım. 15. yy'da Fatih zamanında yaşamış. Bir kadı kızı ve kadı karısı. Padişaha yazdığı övgüleriyle ünlenmiş. 16. yy'da Ayşe Hubba Hanım, gazelleri ve kasideleriyle divan şiirinde yer almış. 19.yy'da yaşayan Şeref Hanım, Kerbela olayını dile getiren şiirler yazmış.

"Muharremdir yine derd-i nihanım/aşikar olsun/Muharremdir yine kârım hemişe/ah-ü zar olsun" şiirlerinden bir örnek.

Şeref Hanım'ın şiirlerinde sadece genel duyarlıklar, mevcut divan şiiri kalıplarında işlenmiş.

Leyla Hanım, bir diğer Osmanlı şairi, ölümü 1850. Şarkı sözü olarak çoğu şiiri günümüze ulaşmış. Kadın duyarlığını erkekçe bir söylemin altına ustaca gizlemeye çalışmış. Din ve soyut bir aşk, en fazla işlediği konular.

Osmanlı kadın şairlerinin ortak özelliği, hemen hepsinin saray çevresinden olması. Belli kalıplara uyarak sınırlı konuları işlemesi. Anadolu'daki köylü kadın ise içindeki güzellik dürtüsünü, bin bir türlü ayıpla, baskıyla, günah korkusuyla boğulan isyanını örgüsünde, dokumasında, yazmasındaki oyalarda, elişlerinde bin nakışa dökmüş. Yazınsal ve kültürel alanla hiçbir iletişimi yok. Türküler ve maniler onun için şiirin yaşama açılan kapıları. 19. yy'da Anadolu'daki halk ozanlığı geleneğine tek tük de olsa yazmalarına bürünmüş birkaç kadının katıldığını görüyoruz. Arife Bacı ve Aslı Bacı önemlilerinden. Konular genellikle oğulların ve kocaların ardından yakılan ağıtlar. Acılar, acılar...

Osmanlı'da batıya açılım, kadın hakları konusunda da yeni oluşumlara yol açıyor. Kadın yine siyasetten ve ekonomik alandan uzak. Kadın erkek eşitliğinden söz ediliyor ama kadın sürekli iyi ana, iyi eş, iyi müslüman olmaya özendiriliyor.

I. Dünya Savaşı sonunda kadın, emperyalist işgale karşı erkeğin yanında kanıyla savaş veriyor. Ölüyor, sakat kalıyor. En az erkek kadar cesaretli, en az erkek kadar korkusuz ve yiğit olduğunu kanıtlıyor. Erkekle omuz omuza başardığı işler kadını ister istemez ucundan kıyısından da olsa siyasetin içine itiyor. Evinin dışına çıkarıyor.

CUMHURİYET DÖNEMİ

Cumhuriyet dönemi, kadın için yeni haklar ve biraz da olsa farklılaşmış bir yaşam biçimini de beraberinde getiriyor. Kapitalist yaşama biçimi ve ilkeleri kadına benimsetilmeye çalışılıyor. Savaş sonrası ekonomisinin ucuz kadın emeğine duyduğu gereksinim, kadına atölyelerin, fabrikaların, izbe imalathanelerin kapısını açarak onu ekonomik yaşamın içine itiyor.

Romancı Halide Edip, bu dönemin önemli ismi. Kadına ve kadın haklarına dair önemli hiçbir kaygısı yok. Kökeni ve yaşam biçimi itibariyle olması da gerekmiyor. Bu arada toplumcu gerçekçi bağlamda ürünler veren kadın şairler ise çeşitli biçimlerde engelleniyor. Yaşar Nesihe Bükülmez en önemlilerinden biri. Egemen sınıfın savunucularınca iftira ve yalanlarla karalanıyor, yolları kesiliyor.

Ekonomik yaşamın içine balıklama dalan kadın, iş yaşamının yanı sıra evinde de görevlerini yerine getiriyor. Ev işlerinin bütün sorumluluğu omuzlarında. Çocukların bakımı, yetiştirilmesi ve bunun gibi daha önce üstlendiği bütün işleri yine eksiksiz yapmak zorunda. Çünkü kapitalizm, altyapı kurumları olmaksızın işletilmeye çalışılıyor. Kadına 24 saat yetmiyor. Bu da onu daha çok yıpratıyor, kendine ait uğraşlar için ayırabileceği zaman bırakmıyor.

Buna karşın, yazın alanında ismi duyulan üç-beş kadından söz etmek olası Cumhuriyet döneminde. Tabii, feodal yargıların, eskisi kadar görünür olmasa da, hâlâ egemen olduğu günümüzde de kadına bakış açısı önemli ölçüde değişmiş değil. Yine de kadın, eskisinden çok daha fazla ilgili sanatla. Hayatın her alanında olduğu gibi, ilgi alanlarını durmadan genişletiyor. Zamanını ve gücünü, olanaksızlıklar içinde bile olsa, yaşama yaymaya çalışıyor. Ama henüz işin çok başında. Bir gösterge olarak alınamasa bile 1987'de üçüncü baskısı yapılan bir antolojiye, Mehmet Fuat'ın derlediği Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi'ne bir göz attığımızda, 1920 ile 1987 arasındaki dönemi kapsadığını görüyoruz. Bu dönemde ürün vermiş 87 şairden sadece bir tanesi kadın. Yani 67 yıllık bir zaman dilimini içeren böyle bir antolojiye sadece bir tek kadın şair girebilmiş. Bu türün diğer örneklerinde de durum pek farklı değil.

ŞİMDİ ZAMANI

Düşünürün biri, "Sanat bir yaratış olmasının yanı sıra, güzelliği olan bir yaratıştır" demiş. Sanat bir yaratış olmasının yanı sıra, güzelliği hedeflemiş, estetik bir üretim biçimidir. Bir isyandır, haksızlığa başkaldırıdır. Direncin renkle, müzikle, sözle yükselen haykırışıdır. Duyarlı insanın bilincinden süzülerek, yüreğinden yükselen ölümsüz bir çığlıktır. Bir sestir. Peki bizler, biz kadınlar, neden hep çığlıklarımızı göğsümüzde bastırmak zorunda kalmışız?

Çünkü gerçek kimliklerimize, insan kimliklerimize kavuşmamız hiç de işine gelmemiş egemen güçlerin. Hep insan kişiliğimizin dışında kimlikler verilmiş bize. İyi ana, iyi eş, iyi kadın ol, yeter, denilmiş. Başka bir şey de olmaya kalkma. Hayata hep bize izin verildiği ölçüde katılabilmişiz. Erkeklerimizle beraber kadercilik çemberinin içine sıkışıp kalmışız.

Aleksandra Kollontay şöyle demiş: "Bin yıllardır kadın, erdemleri, insani yetenekleri, içsel karakteristikleri ile değil, burjuva mülkiyetçi ahlakın işine gelen kadınsı değerlerle ölçülmüştür. Cinsel iffeti kadını değerli ya da değersiz kılmıştır. Ama kadın kendi ayakları üzerinde durmaya, kocasına ya da babasına bağımlı kalmaktan kurtulmaya ve toplumsal mücadeleye erkekle beraber girişmeye başladıkça, bu eski kriter geçersiz ve işe yaramaz olacaktır."

Artık kadının insan olup olmadığı tartışılmıyor. Şu ya da bu biçimde ekonomik yaşamın içerisindeyiz. İnsan kimliğimizi kazanma mücadelesinde henüz yolun çok başında olsak da yola çıkmış olduğumuz bir gerçek. Şimdi sesimizi duyurmanın yollarını bulmalıyız. Çocuklarımıza daha yaşanılır bir dünya bırakabilme adına. İnsanca bir yaşam adına. Bizim de şiirlerimiz, şarkılarımız olmalı. Onlarla acılarımızı, sevinçlerimizi, isteklerimizi haykırmalıyız. Bir gün, önümüze duvarların çekilmeyeceği bir dünya için. Herkesin yeteneklerini doğrultusunda özgürce kendisini geliştirebileceği fırsat eşitliğinin olduğu bir yaşam için. İnsanın haklı mücadelesinde özgürce yerimizi alabilmek için. Ussal yapımızı zenginleştirmekle başlamalıyız işe.

Bin yıllardır içimizde boğulan şiirlerimizi, şarkılarımızı haykırmanın, haykırmaya başlamanın zamanındır.

Yararlanılan Kaynaklar :

Kadın ve Sosyalizm,Aytunç Altındal

Kendine Ait Bir Oda, Virginia Woolf

Cumhuriyet-Bilim Teknik Dergisi, Mine Timur Bragner

Yazıt
Edebiyat Dergisi
P.K. 227
Yenişehir/Ankara

* *

Ali Balkız
Dolmuşta Bir Kadın
Öykü
Cem Yayınevi

* * *

Nuh Ömer Çetinay
Kanrevanmaraş
Şiir
Belge Yayınları

DAR KAPSAMLI BİR ANKET ÇALIŞMASI

— 100 ev kadını, 100 fabrika ve konfeksiyon işçisi, 100 temizlikçi kadın, tezgâhtar ve sekreter, 100 hastabakıcı ve hemşire, 100 memur, öğretmen, mühendis ve doktor, 15 yönetici kadın, sondaj usulüne göre seçilerek, kendilerine toplam 18 soru yöneltildi. İstatistiki anlamda bir genelleştirmenin yanı sıra bazı yanıtları da kapsayan sonuçlar, yaklaşık olarak şöyle:

— Sorularımıza yanıt veren 350 kadının, 262'si ilk ya da orta öğrenimli. 35'i okuma yazma bilmiyor. 53'ü ise lise ya da yüksek okul çıkışlı. Soru yönelttiğimiz 164 kadın ise, çeşitli nedenler öne sürerek, anketimize katılmak istemediklerini belirttiler.

—350 kadından 232'si resmi nikâhlı, 30'u hiç evlenmemiş, 88'i ise dul, boşanmış ya da nikâhsız beraberlikleri olan kadınlar.

— Kadınların yaşları 20 ile 50 arasında.

— İşçi, sekreter, tezgâhtar, temizlikçi ve hastabakıcı kadınların aylık ortalama geliri 300 ile 550 bin TL arasında, diğer mesleklerdeki kadınların geliri 400 bin TL ve daha yukarısıdır.

— 26 kadın, eşinin ailesi ile birlikte yaşamaktadır.

— 44 kadının hiç çocuğu olmamış. Bunlardan 8'inin çocuğunun olması tıbben mümkün değildir.

SORU VE YANITLARDAN ÖRNEKLER:

Soru: Çalışmaktan memnun musunuz? Çalışan bir kadın olarak, eşiniz, çevreniz ve işyerinizle ilgili sorunlar yaşıyor musunuz?

Yanıt: En büyük sorunum çocuğumun bakımı. Bu konuda içimi rahatlatacak koşulları bir türlü sağlayamadım. Her şeyi ben düşünmek zorunda kalıyorum. Aslında iş alanında kadınlar, erkeklerden daha disiplinli. Sorunları erkeklere oranla daha fazla. Bir de terfi sorunu var. Erkeklere bu konuda öncelik tanınıyor. Sonra da "ne yapalım o aile reisi" diye mazeret bildiriliyor. Ben bu durumdan rahatsız oluyorum.

Yanıt: Devlet ve işyerleri kadınların omuzladıkları çocuk bakımı sorununu çözmeli. Kadınların kafaları bu kadar sorunla yüklüyken başarılı olamıyorlar. Annelerimiz olmasa çocuklarımız sokakta kalır. Çileyi hep kadınlar çekiyor. Anne, kızı, onun kızı-onun kızının kızı...

Yanıt: Eşim yaşamımızla ilgili sorumlulukları konusun bencil davranıyor. Paylaşmıyor. (Destek demiyorum) Paylaşması gerekir. Bunu ona anlatmayı başaramadım. Söylediğimde: "Yapmadım mı?" ya da "Çekemiyorsan işten ayrıl" diyor. Bu çözüm mü? İşte, erkek egemen anlayış bu. Benim bera-

Tokmak vurmasak başlara
Engel olmasak işlere

Son versek savaşlara
Kardeş olsak olmaz mı dost?

Aşık Temeli

ber yaşamaktan anladığım, zor olanı paylaşmak. Arkadaş olabilmek, sevgiyi yaşamak. Anlasa ikimiz de mutlu olurduk. Oysa ben şimdi kendimi çok yorgun, hasta ve bıkkın hissediyorum.

Yanıt: Erkektir. Bir işe karışmaz. Hizmet ister. Hanımım iyidir. Ama bazen sinirli olur. Olmayacak şeye kızar. Ben sesimi çıkarmam. Her işe yetişmem zor. Neyse kız palazlandı. Yardım ediyor.

GENEL OLARAK: Kadınlar, eşlerinin bencilliklerinden, sorumluluk yüklenmek istemediklerinden, işyerlerinde ise, işverenlerin sorunsuz insan çalıştırmak istedikleri için anlayış göstermediklerinden yakınıyorlar.

Soru: Ev kadını iseniz, bundan memnun musunuz? Bu sizin seçiminiz mi?

Yanıt: Her sabah kocamdan para istemekten bıktım. Çocuklarım genç, delikanlı. İstekleri bitmiyor. Onlara para verebilmek için eve dantel, örgü gibi işler alıyorum. Bunu kocamdan gizliyorum. Bir mesleğim olsaydı mutlaka çalışırdım.

Yanıt: Ben hemşireyim. Evlenirken kocam ve ailesi çalışmamı istemedikleri için işten ayrıldım. Şu anda hiçbir sosyal yaşantım yok. Eşim çok kıskanç. Şimdiki aklım olsa böyle bir evlilik yapmazdım.

Yanıt: Ben, çocuğum ortada kaldığı için işten ayrıldım. Ev hayatı, komşu gezmesi beni sıkıyor. Çalışırken eşim yardımcı olmazdı. Benden beklerdi ama eksik olunca da kızmazdı. Şimdi evdeyim diye her şeyi eksiksiz istiyor (yatak dahil). En ufak bir eksiklik ya da unutmada dayağa varan kaba davranışlar gösteriyor.

Yanıt: Bence bütün kadınlar meslek sahibi olmalı ve çalışmalı. Hiçbir kadının kocasının eline bakmaktan hoşlandığını sanmıyorum.

GENEL OLARAK: Ev kadınları genellikle para kazandırıcı işler yapıyor, çoğu bunu eşinden gizliyor. Evde oturmaktan memnun olan kadın %7. Onlar da hayatlarından memnun değiller.

Soru: Kazancınızı nasıl değerlendiriyorsunuz?

Yanıt: Hayat çok zor ve pahalı. Yaşlılığımızı ve çocuklarımızın geleceğini düşünmek bize düşüyor. Eşimden genelde memnunum. Ortak bir bütçemiz var. Hayatı parasal anlamda paylaşıyoruz.

Yanıt: Ben boşanmış bir kadınım. Babaları onları unuttu. Bir kuruş bile vermiyor. Kazancımla onları büyütmeye ve kira vermeye çalışıyorum. Kendimi çok yorgun hissediyorum.

Yanıt: Ben, eşimle aynı işyerinde çalışıyorum. İş koşullarım daha ağır. Çünkü o yönetici konumunda. O yükseldi. Okumaya zaman bulabiliyor. Benim hiç zamanım yok. O yükselirken ben çocuk kalıyorum. Yemek pişiriyor, temizlik yapıyorum. Buna rağmen kazancımın adı eve katkı oluyor.

GENEL OLARAK: Kazançlarının sadece eve katkı bağlamında değerlendirilip, önemsenmemesinden yakınıyorlar. Kendileri adına harcama yapma olanağı bulamıyorlar.

Soru: Flört ederek mi yoksa görücü usulü ile mi evlendiniz?

GENEL OLARAK: Ev kadınlarının % 50'si görücü usulü ile evlenmiş. Çalışan kadınların % 65'i ailenin de fikrini alarak kendi seçimini yapmış.

Soru: Flörte karşı mısınız? Sizce flört fahişelik midir?

GENEL OLARAK: Kadınların % 80'inden fazlası flörte karşı değil. Evlenecek çiftlerin birbirlerini tanıması ve anlaması gerektiğini düşünüyorlar.

SORU: Kızınızın flört ettiğini öğrenseniz tepkiniz ne olur?

GENEL OLARAK: Anneler kızlarının yanlış seçim yapmasından korktukları ve topluma güvenmedikleri için katı davranıyorlar. Okuyan veya çalışan kadınlar bu konuda daha özgür düşünüyorlar. Kendileri flört ederek evlenen anneler bile eşleri kızar diye kızlarının flört ettiğini gizliyorlar.

Soru: "Flört fahişeliktir" açıklaması hakkında ne düşünüyorsunuz?

GENEL OLARAK: Kadınların ancak % 10'u bu soruya yanıt verdi, diğerleri çekimser kaldı. Yanıt veren kadınlar devletin insanların özel hayatına karışmasının doğru olmadığını söylediler. Artık kadınların sosyal yaşama daha fazla ve hızlı olarak katıldığı bir çağda böyle bir açıklamanın kadının ikinci sınıf konumunu korumaya yönelik bir anlayıştan kaynaklandığına inandıklarını belirttiler.

YANITLARDAN BİRKAÇ ÖRNEK:

—Teknolojinin bu kadar gelişkin olduğu bir çağda kadını 50 sene önceki konumunda tutmak mümkün mü? Ben artık ikinci sınıf insan olmak istemiyorum.

—Eğer flört ahlaksızlıksa erkek için de böyledir. Toplumu yönetenler birtakım ahlaki ve insani değerlere kendi erkek egemen anlayışlarına uygun biçim vermek istiyorlar. Ama ben artık erkekler gibi bir insan olduğumun farkındayım.

—Ben bu anlayış değişmedikçe arkadaşça, dostça, sevgi dolu kadın-erkek beraberliğinin mümkün olmadığını biliyorum. İşimiz zor. Bu anlayışla mücadele etmemiz lazım.

Soru: Çocuklarınızla, hayatınızla veya cinsel yaşamınızla ilgili problemlerinizi eşinizle rahatça konuşabiliyor musunuz?

GENEL OLARAK: Bu soruya kadınların ancak

% 5'i evet cevabı verdi.

YANITLARDAN BİRKAÇ ÖRNEK:

—Beni rahatsız eden hiçbir konuyu eşimle kavga etmeden konuşamıyorum.

—Eşim hiçbir konuda anlayışlı değil. Ben hiçbir problemimi onunla konuşamam. O hep rahat ettirilmeli, sorunlarımı ona taşımamalıyım. Böyle düşünür.

—Ne çocuklarımla ilgili bir problemi, ne de cinsel yaşantımızla ilgili bir sorunu kocama anlatamam. Kızar, köpürür. Burnumdan getirir. Sonuçta ben suçlu olurum.

—Kocam sorun çıkarmasın diye, istemesem de onunla yatıyorum, ama istemediğimi ona belli etmemeye çalışıyorum. Benim mutlu olup olmamam onun umrunda değil.

—Kocamla aram, onunla cinsel yaşamımız ters gitmediği sürece iyi. Aksi takdirde son derece kabalaşır. Üstelik yüksek tahsilli. Çoğunlukla istemeden yattığımı ve sorunlarım olduğunu ona anlatamıyorum. Böyle şeyler söylediğimi duysa beni evden kovar.

SONUÇ OLARAK

Anketimize katılan kadınlar içinde kocasının ölmesini dileyenler olduğu gibi, şans, kısmet diye yaşam biçimlerine kaderci yaklaşanlar çoğunlukta.

—Kadınların % 90'ı evliliklerinden memnun değil.

—Kadınların % 10'u evliliğe karşı.

—Kadınların % 10'u çok net olarak, birlikte yaşadıkları erkekle arkadaş, dost, sevgili olmak istediklerini ama bunu başaramadıklarını, kadını küçümseyen anlayış değişmedikçe mutlu beraberliklerinin mümkün olamayacağına inandıklarını söylediler.

—Kadınların % 30'undan fazlası bir kadın örgütünün gerekli olduğunu kabul ediyorlar. Ancak bir kadın örgütlenmesinde çalışmak konusunda cesaretli değiller. Herhangi bir siyasete bulaşmaktan korkuyorlar.

—Kadınların %80'inden fazlası baş ağrısı, belkasık ağrısı, romatizma, kireçlenme, yorgunluk ve uykusuzluktan şikâyetçi.

—Kadınların % 80'inden fazlası kitap okumuyor.

—Başbakanlığa bağlı olarak kurulan "Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü" "Aile Araştırma Kurumu" ve "Milli Aile" kavramları ile ilgili sorumuza kadınların % 70'i ilgilenmediklerini belirterek yanıt verdiler. % 30'luk kesimden büyük bir bölümün bu konuda hiçbir bilgisi yok. % 10'luk kısım ise karşı olduklarını, bunun devletin kadının konumunu geride tutmak, kontrol altına almak, kadınların ikinci sınıf konumlarından kurtulmak için verdikleri verecekleri mücadeleyi engellemek, örgütlenmeleri denetim altında tutmak için bu kurumların oluşturulduğuna inandıklarını söylediler.

TABLO

Ermişim soluk renkleri gökyüzüyle boyayarak
Mavi kuşlar umudun esrikliğiyle
atmacalar öfkenin kalıtımıyla bakmışlar
ve...
kanat vurmuşlar tablomun kavgalı meydanında
bir yaygara yaratmışım özgür uçuşta
Su sesizliğimin değil
Saflığımızın sureti olmuş ki
bir noktada birleşmişiz akışımızla

Bir çiçek oturtmuşum
Çukurlardan yamaçlara doğru
Tepelerin rüzgârını
Emeğin toprakla buluşmasını
Şaşırtıcı aydınlığını güneşin
çizemedim sanmıştım
Bir iş yapmışım
sen de tahmin et gülüm

24.8.89

RAZİYE CERİT

AVUCUMDAKİ TER

Nilgün KOZAL

Doktorun verdiği kâğıt parçası masada duruyordu. İçimde çarpışan bin bir düşünceyle hayal, Vivaldi'nin kemanına karıştı. İlkbahar, yaz, sonbahar, kış. Mevsimleri çalan usta yorumcu kapılarımı zorluyor.

Sonbahar ışığı daldı içeri. Akşamdan kalma, kahverengi, yeşil şişelerde gezindi. Yanıp söndü. Gökyüzü sonbaharı çaldı. Şişelerin ucundaki erimiş, yan yatmış mumlar saydamlaştı. Masadaki elmaya daldı gözlerim. Kırmızı yemeniye, alüminyum coca-cola kutusuna... Kavanozun içinde, kalın ince bir sürü fırça. Kurumuş yağlıboya tüpleri. Yüzyıllık... Resim mi yapıyordum! Ben yüzyıllık... Resim mi yapacaktım! Kırık bardağın içindeki kömür kaleme dokundu parmağım.

Kömür kalemle resmini çizdim karnımdaki bebeğin. Yumuşacık bir bebek. Şarap bardakları gibi ışıltılı. Yaşam ışıltılı...Yaşam şimdi başlamadı. Benim karnımda başlamadı. Bu bir başlangıç değil, süreklilik...Evrenin anası değilim ben. Yine de yaratabilirim. Bütün yaratıcıların yaratıcılığını kendimde toplayabilirim. Can verebilirim renklere, notalara, sözlere, taşlara... Tohumla toprağa...

Bebek... Küçücük canlı, öyle güzel ki... Güzel mi, bilmiyorum. Fotoğraflarını görmüştüm sperm le birleşen yumurta hücresinin. Daha sonraki günlerde ve aylardaki gelişimini gösteren fotoğrafları da. Güzeldi... Eller, ayaklar, küçücük parmaklar... Kocaman gözler, atan bir kalp... Ne büyük heyecan! Ben de annemin karnındayken... Bir hücre yığını mıydım, yoksa duygularım da var mıydı. Belleğim ne zaman oluştu.. Yaşam doğumla başlar diye düşünürdüm. Öyle olmalı. Duygular, düşünceler, anlamlar doğumla başlıyor olmalı. Havanın ciğerlere dolmasıyla. İlk çığlıkla. Sesle... O ilk dokunuşla. Ana kokusuyla. İşte o anda, büyük yıkılmaz sevginin aydınlığıyla.. İlk kucaklaşmayla... Sevgiyle başlar yaşam.

Bebek... Bebek mi dedim. Bebek değilmiş. Bebek olsa doğurur muydum dünyanın haline bakarak. Yoksa ona bir şans verir miydim güzel gelecek hayalleri kurarak. Orda, sıcacık yerde.. Karnımda. Yaşamın yeşerdiği yerde... Ölümmüş. Bu akşam saatinde. Korkusunu salıyor içime. Kaçmak istiyorum ondan saklanmak. Başlangıca dönmek istiyorum yeniden. Annemin karnına. Ölümün bilinmediği yere. Hiçbir şeyin anımsanmadığı o yolculuğa. Ölümün korkusu boğazımı tıkadı. Mezarı düşündüm, morgu... Ölürsem morga koymasınlar beni. Herkese söylemeliyim! Hemen gömmesinler.. Yukarda kalmak istiyorum, belki bir gün daha. Gözümü açabilirim güneş yükselince. Uyanabilirim yıldızın pırıltısıyla. Deli ediyor korku beni. " Hiçbir şey korkusundan büyük değildir" demişti bir arkadaşım. Bunu düşünüyorum sürekli..." Kanser değilsin. Şanslısın. Yalnızca rahminin alınması gerekiyor." dedi-ğinde doktor sevinmeli miydim.. Evet!

Ameliyat düşüncesi, korkuları bedenime salıyor yine. Titriyorum. Güneşin sarı ışığına, Vivaldi'nin kemanına sığınıyorum ısınmak için. Rüzgârın uğultusunun, kuru yaprakların düşüşünün, kuşların ötüşünün resmini yapıyor, şiirini okuyor yorumcu Nigel Kennedy İngiliz Oda Orkestrasıyla. İlkbahar çiçekleriyle doldu ellerim. Yazın güneşi parladı, sımsıcak. Sonbaharın sobaları yandı, bakışın kestaneleri çıtırdadı. Su damlaları, çiğ, orman... Yaşayan binlerce canlı. Bulutlar, yağmurlar... aşklar, öfkeler, sevinçler, coşkular... Coşuyorum müzikle. Kemanı, damarlarımdaki kanda geziniyor. Soluk alıyorum. İçime çekiyorum yaşamı.. Tanıyorum seni Vivaldi! Şu küçük serçede görüyorum seni, yaprak hışırtısında, gök gürültüsünde, sevdiğim adamın dudağında... Merhaba.. Merhaba yaşam... Şarabın sarhoşluğuna bırakıyorum, yaşamın bütün kanını içime çekerek. Gitmeyeceğim... Gitmeyeceğim karanlık sonsuzluğa şimdiden. Nasıl düşünürüm ölümü. Yapacak öyle çok işim var ki burda, yüzyıl yetmez bana.. binlerce yıl.. Binlerce yıl bana katlanacağını söyleyen dostum dururken yanında. Hayır... Götürürmez beni ölüm. Bin bir emekle yaratılmış bu dostluk dururken. Birlikte güzelleştirdiğimiz, sevgiyle, özenle geliştirdiğimiz dostluğumuz. Güç alıyorum, can alıyorum, verdiğim emekle, paylaştığım sevgiyle. Yapabildiklerimle, yapabileceklerimle.

Serin suların, ormanın, kuşların sesini duyuyorum. Bir de at nalı. Tozu dumana katmış. Atın üstünde inatçı bir ihtiyar. Dostum o benim. Elimi tutuyor. Yapacak çok işimiz var. Acele etmeliyiz. Çocuk kahkahalarıyla donatacağız her yanı. Ağaç dikeceğiz, tohum ekeceğiz. Bizden sonrakiler için. Acele etmeliyiz. Eli elimde... Avcum terliyor. Sırılsıklam. Beni yaşatan avcumdaki ter. Kalemim ıslandı. Yazılarıma damladı ter. Resmime... Sazın teline... Avcumdan ter hiç eksilmeyecek.

AYLA KUTLU İLE SÖYLEŞİ

Lütfiye AYDIN

Ayla Kutlu ile güneşli bir kış günü, Türkiye İdareciler Derneği'ndeki odasında buluştuk; Allegro ma non troppo eşliğinde uzun uzun konuştuk. Arada ezgili/ ezgisiz şarkılar mırıldandık; unutulmuş insanlardan, çocuklardan, duyarlıklardan söz ettik. Söyleşinin konusu ŞEN DE GİTME TRİYANDAFİLİS idi. Hem alışılmışın dışında bir biçem olsun isteğimden, hem de konuştuklarımızın kitaba hiç de aykırı şeyler olmayışından dolayı rahattım. Söyleşi bandından bir bölümü İNSANCIL okurları da dinlesin istedim.

*— Sevgili Ayla Kutlu, romancı olarak biliniyorsun. Senin dikkatli bir okurun olduğumu da sen biliyorsun. Tam **BİR GÖÇMEN KUŞTU** O romanının ikinci cildini beklerken senden, **SEN DE GİTME TRİYANDAFİLİS** adlı bir öykü kitabıyla çıktın ortaya. Şimdi soruyorum: Nedir öykü?*

— Senin de bildiğin bir şey var; daha önce de bir öykü kitabım çıktı: **Hüsnüyusuf Güzellemesi**. Öykü yazmayı çok seviyorum. Ancak benim öyküde klasik denilebilecek bir tavrım var. Olay anlatma zorunluluğu duyuyorum. Bazıları 'anlatı' diye-ne demekse?!!- bir şey tutturmuşlar. Akıllarına geleni yazıyorlar; buna da anlatı diyorlar. Bana göre öykü 'an' içinde yazılır. Roman yazmak benim asıl işim kuşkusuz. Ama öyküler, kimi araştırmalarım sırasında edindiğim izlenimlerden yola çıkarak, "olmazsa olmaz" diye düşündüğüm, yazmadan edemediğim şeyler. Denilir ki, TV filmi ile film arasında fark var. Doğrudur. Fakat bir de değişmeyen 'esas' var: Görsellik. Kuşkusuz romanla öykü arasında da farklar var. Öykü için şimdilik diyeceğim şu. Büyük bir ayrıntı gerekliliği... Yine anlatılması gereken bir insan, bir mekân, zaman parçası, duygular... Bu yüzden öyküyü sürdürebilirim.

*— Bunu gönülden diliyorum. Gelelim söz konusu kitaba. Özellikle kitaba adını veren SEN DE GİTME TRİYANDAFİLİS, bana şöyle dedirtti: "Bir öykü, **sevgi emektir** düşüncesini ancak bu kadar güzel anlatabilir." Öykümüzün romanımızın insansızlaştırıldığı, bunun için sanki özel bir çaba gösterildiği bir dönemde nasıl böyle öyküler yazabildin? Özellikle Triyandafilis'i soruyorum.*

— Beni okumayanlar için çok kısa bir özet yapmam gerekiyor. Sen okudun. Hatay Devleti'nin sona ermek üzere olduğu günlerde, Fransız ordusunun yiyecek mutemedi Mösyö Antuvan'ın on beş yaşında bir kızı vardır. Kızın zeka düzeyi yedi yaşında bir çocuğunki kadardır, hep öyle kalacaktır. Bunun nedeni karı koca arasındaki kan uyuşmuzlığıdır ama bu neden o tarihlerde bilinmemektedir. Kız, Triyandafilis çok güzeldir. Böyle biri bütünüyle yabancı bir ortamda kalırsa ne olur? Bu evrensel soru Vietnam'da, Lübnan'da da sorulabilirdi. Yani "Savaş varsa çocuk nasıl yaşar? " Bu son derece sevecen bir soru. Bunun ardından, insanımıza özgü sevecenlikle zayıfa yardım etme teması var.

— Sultan...

— Evet. Bir de Sultan'ın çocuk denilen canlıya ayrıca duyduğu çok büyük bir sevgi... Sonra Sultan'ın kocası... Adamın da sessiz bir sevgiyle olağanüstü bir bağlılığı var çocuğa. Bir yerde şöyle bir şey söyler adam: "Hatırlıyorsa unutturmaya çalışırız. Unuttuysa hiçbir şey olmamış demektir." Yani adamın yaklaşımı da insancıl. Bunlar bana yaşanabilir gibi geldi. Dahası, o zekâ düzeyindeki insanların bu dünyada yaşamaya hakları vardır; bu insanların da bize öğreteceği çok şey olacaktır diye düşünüyorum. Bunlar önceden bilinen, şunlar yazılsın denilen şeyler değildi. Triyandafilis'in bende yaşamaya başlamasından sonra, bütün öykü boyunca mesajı da onunla birlikte yaşamaya başladık. Savaş ölüm, gitmek, bir daha geri dönmemek

demektir. Sanki bu mesajı vermek için en iyi aracı kullanmışım gibime geldi.

— Triyandafilis ne demek? Sözcük anlamını soruyorum.

— İstersen önce bir anımı anlatayım. B.M uzmanı bir Şili'li Türkiye'ye geldiğinde çocuğununun adını Bingül koymuş. Davranışının nedenini şöyle açıklıyor: "Dünyanın bütün ülkelerinde kızlara Gül'le başlayan adlar takılır. Fakat yalnızca Türkçede, bir kıza ad olarak hem bu kadar kısa ve şiirli, hem de bin tane gülü içeren bir ad konulduğunu gördüm." Bu olayı anlatırken, Yunanistan'da bulunmuş bir arkadaşım benzer şiirli bir adın Rumcada da olduğunu söyledi. Triyanda otuz, filis karanfil demekmiş. Triyandafilis otuz çenekli karanfil anlamına geliyormuş. Otuz çenekli bir karanfil adının bir kıza takılması çok hoşuma gitti. Adın zor olması o kadar önemli değildi. Önemli olan oradaki şiirsellikti.

— Öyküde hızlı, soluk soluğa bir anlatım var. Özellikle olayları aktarırken...Ama duyguların anlatımı bir ağır çekim havasında. Keyfini çıkara çıkara. Bu, Ayla Kutlu öykücülüğünün belirgin özelliği gibi geldi bana. Ne dersin?

— Şimdi sen biraz içimi sızlattın Lütfiye. Bu izlenimi bir öykücü elbette algılar. Ama bir eleştirmen algılamalıydı, değil mi?... Yani bir yazarın ayırıcı özellikleri olduğunu bu insanlar algılamak durumunda. Eleştiriyi iş edinmişler, fakat...Evet, bu saptaman doğru. Olay anlatıyorum; çünkü anlatmam gerektiğine inandığım olaylar var. Ancak olayların içindeki insanları anlatırken büyütecimi tutuyorum. Şimde ayrıntı diyoruz, çok önemli. İnsanı daha iyi tanımak, kahramanı daha iyi vermek için duygusal yapısını, onu etkileyen doğal yapıyı vermek için kullanmalıyız ayrıntıyı. Laf olsun diye değil.

— Bana göre Ayla Kutlu gizli bir şair. Bu özelliğini öykülerine yediriyor. Bütün öykülere sızan kaynak suyu gibi bir şey. Örneklemek istiyorum: "Sevda gözü, patlayan bahar gibidir, yanıltır insanları. Geldi sanırsın, gelmemiştir. Geçti sanırsın, bin koku, bin yeşil ve bin umutla önüne çıkar. Senin o bakışın... Demin söyledim, bahar yanıltır. Sevda gözü hayda hayda."

— Bence şair Ayla Kutlu yok. Bu duygu belki var, belki sürekli kaynayan küçük bir göze. Fakat yönlendirilmiş bir şey değil. **Bir Göçmen Kuştu O**' nun başında bir destan bölümü vardı. Belki sana daha önce söyledim; o bölümü bir seferde yazmıştım; virgülüne bile dokunmadım sonra. O bir gözeydi, kaynadı bitti. Ozan Ayla Kutlu var diyemem ama, dediğin kişinin çok duygulu birisi olduğu kesin. Alay konusu olacak kadar duygulu ve duyarlı.

*— **Altın** öyküsünden bir alıntı: "Küstüm güneşe. Barışmak için hiçbir şey yapmadı bana. Sen (kepenkleri) aç istiyorsan. Giderken uyumuş olursam, sıkıca kapa ama." Nine küçük kıza böyle diyor. İncelikler... Kırılgan, unutulmaz incelikler, duyarlıklar... Eğer bir öyküyü okuduğumda genzim sızlamıyorsa, yüreğim burkulmuyorsa, farklı bir insan olmuyorsam, yani öykü beni değiştirmiyorsa, o öykünün öykülüğünden kuşkuya düşüyorum. Çünkü sanat eserinin değiştirici, dönüştürücü gücüne inanıyorum.*

— Yani çoğaltıcı... Zaten sanatın amacı budur biliyorsun. Sanat insanın parasal gücünü artırmaz ama insana zengin olduğu duygusunu verir. Zenginleşmek, çoğalmak... Çoğalan insan taşar, taşan insan da başkalarına bir şeyler verir.

— L. Aydın : *Az önce sözünü ettiğimiz öyküden bir soru daha: Altın güneşin kızı mıdır gerçekten?*

— A. Kutlu : Kitaptaki sekiz öykü de kadın ağırlıklı. Birisi de bir zamanlar kadın işlevi yüklemiş bir erkeğin, Nesim'in öyküsü: Gitmeyi Bilmek. Bu zorlama bir tavır değil. Dikkat edilirse öykülerin ortak bir yanı var. **Altın**' da da var bu. Kadın-erkek ayrımı yapmak istemiyorum ama, bizler ortaya çıkana dek kadına çok yüzeysel bir rol yüklenmişti. Bir amacı gerçekleştirecek araç gibi...

— Bir aksesuar filan...

— Evet. Kadının duyarlıkları çocuğu çevresinde, sevdiği adamın çevresinde kaldı. Oysa kadının duyarlığı erkeğe nazaran daha fazla. Bu hep kabul edilmiştir ama anlatılmadığı için güdük bir nokta olarak kalmıştır. En cahil kadının bile olağanüstü duyarlıkları vardır. Söz gelimi **Altın** öyküsünde toplumun en alt katmanından bir karı koca anlatılır. Adamın işi bir süre sonra yok hükmüne geliyor, köşkerlik ölüyor. Fakat bunu ikisi de fark edemiyor. İlkel insanlar...Ancak onların da anlatılmamış yanları var, bunu vermek istedim. Bu feministlik değil. Bu harcanmış kadının doğayı, yaşamı, insanı derin bir duyarlılıkla algılayışı ilginçtir. Müthiş bir terör var öyküde. İnsanı ürpertecek kadar yoğun bir terör. Ama bir kabulleniş de vardır. Bunun yanında, kabullenişi yaşayan kadının iç dünyasında müthiş bir özgürlük de... Kadın bir kaçışla özgürlüğü yakalamaya çalışmıştır. Altın bir simgedir orada. Özgürlüktür. Güneşten gelen, güneşe giden ve güneşle giden bir simgedir. İç özgürlüğün hapsedilmez bir güç olduğunu vurgulamaya çalıştım bu öyküde.

— Kitabın toplamı kadın ağırlıklı öykülerden oluşmuş dedik. Kadınlar genelde direngen, çoğu zaman erkekten daha cesur.

— Yaşamda da böyle zaten. Çünkü erkek sıfırdan başlıyorsa, çoğu zaman kadın sıfırın altından

BİR TUTAM GÜNEŞ

Bir tutam güneş mi topladın
bir ateş mi yaktın
-ellerinde kaç sevda tutuştu senin-
verecek bir sözün de yoktu
koyup giderken o sevi çocuğu.

bir dünya dolusu boşluktu
bıraktığın
bir hüznümü bile sığdıramadım.

kurt ulumaları çakal sesleri...

oldum olası delidir yüreğim
sevmez gizlenmeyi
sevda kokusu değil mi en çok
yabanıl ormanlarda
ele veren bir yüreği.

FERİHA ALTIOK

başlıyor. Önce başlangıç noktasıyla sıfır arasındaki çizgiyi aşıyor. Sonra direngenliği sürdürebiliyorsa daha üste çıkabiliyor. Toplumsal yönden belki üste çıkamıyor ama ben kadınların çok fazla çaba gösterdiklerine inanıyorum. Buna karşı çıkanlar, bana uç örnekler gösterenler olabilir elbet. Fakat ben onları yazmıyorum kardeşim. Benim gördüğüm ve göstermek istediğim, sokakta yanından geçip de dikkat bile etmediğimiz kadınlar. Onların içinde birer kutu, kutu içinde başka kutular ve belki son kutunun içinde güneş var. Bakmayı bilin diyorum.

— *Sessiz çoğunluğun kadınları...*

Öyle. Şimdi kadınlar kadınlar derken, erkeklere düşmanlığımdan değil, kadını üstün gördüğümden değil. Fakat bir ezilmişliğin artık zayıflık anlamında olmadığını; toplumsal baskılar, çevre koşulları yüzünden böyle olduklarını anlatmaya çalışıyorum. Aslında benim kadınlarım da konumlarını değiştirmek için pek fazla çaba göstermezler. Onların başkaldırısı aykırı koşullarından dolayıdır. Öteki türlüsü slogan olurdu.

— ***Eski Bir Türküye Ağıt*** *öyküsü... Çok önce bir yerlerde okumuştum. Bir anı/ öykü olmalı demiştim. Ne dersin?*

— Doğru. Gerçekten bu ürünler içinde yaşanmışlığı en fazla olan öyküdür. Tanıdığım birinin...

— *Şadiye hala- Sabit enişte-Nihat bey üçgeni. Ama klasik aşk üçgene değil. Şadiye halanın Sabit eniştiye (kocasına) uzaklığı Nihat bey deneyimine bağlanabilir mi diye düşündüm okurken. Çünkü Nihat bey kocaman bir düş kırıklığı idi; Şadiye halanın içindeki sevgi damarlarını kurutup gitti. Oysa Sabit enişte çok sevmişti karısını...*

— Şöyle diyelim. Sabit enişte daha olumlu biri. Ben Şadiye halayı sevmiyorum. Çocuğa şeker almayan kadına hak veremiyorum.

— *İyi de, bu kadın var olma, ayakta kalma savaşımı veriyor.*

— Ama ben "değer miydi?" sorusunu soruyorum Lütfiye. Değer miydi gerçekten? Hadi ev yapması bir varoluş mücadelisi diyelim. Peki evin üst katını da çıkacağım diye çocuklarından her şeyi esirgemesi bağışlanır şey mi?

— *Ben Şadiye halanın yargılanmasından değil, tartışılmasından yanayım ama istersen sözü müziğe getirelim artık. (Burada "Beni şad et Şadiye başın için" i birlikte mırıldandık.) Anlatıcı/ yazar şöyle diyor: "Ezgisini hatırlayıp sözlerini unuttuğum bir türkünün dilimin ucunda eksikli eksikli çağıldaması gibi, zorlasam bile başka şeyler düşünemiyorum. / Öyle ya, sen bir türküydün." Sıra müzikte.*

— Bilmem sen de aynı şeyi seziyor musun? Yazı olağanüstü bir şey. Ancak demin okuduğun bölüm okunmamalı, söylenmeliydi.

— *Bence de... Bazen şöyle düşünürüm. Yazar da okur da nota bilmeli. Bir suzidil peşrevi sözcüklerle, hele yazıyla nasıl anlatırsın...*

— Haklısın tabii. Bak aklıma ne geldi. Şunu kabul edelim, ikimizin de müzik bilgisi var. Bu yüzden iyi anlaşırız. Ama Tanpınar bizden daha üst düzeyde müzik kültürü olan bir yazar. Ben Mahur Beste'yi, Sahnenin Dışandakiler'i, Huzur'u okurken Tanpınar'a daha çok acıyorum. Pop müzikten başkasını dinlemeyen bir gence nasıl ulaşabilir bu yazar? Mahur Beste'nin anlaşılmasında müziğin yaşamsal önemini düşünsene. İşte yazarın bir şansızlığı daha...

— *Olanlar yetmezmiş gibi... Benim niyetim Ayla Kutlu'nun dünyasında müziğin yerine de bir değinmekti. Bir ifşaat gibi...Hani* ***Cadı Ağacı*** *romanında bir şarkı vardı. "Tir-i nigehin açtı ciğergâhıma yâre." Sonra Göçmen Kuş'ta bir şarkı...*

— Neydi o? Hatta sen çok severdin. Nevnihal kocasını beklerken fonoğrafta çalan şarkı...

(aynı anda, birlikte) "Nale-i cangâhı canan duymuyor/ Neyleyim tedbire takdir uymuyor.)

(Toparlanarak) Tabii biliyorsun, yalnız Klasik Türk müziği değil. Klasik batı müziği her kitabımı yazdıran müziktir.

— *Söyleşi uzadı. Şimdi teybi kapatıp seninle Nesim üzerine, o unutulmuş çiçek 'kirlihanım' üzerine filan ayrıca konuşacağım. İNSANCIL okurları için şunları söylemek istiyorum: Ayla Kutlu dünyasında çiçeklerin, çocukların, müziğin yeri çok önemli. Söyleşi için teşekkürler.*

— Ben teşekkür ederim.

IZGARA ET

Berrin KIRIMLIOĞLU

Bir yaz günü aç kaldı Suzan.

Ada'nın yemeğe hazırlandığı bir öğle zamanıydı.

Yanık yüzlü kızlar ıslak mayolarının üzerine geçirdikleri bluzlarıyla kıkırdayarak yokuşu tırmanıyorlardı. Faytoncular gölgeye çektikleri atlarını yem torbalarıyla baş başa bırakıp uyuklamaya başlamışlardı bile. Asıl telaş, sabahtan beri denizde yorulup acıkan yazlıkçı çocukların analarındaydı. Adalılara göre doymak bilmeyen, obur yaramazlardı hepsi de. Ağaçlardaki meyveleri çalan, böğürtlenlerin kökünü kurutan onlardı.

Suzan odasında yalnızdı.

Uzandığı yerde gözlerini kapatmış, sesleri dinliyordu. Yaşlı bedeni azgın dalgalara yenik düşmüş bir denizci kadar yorgundu. Karaya varma umudunu çoktan tüketmişti. Bütün görüntüler, sesler ağır ağır gömülüyordu suların dibine. Kürek çekmekten vazgeçeli öyle uzun olmuştu ki...

Üç gündür sulu un çorbasından başka bir şey geçmiyordu boğazından. Midesi hamur gibi yumuşamıştı. Artık kavanozları, çekmeceleri boş yere karıştırmıyordu bile. Yine de büfenin içini şöyle bir elden geçirse... Yalancı bir umut kamçılandı yüreğinde. O büfeyi Moiz, kendi elleriyle yapmıştı. Günlerce ağacını aramış, her oymasını ince ince yontmuştu. Aynası da değerliydi. Yaşlı bir Rum kadının konsolundan çıkarılmıştı. "Bu antikadır" derdi Moiz, "Kim bilir kaç yıllık?" Moiz ikinci kocasıydı. Ufacık, kendinden hayli yaşlı bir Yahudi. Evlerinin en güzel köşesi ağırlamıştı büfeyi. Hâlâ aynı yerde duruyordu. Hep dolu olurdu içi. Bolluk, bereket simgesi gibi... Komşularının aklına uysa, kim bilir hangi eskicinin elindeydi şimdi. Değer miydi bu sıkıntıyı çekmeye? Üç beş gün soluklanırdı hiç olmazsa. "Sat şunu Suzan teyze" diyorlardı," Şimdi bunlara çok para veriyorlar. Hele aynası..."

Hele aynası...

Moiz'in koynuna girmeden önce uzun uzun tarardı karşısında saçlarını. Kocası hayrandı bu beline dek inen ipek yığınına. Bütün gece yüzünü gömer, koklamadan uyuyamazdı. "Ben ölünce" derdi, "Saçlarını kesip, tabutumun üzerine ser."

Derin bir gurultu yükseldi midesinden. Açlık ince bir yara gibi sızlıyordu içinde. Şimdi kapı çalınsa, biri işe çağırsa... Hem de ağır bir işe... Ütücüydü Suzan. Kendini bildiğinden beri işi buydu. Yıllarca çamaşırlardan çıkan buharı doldurmuştu ciğerlerine. Yüreğinin bile nemlendiğini sanırdı. Herkes beğenirdi işini. İnce ellerinde dans eden zarif bir kuştu ütüsü. Son günlerde kimse kapısını çalmıyordu. Çalsalar bile işe yaramıyordu artık. Ne zamandır arsız bir ağrı tutunmuştu dizlerine. Yapışkandı. Ayakta uzun kalamıyor, kuşun kanatları bir türlü açılmıyordu. Şimdi hoyrattı elleri. Dokunduğu yeri okşayacağına hırpalıyordu.

Ada'ya henüz ayak basan gecikmiş bir yazlıkçıyı yukarı taşıyordu bir fayton. Nal seslerinden anlardı Suzan yorgun hayvanı. Öğle sıcağında huysuzlanıyor olmalıydı zavallıcık. Göçmen olsa, asla zorlamazdı atlarını. Hele yorgunken... Göçmen son kocasıydı. Bulgaristan'dan kaçan eski bir boksör. Elleri, mesleğini yadırgatacak kadar küçüktü. Bir zamanlar bu ellerle dövüştüğüne inanamıyordu Suzan. Bulgar'ın yüreği yumuşaktı. Korkaktı da... Bir yerlerden kavga sesleri duyulsa hemen uzaklaşırdı oradan. Atlarına çok düşkündü, ölümü de onların yüzündendi. Kocasını vahşi bir kısrak teptiğinde hamileydi Suzan. Üzüntüden bebeğini düşürmüş, iki acı birbirine karışmıştı.

Bir gurultu daha... Açlık bacaklarının, kollarının gücünü teslim almış, kendisinden başka birşey düşündürtmeyecek kadar azmıştı. Avludan ince ökçeli terliklerin şıkırtısını duyunca kıpırdandı Suzan. Terzinin küçük kızıydı bu. Yine anasının terliklerini geçirmiş olmalıydı ayaklarına. Birazdan ağaçtaki salıncağına kurulur, dutlar başına dökülünceye kadar sallanırdı. Seviyordu küçük kızı. Bu sevgi yitirdiği çocuğuna duyduğu özlemdi. Göçmen, doğacak bebeğin oğlan olmasını isterdi. Bir gün mavi taşlı

bir altın çıkarıp uzatmıştı Suzan'a. "Dedelerimden kalmadır" diyordu, "Hepsinin de oğlu olmuş." Gülmüştü Suzan. Hâlâ koynunda taşıyordu altını. Oğlunu taşır gibi.

Şimdi de avludan su sesleri yayılmaya başlamıştı. Terzi, bu satte taşları yıkardı ilde. Birazdan oğluyla, büyük kızı işten gelecek, birlikte öğle yemeği yenecekti. Keyiflendi Suzan. Dudağını büktü sonra. Ona neydi ki âlemin sofrasından. Tencerenin dibinde kalan un çorbasını düşündü. Kolay değildi açlığa kafa tutmak. Akşama kadar yemeyecek, sonra biraz yağla biber yakıp çorbayı tatlandıracaktı. Ağzı sulandı. Peki yarın ne yapacaktı? Öbür gün... Daha sonraki gün... Başucundaki lambalı radyoya uzandı güçlükle. Bir süre sonra cızırtılar arasından tiz bir kadın sesi duyuldu. "Ada sahillerinde bekliyorum..." Şarkının son sözleri boğulup gitti. Sesi çıkmıyordu artık bu radyonun. Eskici bile para vermiyordu. Yıllar önce çalıştığı evlerin birinden satın almıştı. İlk eşyası... Beğenilmiyordu artık eski evinde. Kimsenin onun ısınmasını bekleyecek sabrı kalmamıştı. Düğmesini çeviriverince çalan radyolar yayılmıştı ortalığa. Suzan sevinçliydi. Gururla yerleştirmişti yatağının başucuna. Sabah gözlerini açmadan uzanıp çevirirdi düğmesini. Sıcak iyice basmıştı borcunu ödediğinde. Ensesinden sırtına ter sızarken ütü yaptığını unutur, içinden radyosuyla konuşurdu. Kimseyle evli değildi o günlerde. Moiz yeni ölmüştü. Radyo arkadaşıydı. Kocasının sesi yerine o kaplamıştı evin içini.

Ağır bedeniyle merdivenleri sarsarak yukarı çıkıyordu üst katta oturan sütçü. Genç karısı yine cilveyle açacaktı kapıyı. Bunların her gün yemekten önce ne yaptıkları belliydi. Tavanı başına yıkacaklardı bir gün. Güldü. Açlığına karşın hâlâ dedikodu geçirebiliyordu aklından. Sütçü yaşlıca ama sıkı adamdı. Kolay değildi genç kadın almak. Yukarıdan gıcırtılar geliyordu. Biraz toz sızdı aralık tahta boşluklarından. Mahmut da böyle değil miydi? Sütçü gibi azgın. Zor atardı kendini denizden eve. Çoğu kez avı yarıda bırakıp bomboş sandıkla bile döndüğü olurdu. İlk kocasıydı Mahmut. Sevginin, umudun, coşkunun ilki. Ada'nın en yakışıklı balıkçısıydı. Suzan'ın gözlerini denize benzetir, "Yalnız senin denizinde boğulabilirim" derdi. Eri çok ondan çocuk doğurmak istemişti Suzan. Oysa Mahmut görkemine yaraşır bir erkek değildi. Belki de bu yüzden rahmine yerleşmiyordu tohumları. Bir gece dönmedi Mahmut. Öbür gece, sonraki geceler... Hiç dönmedi. Peşinden denize açıldı Suzan. Yoktu kocası. Demirlediği yerde duruyordu teknesi... Ne cesedi bulundu ne kendisi. Oysa denize açıldığında fırtına yoktu. Bir Rum kızıyla kaçtığını söyleyenler oldu. İntihar ettiğini düşünenler de... Suzan hiçbirine inanmadı. Hâlâ ayak seslerini bekliyordu.

Avludaki su sesi kesilmişti. İnce bir türkü tutturmuştu terzinin oğlu. Kızlar kıkırdaşıyordu. Hep birlikte masayı dışarı taşıdılar. Terzi duvar dibindeki mangalı ortaya çıkardı. Kömürlerin üzerine gaz döküp kibriti çaktı. İsli bir duman sardı ortalığı.

Burun kanatları titredi Suzan'ın. Tanırdı bu kokuyu. Demek ızgara et yapacaktı aşağıdakiler? Buna dayanmak güçtü. Ağzındaki tükürüğü bile kurumuşken. Kalksa, büfeye kadar yürüyüp içini karıştırsa... Oysa çoktandır küçük bir fındık faresinin yuvası olmuştu içi. Biliyordu Suzan. Ama bildiğini unutmak istiyordu.

Uzandığı yerde uyuşmuştu bedeni. Gözlerini açtı. Güçlükle doğruldu, başucundaki bir bardak suyla avuttu boş midesini.

Terzi, ateşi yelpazelemekten vazgeçip boruyu kaldırdı, ızgarayı koydu mangalın üzerine. Özenle yan yana sıraladı etleri. Aralarına domates, biber yerleştirdi. Etler kızardıkça dumanları ağır ağır yükseldi, Suzan'ın küçük penceresinden içeri doldu.

Sarsıldı yaşlı kadın. Çevresindeki bütün sesler kulağından uzaklaşmış, nesneler gözünden silinmişti. Devleşen dumanlar, pusuda bekleyen hain bir düşman gibi saldırıyordu.

Aynalı büfe, koynundaki altın, şu başını soktuğu artık her yeri dökülen eski ev... Yılların tortusundan avuçlarında kalan bunlardı. Direnecekti. Hiçbirini çıkarmayacaktı elinden. Açlık, asıl onları yitirirse dayanılmaz olacaktı. Un çorbasından kemikleri eriyene dek bekleyecekti. Burada ölmek istiyordu, balkonundaki çiçekleri düşleyip, duvarlardaki badananın ilk günkü kokusunu duyarak... Sevdiklerinin gölgesi vardı her yanda. Geceleri seslerini duyuyordu usul usul. Oğlu koynundaydı, sıcaktı, yüreğine dokunuyor, ellerini sıkıyordu. "Anne" diye fısıldıyordu kulağına. Büfe ağzına kadar doluydu. Boş bırakır mıydı hiç Moiz?

Duman sinsileşmiş, Suzan'a saldırmayı azaltmıştı. Etler pişti, tabaklara yerleşti. Terzi ve çocukları oburca tükettiler ilk partiyi. Kadın yeniden geçti mangalın başına. Ölü ateşi canlandırdı. Bir sıra daha et dizdi mangala. Suzan pencereyi kapatmak için uzandığında, kadın etleri çeviriyordu. Bir an göz göze geldiler.

"Buyursaydın Suzan teyze" dedi. "Birlikte yerdik."

Suzan başını salladı. Ağırlaşan dilini güçlükle topladı ağzının içinde.

"Afiyet olsun" dedi. "Ben de az önce yedim."

Sonra pencereye uzandı, kapatmadan önce iyice doldurdu etin kokusunu içine.

ABD İŞGÜCÜNÜN KADINLAŞTIRILMASI

Ruth BERMAN (Çeviren: Sibel ÖZBUDUN)

Bu konuşmanın amacı, dikkati kadının toplumdaki konumunun yeni yönleri üzerinde yeniden odaklaştırmaktır. Kadınların tepkisini erkeğin başat rolüne yönelten iktisadi ve toplumsal gelişme süreçlerinin artık bizzat kadınların varoluş mücadelesini toplumsal değişimin merkezine yerleştirmede etken olduğunu gösterme çabasıdır. Öte yandan günümüz ABD'sin-deki ileri tekelci kapitalizm ilişkilerinin kadının rolü üzerinde odaklaşan yeni bir tarihsel maddeci tahlilinin gerekliliğine işaret etmektedir.

"Marksist" tanımı, giderek daha ikircikli bir anlam yüklenmiştir. Marx'ın yaşamı, yazıları ve devrimci çalışmaları 19. yüzyıl Batı Avrupa kapitalizminin koşulları içinde gerçekleşmiştir. Bu, onun kuramlarını ifadelendirebileceği biçim ve bu kuramların uygulanabileceği sınırları belirlemiş ve sınırlandırmıştır. Ancak kapitalist gelişme süreçleri üzerine genel tahlili ve genel yönelişi konusundaki öngörüleri halen önemli ölçüde geçerlidir. Global iktisadi ve toplumsal koşullar Marx'ın devrinden bu yana dramatik ölçüde değişmekle birlikte, ifadelendirdiği kapitalist gelişme ilkeleri, günümüzdekiler evresinde daha da açık bir şekilde gözlemlenebilmektedir. Marx'ın öngördüğü gibi, gerek (son Merger ve acquisition biçimiyle) sermayenin birikim ve merkezileşmesi, gerekse emeğin buna koşut proleterleşmesi ve yoksullaşması, giderek artan bir hızla sürmektedir. Servet kutuplaşması, gün geçtikçe daha belirgin bir durum almaktadır.

Marx, bize günümüzdeki durumumuzun altında yatan tikel süreç ve çelişkileri kavrayabilmede kapsayıcı bir genel yöntem bıraktı. Tarihsel maddecilikte kapitalist sınıf içindeki etkileşim ve çelişkileri ve işgücünün değişen doğasını günümüzdeki durumunu, nasıl bir noktaya geldiğini ve sermayeyle mücadelesinde nereye yönelmekte olduğunu tahlil edebiliriz.

Günümüz işgücündeki kadınların konum ve bilinçlerindeki değişimi iyi anlayabilmek için kadınların ikincil/bağımlı konumlarının doğası ve uzun tarihsel bağlamına bakmak gereklidir. Kadınların ikincil konumları en azından son birkaç bin yıl boyunca dünyanın büyük kısmında (belki birkaç şerefli istisna dışında) bilinen tarihsel bir gerçektir. Ancak bunun başlangıcından önce de bir dönem vardır; bu ikincil konumun kökeni biyolojik değil, toplumsaldır. Arkeolojik kayıtlar, insanların sürekli topluluklar halinde toprağa yerleşip bitki ve hayvanları evcilleştirdikleri neolitik dönemlerde statü eşitsizliğine ilişkin bir ize rastlanmamıştır. Farklılaşmamış ev ve gömüt kalıntıları, belki matrilarkal, eşitlikçi bir topluma işaret etmektedir (1). Kadın, ana olarak yaratıcılığı için olduğu kadar, gerçekleştirdiği yararlı işler için de saygı görmekteydi. Bahçe-tarım, çömlekçilik, dokuma ve giysi yapımını bulan olasılıkla oydu.

Arkeolojik bulgular, toplumun (Paleolitik'ten Neolitik'e ve uygar kent toplumlarına geçişin doğrudan izlenebildiği) Yakın Doğu'da ancak neolitik sonrası dönemde, İ.Ö. 4000-3500 yıllarına doğru tabakalaştığını göstermektedir. Daha büyük, daha contentious kent-devletlerin gelişimiyle birlikte, kralları, yöneticileri ve denetçileri, rahip ve rahibelerinin her biri kendini topluluğun geri kalanı üzerinde değişik denetim düzeylerine yerleştirdiler. Savaşlar sıklaştı; ganimetçilik baş gösterdi. Bu ganimetler, o çağın kayıt ve mektuplarına bakılırsa, özellikle "düşman" kabilenin kadınlarını içermekteydi; savaşçı olan erkekler, ganimet sayılmıyordu. Bu kadınlar, ticaret için üretim yapan dokuma atölyelerine yerleştirildiler ya da ev hizmetlerine alındılar. İçlerinden bazıları da "cinsel emek" için haremlere kapatıldı (2). Demek ki, "dışarlıklı" kadınlar, günümüzde hâlâ mücadele etmekte olduğumuz üç bağımlılık durumunu birleştiren ilk köleler oldular.

Üst sınıf kadınları da kocalarının ve babalarının yönetimi altındaydılar. Ancak kendi adlarına ya da kocalarını temsilen yönetici olanları da vardı. Tanrıçalarla iletişim kurabilme yetileriyle rahibe de olabilmektiydiler. (Tanrıçalar, özellikle bereket tanrıçaları, süreç için savaş tanrıçaları işlevleriyle donanmakla birlikte, birkaç bin yıl güçlerini sürdürdüler.) Üst sınıf kadınları, evlilikte lütuf ya da ittifak amacıyla babalarınca bağışlanmakta ya da satılmaktaydılar, ancak babaları aracılığıyla belli bir otoriteyi de ellerinde bulunduruyorlardı.

Kadınların bu tarihsel bağımlılığı, statü farklılaşması ve hiyerarşinin biçimlenişinde merkezi bir rol oynamıştır. İlkçağ boyunca —ve günümüzde— kadının esas işlevleri, "kendi" (kocamızın) aşiretine çocuk doğurmak, her zaman hazır hizmet işçiliği yapmak ve ailenin hayatta kalışının nihai kaynağını oluşturmak olmuştur. Özel koşullarda bundan belli sapmalar olabilmiştir: Üst sınıf kadınlarının gücü tarih boyunca önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır; bazı zamanlar başat erkekler adına yönetebilirken, bazen de Klasik Çağ Atina'sında olduğu üzere, evlerine kapatılabilmekteydiler. Yoksul kadınlar, yaşayabilmek ya da ailelerini yaşatabilmek için "cinsel emeklerini" giderek artan ölçüde satmaya zorlanmışlardır. "Dışarlıklı" kadınlar, istilacı ordularca sık sık esir alınmaktaydı. Kadının ikincil konumu, dünya kültüründe bir veri halini almış ve tanrıça, hemen tüm durumlarda yerini tanrıya bırakmıştır.

(İlginçtir ki, günümüzde Papa ile Mihail Gorbaçov, analık ve aile görevlerinin kadınların esas işlevi olması gerektiği konusunda hemfikirdirler! Bu cinsiyetçi toplumsal kavrayış, fiiliyatta Gorbaçov'un Perestroika'sından özde tümüyle erkeklerden oluşan bir iktidar yapısı olan "tepeden" çoğunluğu kadınların oluşturduğu "taban"a dayatılmasında ifadesini bulmaktadır)

Günümüzde insanlığın toplumsal tarihi, daha önceki tüm dönemlerden özde farklıdır. Kapitalist denetim globalleşmiş ve (in its merger and acquisition form) yamyamca bir evreye ulaşmıştır. Artan kâr gereksinimi, işçilerin giderek artan oranlarda sömürülmesini getirmektedir. Sanayileşmiş milletlerin işgüçleri bugün, bir-iki kuşak öncesinden çok farklıdır. İşçiyi yıpranmış giysiler içinde güçlü kuvvetli bir erkek olarak betimleyen geleneksel kavrayış, sanayi işçisi için dahi hiçbir zaman geçerli olmamıştır. Kadın ve çocuklar, ortaya çıktığı andan itibaren sanayi kapitalizminin fabrikalarında istihdam edilmişlerdi. Ancak adaleli erkek imgesi günümüzde daha da az geçerlidir ve durum bu görüntüden giderek uzaklaşmaktadır. Labor and Monopoly Capital (Emek ve Tekelci Sermaye) adlı kitabında Harry Browerman, işgücünün kapitalist büyümeyle ilişkisi, bileşimindeki değişiklikler ve bunların oluşumu konusunda olağanüstü açık bir tarihsel maddeci tahlil sunmaktadır bize. Browerman'ın eseri, kadının toplumumuzdaki iktisadi rolünde gerçekleşen nitelik değişimine ve bu değişimin tarihsel doğasına ilişkin kavrayışımız konusunda özellikle anlamlıdır. Aşağıdaki veriler bu bakımdan özel önem taşımaktadır.

* Marx'ın Kapital'de betimlediği sermaye birikim ve merkezileşme süreci, artan bir hızla ilerlemektedir; buna bağlı olarak kapitalist üretime ilişkin işgücünde köklü bir yeniden-yapılanma ve yoksullaşma yaşanmaktadır.

* Kapitalist ekonomilerin (akademisyenler, doktorlar, avukatlar, bilim adamları ve ev kadınları dahil) tüm emek biçimlerini ücretli emeğe dönüştürme eğilimleri.

* Zenaatlere göre toplumsal işbölümü, yerini işyeri temelindeki işbölümüne bırakır. Her ze-

naat en küçük adımlarına, her biri farklı beceri ve güç gerektiren en basit görecelere bölünür. Yalnızca süreç içindeki en zor adım göreli daha yüksek bir ücreti gerektirir; öbür, daha basit işlemler sefalet ücretiyle çalıştırılabilecek kadın ve çocuklar kullanılarak asgari maliyetle gerçekleştirilebilir. Bu, kalifiye erkeklerin daha yüksek maliyetli emek süresi yerine kalifiye olmayan kadın ve çocukların daha düşük maliyetli emeğini kullanma ilkesi, Babbage ilkesi olarak bilinir. Charles Babbage ilk kez 1832'de kapitalistin bu yolla her ayrıntı için gerekli ustalık ve zamanı en düşük maliyetle satın alabileceğine işaret etmişti.

* Taylor'un bilimsel iş idaresi yöntemi, bir ürün yaratma sürecine ilişkin tüm bilgiyi atölyedeki işçiden alarak ayrı bir planlama ve idare bölümünün eline vermiştir. (Kafa emeği, yani üretimci olmayan bilgi ile el emeği, yani üretimin birbirinden ayrılması düşüncesini ilk savunanın, bunu efendiler sınıfının köle üzerindeki hegemonyasına açıkça bağlayan Aristo olduğuna değinmek, ilginç ve ilintili olacaktır!) Yöneticilerce, işçiye verili bir süre içinde tekrar tekrar yapması gereken sınırlı yalıtılmış bir görev verilir. Kafa ile kol emeğinin, kafa ile kolun, kavrayış ile uygulamanın birbirinden kopartılmasıyla emek sürecinin her adımının denetimi, işçinin elinden tümüyle alındı. Gereksindiği eğitim azaltıldı, emek süresinin değeri düşürüldü.

*Bu idare denetimi, üretimci işçilere olan gereksinimi büyük ölçüde azaltarak —ücretleri artık kalifiye olmayan işçi düzeyine indirilmiş olan— üretimci olmayan ve büro işçilerine gereksinimi artırmıştır. Kalifiye olmayan emek, çıkışı itibariyle yerlerinden kopmuş sanayi işçileri ve çiftçiler, ardından da göçmenlerce sağlanmaktayken, artık emek, pazarına yığınlarla giren kadınlarca karşılanmaktadır. Bir Fransız sosyoloğu, Michel Crozier, 1970'te şunları yazıyordu: "... çok sayıda işte görülen değer yitimine ... istihdamdaki değişiklik eşlik etmiştir. Artık beyaz yaka işlerinin büyük kısmı daha az ilginç, daha az perspektifli ve daha düşük ücretlidir ve hırsları daha sınırlı olan kadın işçilerce yapılmaktadırlar... Beyaz yakalı hizmetlilerin proleterleşmesi, grubun çoğunluğunu aile reisleri değil de kadınlar oluşturuyorsa, hiç de aynı anlama gelmez."

*Şu halde, büyük ölçüde tekelci kapitalizmin ürünü olan büro işleri, yeni biçimiyle geniş bir proletaryanın yaratılması anlamına gelmektedir. Burada esas ayrım, cinsiyet çizgisi üzerindedir. Büro işlerinin çoğunu kadınlara yükleyen cinsiyet engeli, büro ücretlerini tüm kol işi kategorilerine ödenenlerin altına düşürmeyi olanaklı kılmıştır. Daha düşük ücret düzeyine ancak hizmet ve perakende işçilerde rastlanmaktadır.

*Sanayi kapitalizminin ilk evrelerinde, aile, üretim sürecinin merkezinde yer almakta ve işçiyi gerçekten de daha bağımsız kılmaktaydı. Her şeyin artan ölçüde metalaşmasıyla ev işi iktisadi olmaktan çıktı; ve hatta "bakım", "konukseverlik" ve "temizlik" işleri dahi metalaştı. Bu nedenle, büro işlerinin yanı sıra, hizmet ve perakende işleri de kadınlar için bir diğer geniş istihdam kaynağı haline geldi. Hizmet işi, evde ev kadınınca gerçekleştirildiğinde ev kadını hâlâ üretimci sayılmamaktadır. Diğer tüm emek gibi, kapitalistin sattığı bir meta haline geldiğinde, genel ya da soyut emek havuzuna katılarak ücret sıralamasının alt basamağına hak kazanır.

* Kadınları en alt ücret basamaklarına hapseden engel, sermaye için yığınsal bir işgücü kaynağı oluşturdukları gerçeğiyle de güçlendirilmektedir... [Bu]

Mümtaz Ertürer

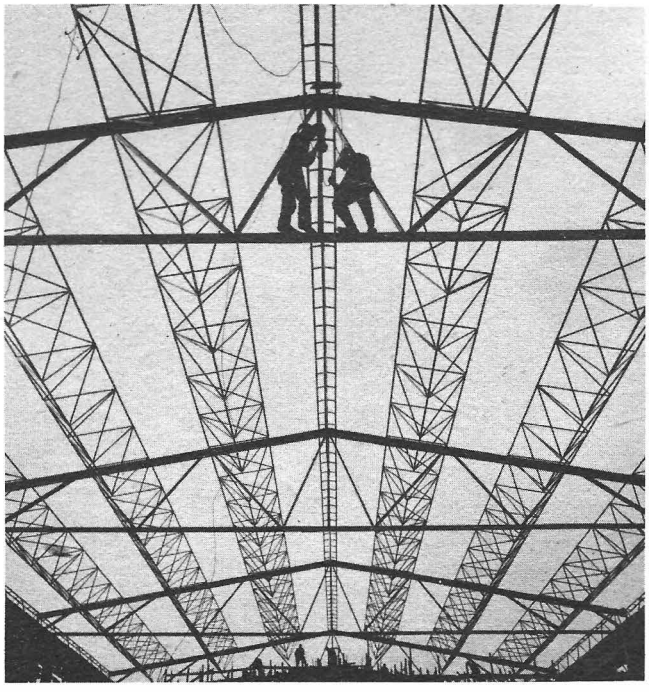

kısmen ailesinin iki ya da daha fazla üyesinin çalışması olmaksızın alışılmış ve vazgeçilmez varoluş gereksinimlerini karşılayabilme konusundaki artan güçlüğün bir ifadesidir... Erkeklerin (işgücüne—ç.) katılım oranı düşerken, kadınlarınki büyük bir süratle artmaktadır." Browerman, böylelikle bu eğilimlerin mantıksal sonucunun kadınlar ile erkekler arasındaki katılım oranlarının eşlenmesi olduğu sonucuna varmaktadır.

Gerçekte, o sıralarda (1974), kadın işgücünün başat olduğu sektörlerin giderek genişlemesi nedeniyle, piyasada erkek işgücünü itme, kadın işgücünü çekme yönünde bir eğilim oluştuğuna da işaret etmiştir. Bu görüş, o günden bugüne, dramatik bir biçimde doğrulanmıştır. Kapitalist birikimin ilkeleri, kapitalizmin doğasına içkin olduğuna göre, "eşitlenmiş" bir işgücünün yerini giderek daha düşük ücretli kadın ağırlıklı bir işgücüne bırakabileceğini göstermektedir!

Bu da şimdiden gerçekleşmektedir. Merkezden kaçan kapitalist ABD sanayi işletmeleri, Meksika sınırındaki köylerde maquila-dora'lar -hemen tümü çok genç kadınlardan oluşan işgücüne son derece düşük ücret ödeyen elektronik ve tekstil fabrikaları- kurmuştur. (Bu, Meksika'nın şimdiki devlet başkanının ülke yasalarında yaptığı değişiklikler nedeniyle günümüzde artık daha da kârlı bir hal almıştır.) Pasifik ülkeleri ABD imalatının geri kalan bölümü için çok ucuz bir işgücü kaynağı oluşturmaktadır; İrlanda ve Karayipler'de de sigorta şirketleri, bankalar ve diğerleri verilerini işlenmek üzere gönderebilecekleri ucuz bir büro emeği kaynağı bulmuşlardır. Global ABD sermayesinin ahtapot kollarınca istihdam edilen bu işçilerin çoğu, kadındır.

Toplumsal ve teknolojik çalışma koşulları son yirmi yıldır köklü değişimler geçirmiştir. İşyerinin her yönü ve iş süresinin her anı üzerindeki idari denetim büyük ölçüde yoğunlaşmıştır. İşyeri teknolojisi giderek artan bir tarzda daha ucuz olan kadın ve çocuk işgücü kullanmaya uyarlanmaktadır - bu, örneğin Kaliforniya Üniversitesi'nin "değişik bir işgücünden yararlanmak üzere" cüce meyva ağaçları geliştirdiği tarım gibi alanlarda dahi böyledir (5). Bilgisayarlar ve televizyon ekranları, her parmak hareketini ve yüz ifadesini gözleyecek tarzda, her birime yayılmıştır.

Gerek küçük, gerekse büyük firmaların geçici işgücü kullanımındaki artış, işçilerine herhangi bir yarar, hatta iş güvencesi sağlamalarını gereksiz kılmıştır. "Geçici" işgücü, kapitalist işletme için son derece uygun bir tarzdır; son derece akışkan ve dikkatle ölçülmüş miktarlarda kullanılabilecek durumdadır (Babbage ilkesinin bir uzantısı); ve çalışma koşulları geçici işçilerin örgütlenmesini diğer işçilere göre çok daha zor kılar. Bu işçilerin büyük çoğunluğu kadındır ve kadınların örgütlenmesi konusunda özgül yeni yaklaşımlara gereksinim giderek artmaktadır.

ABD'de kadınların konumunu istisnai tarihimizin perspektifinden incelemek gerekmektedir. Burada kadınlar dünyanın en yüksek ölçüde sanayileşmiş, teknoloji toplumunun, iktisadi tarihi kapitalizmle başlamış bir ulusun büyümesine katılmışlardır. İlk merkantil aşamasında, vahşi sınai ve sermaye birikimi dönemlerinde rol almışlar, şimdi de yaşlanan global finans-tekelci sermaye biçimine etkin bir şekilde katılmakta ve sömürülmektedir. Kapitalizmin ilk gelişim evrelerinde kadınlar, genellikle geleneksel bir rol oynamaktaydılar - anne, ailenin dayanağı, ev ve çiftlik işçisi rol-

Gülnaz Çolak

lerini. Orta sınıfların gelişmesi ve refah düzeylerinin artışıyla birlikte bu kadınlar başka faaliyetlere de zaman ayırabilir oldular. Bu boş zaman genellikle sosyal ve eğitsel işlere ve genellikle örgütlenme çalışmalarına ayrılmaktaydı. Ne ki fabrika sistemi daha başından itibaren özellikle dokuma ve giysi alanında genç kadınları, uzun çalışma süresi ve düşük ücretle istihdam etmekteydi; evde olsun, çiftlikte olsun çoğu kadınların pek boş zamanları yoktu.

ABD'de kadınların koşulları genellikle işgücüne katılım ve uzaklaşmaların birbirini izlediği istikrarsız bir görünüm çizer. Ancak şu sıralarda gözlemlenen işgücü piyasasına yığınsal girişler, kadınların ev dışında çalıştığı daha önceki dönemlerin hiçbirine benzememektedir. Özgül olarak kapitalizmin günümüzde ulaştığı gelişme aşamasıyla ve sermayenin birikim ve merkezileşme hızını artırmak için kitlesel ucuz emek ordusuna duyduğu sınırsız gereksinimle bağlantılıdır. Boşanma gibi toplumsal etkenlerin pek çok kadını orta sınıf konforundan işçi sınıfı saflarına, hatta sefalet koşullarına sürüklediği bir ortamda tüm düzey, koşul, ırk ve uluslardan kadınları etkilemektedir. Bu sınıf ve ırka bağlı olarak kadınların yaşam koşullarında kesin farklılıkların var olduğu gerçeğini yadsımak anlamına gelmez; ancak günümüzde kaygılarımızı birbirine yaklaştıracak çok daha fazla sayıda toplumsal süreç birlikte etkilemektedir.

Daha önce her yerde yoksul kadınlar, "dışarlıklı" kadınlar ailelerinin geçimine katkıda bulunmak üzere işgüçlerini pazarlamanın yolunu bulmuşlardı. Ancak "bizler" gibi çok sayıda orta sınıf kadınının annelik ve ev kadınlığını kadınlığın nihai hedefi, ideali belleyerek yetiştirilmiş kadınların şu dönemlerde evlerinden çıkarak işgücüne katılması ABD'li kadınların toplumsal koşullarında önemli bir tarihsel dönüşümdür. Günümüz ABD'sinde kadınların çoğu, çalışmak zorunda olduğu için çalışmaktadır; ve günümüzün genç kadınlarından çoğu, yaşamının geri kalan kısmını çalışarak geçirecektir. Günümüzde toplam işgücünün % 45'i kadındır ve 25-54 yaş arasındaki her 10 kadından 7'si işgücü içindedir (7). 2000 yılına dek, işgücüne katılacak olanların yalnızca % 15'ini ABD doğumlu beyaz erkekler oluşturacaktır (8). Çalışan kadın sayısındaki bu nicel patlama, var olan iktisadi koşullarlda nitel bir değişimi yansıtmaktadır.

Tekelci kapitalizmin durmaksızın büyüyen bir ucuz işgücü kaynağına duyduğu gereksinim, 1960'ların liberal feminist hareketinin, kendi kişisel doyumları konusunda kadınların bilincini yükseltme yönündeki girişimleriyle denk düşer. Evin ve ailenin dışında çalışan kadın kabul edilebilir bir toplumsal norm haline geldi; bu da kadınların iktisadi gücünün ve özsaygısının yükselmesini olumlu yönde etkiledi. Bu liberal feminist dalganın yükselişinin tekelci kapitalizmin daha düşük maliyetli işgücü kaynağına olan gereksinimine denk düşmesi, kadınların işgücüne katılımına yeni bir itim kazandırdı. Önceleri analık etiğinin yaygın başatlığı göz önünde bulundurulursa, çeşitli iletişim ve

ANNE ÖLDÜ

Düşlerine girip ağlatma beni anne
vazodaki solmuş çiçeklerin tutsakladığı
ölüm
kimliğini yoğurdukları plastik hamur
göçmen bir perişanlık
rastgele eşyalarla döşedi yalnızlığı

Susma kadın susma
acının kaynadığı tencere
öfkeyle fırlatacak kapağını
susma kadın
-Beni neden yalnız bıraktın yaşarken
taşınmaz yüklerin altındaki ezik-

Herkes uyurdu
ve yitik günlerin cenazesi kalkardı
tabutta çocukluğum yatardı benim
hiçbirşey yapmazdı annem
yalnızca yas tutardı

Kaşlarım değil benzer sana
gözyaşlarım
en büyük kurtarıcın Allah
şaşırırdı bizim evin yolunu
zaten konuk edemezdik onu
döküm saçım laneti yaşantının
hüzünlü toz örtüsüydü odaların

Bir çığlık gelirdi çığ gibi
yorganın altına gizlenirdi çocuklar

haykırırdı erkek sesi
kendi çaresizliğini
Susun susun
ortalığı birbirine katan erkek cocuklar
küçük bir kız işitemiyor kendi sesini
tozlu aynada ışıldamıyor yüzü
yitmiş kurdelesi bulunmuyor

Beklemeyin beni
hergün geleceğimi ben olmayarak bir
kitabın içine gireceğim
nefretli sözlerden kaçarak
açmayınkapağını
üşüyorum

Susadım anne
söyle onlara sussunlar,
pencerene ölüm geldi
pancurları ört anne

Anne öldü
öldü ve toprağa gömüldü
kim söylemişti yaşadığını
kanserli hücreleri evliliklerin
zırlar gibi büyüttü çocukları

Anne öldü
bir kadın lâzım erkeklere bakacak

NEŞE YAŞIN

propaganda kanallarından şaşırtıcı ölçüde onay ve destek gördü.

Değişen toplumsal iklim ve bekâr anneliğin giderek yaygınlaşması, kadınların karşı karşıya bulunduğu özel çocuk bakımı ve düşük ücret sorunlarını daha da ağırlaştırmaktadır. Kadının bir erkekten iktisadi bakımdan bağımsızlaşması, onu kapitalist iş pazarıyla doğrudan ilişkilerinden elde etteği sınırlı, düşük ücretlere daha fazla bağımlı kılmakta ve onu mutfak ve aile sorumluluklarından kurtarmaktadır. Kadının para için ev dışında çalışmasının toplumsal kabul edilebilirliğini savunanların teşvikleri, çocukların bakımı için önlemler içermiyordu. Bu halen acil bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Yanıt, mutfağın yalıtılmışlığına ve bir erkeğin eline bakar duruma geri dönüşte bulunmaz ve burada aranmamalıdır da. Siyasal kurumların onca patırtısını yaptıkları göstermelik çocuk bakımı programlarının ötesinde başka yanıtlar vardı. Ancak bunlar, yalnızca insan refahının kâr dürtüsüne öncelik taşıması durumunda bulunabileceklerdir. İşgücünün kadınlaşmasının iktisadi anlamı yeni yeni ortaya çıkartılmaktadır. Browerman'ın işaret ettiği gibi, kadın istihdamının özelliklerinin incelenmesi, günümüz çalışma hayatına ilişkin araştırmaların merkezini oluşturmaktadır. Çalışan kadınların üretici güçlere, yönetici hegemonyaya, işgücünün değişik sektörlerindeki erkeklere ve birbirlerine olan ilişkileri eleştirel olarak incelememektedir. Kapitalizmin çelişkileri yoğunlaştıkça gerek kadın, gerekse erkek işçilerin koşulları son derece ağırlaşacaktır. Çoğu kadın olan yarım-günlük işçilerin kullanımı ve (gerek dikiş makinesi, gerekse bilgisayar olarak) daha düşük ücretli "ev-işi"nin yeniden gündeme getirilmesi, tüm işçilerin ücretlerini düşürmede kullanılabilecek yöntemlerin ikisini oluşturuyor.

Çalışan erkekler, kendi çıkarları için kadın liderleri tanımak ve desteklemek ve yeni biçimde bir işçi hareketi yaratmak için kadınlarla birlikte çalışmak zorundadır. Sosyalist yönelimli erkekler, toplum içinde kadınların konumunun bir ertelemeden "devrim sonrası" işlerden biri olmadığını kavramak zorunda kalacaklardır. Kadınların çok yönlü deneyimleri, sömürülüş ve mücadelelerinin özgül doğası ve pazar ekonomisiyle yeni ilişkileri konusunda kavrayış, global kapitalizmin üretim ilişkilerinde olagelen değişikliklerin tahlilinde merkezi bir önem taşımaktadır. Bu kavrayışın üzerinde temellenen bir eylemsellik gelişmiş sanayi kapitalizminin inkârını ve sosyalizme dönüşmesini sağlayacak anahtardır.

Ek: Kadınların durumuna ilişkin oturumları bakımından olağanüstü yoksul geçen Sosyalist Bilimciler Konferansı'ndan tam bir hafta sonra, 9 Nisan 1989'da Washington'da kadınların kurtuluşu için tarihsel bir yürüyüş yapıldı. Bu gösterinin devasa boyutlarının ötesinde tarihe geçecek birkaç özelliği daha vardır. Kürtaj hakları teması, yürüyüşçülerce ırkçı "nüfus kontrolü" ya da "refah indirimi" önermelerine değil, kadının kendi bedeninin kullanımını denetleme hakkıyla bağlantılandırılmıştı. Bu, binlerce yıldır kadınlara tanınmayan bir hakkı; ve bu temel insan özgürlüğünün bilinçli, tekrar tekrar vurgulanarak talep edilmesi, gerçekten devrimci bir eylem oluşturmaktaydı. Kadınların yaşamı ve analığı, artık kilise ideolojisi ve devlet iktidarını güçlendirmede kullanılmayacaktı.

Bu gösterinin bir diğer önemli yönü, demografik bileşimiydi. Göstericilerin çoğu kadın olmakla birlikte, çok sayıda erkek de katılmıştı. Olağanüstü çok sayıda genç kadının katılması, özellikle kendi yaşamlarının denetimi için birlikte mücadele etme gereksiniminin -ve yetisinin- bilincinde olduklarını gösterir umut dolu ve anlamlı bir işaretti. Aralarında başka feminist mitinglere katılanlardan çok daha fazla sayıda genç Afrika-Amerikalı kadın da bulunmaktaydı. Bu genç kadınlar ev kadınlığı ile "çalışan annelik" arasında seçim yapma şansı olmayan bir kuşağın mensuplarıydı. Pek çoğu, sonunda "bekâr anne" olarak kalacaktı. Kendi doğurganlıklarının denetimi, kendilerinin ve çocuklarının iktisadi geleceğinin denetiminde asli bir önem taşımaktaydı.

Gösterinin coğrafi çeşitliliği, bu kadınların kararlılığına tanıklık etmekteydi. Hemen tüm eyaletler temsil edilmekteydi, pekçok başka ülkede Washington'a gelebilmek için 24 saat otobüs yolculuğu yapan kadınlar da vardı ve tüm gelmek isteyenleri taşıyacak kadar çok otobüs bulunamamıştı!

Gelecekteki feminist eylemlerin yönelişi tümüyle aydınlanmış değildir. Gösterinin büyüklüğü ve militanlığı örgütleyicilerini dahi şaşırtmıştır; bundan sonra ne yapılabileceği konusunda açık görüşlü bir liderlik oluşmamış olabilir. Ancak genç kadınlar arasındaki eylem potansiyeli açıkça ortadadır.

*Ruth Berman, elli yıldır sol hareket içinde yeralan bir feministtir. Bu makale, 1 Nisan 1989'da New York kentinde düzenlenen Sosyalist Bilimciler Konferansı'na sunduğu tebliğin gözden geçirilmiş biçimidir.

SAĞLIKLI İNSAN

Müge KONOR

"Uzmanlar hava kirliliğine karşı maske takmamızı öneriyorlar..."

"Naylon torbalarda satılan yiyeceklerin kansere yol açtığı belirtildi..."

"Teflon kapların insan sağlığına zararlı olduğu açıklandı..."

"Prof. Dr. ..... hayvansal yağlardan uzak durmamızı, bitkisel sıvı yağları yememizi öneriyor..."

"Kalp ve damar sağlığımız için balık ve tavuğu yeğlemeliyiz..."

"Yumurta kolestrolü artırıyor..."

"Kanserin en önemli nedeni sigaradır..."

"Deterjanlar insan sağlığını tehdit ediyor..."

"Plastik kaplara konan sıcak yemeklerin kanser yaptığı açıklandı..."

"Dünya Sağlık Örgütü hormonlu et ve meyve-sebzelerin insan sağlığına zararları konusunda bir rapor yayınladı..."

"Filizlenmiş patates ve soğanın sakat çocuk doğumlarına yol açtığı bildirdi..."

"Beyin hücrelerimizin iyi beslenmesi için bol fosforlu yiyeceklere ağırlık vermeliyiz..."

"Sağlıklı yaşamak için hergün yoğurt yiyiniz..."

"Plastik kaplarda pazarlanan yoğurt kanser yapıyor..."

"Deniz kirliliği bağırsak hastalıklarına yol açıyor..."

"Aids hızla yayılıyor..."

"Güneş ışınları kanser yapıyor..."

"Sağlıklı cinsel yaşam için stresten uzak durunuz..."

"Sentetik giyeceklerin cilt kanserine neden olduğu belirtiliyor..."

Gazeteler çarşaf çarşaf... Gün geçmiyor ki, günlük gazetelerimizin ince yazılarla dolu sütunlarında benzeri bir uyarı olmasın. Bazen iç sayfaların bir yerine sıkıştırılmış sağlık köşelerinde, bazen- yeterince çarpıcı haber bulunamadığı günlerde -baş sayfada iri punto manşetlerle...

Yaşayamaz olduk... Yiyemiyoruz, içemiyoruz. Manavda meyvelere, bakkalda yoğurt kaplarına, kutu sütlerine uzanırken ellerimiz titriyor. Korku inceden inceye yüreğimizi sarıyor... Dost toplantılarının tadı yaz günleri açık hava bahçelerinin kokusu, ince belli bardaklarda dumanı tüte tüte yüzümüze gülen çay... Bardağı dudaklarımıza götürürken dudaklarımız kıpır kıpır, kararsız. İçsek mi, içmesek mi?.. Öyle ya, çay dediğin radyasyon yükü... Tatlı tatlı içersin de acısı ne zaman çıkar, belli değil. Hani neredeyse bir bardak su içebilmek için bile, analiz laboratuvarlarının kapısında kuyruğa gireceğiz...

Bayram öncesi, yolda bir arkadaşıma rastladm. Yaz güneşinin kavurduğu beton bloklar arasından gökyüzüne baka baka çok yorgun olduğunu, denizi özlediğini anlattı bana.

-Tatili iple çekiyorum, dedi, Yalova'ya gidiyoruz...

Yüreğimizi sızlatan bir imrenmeyle iyi yolculuklar diledim... Bayram günü "çat kapı" gelmezler mi?...

-Hani siz denize gidecektiniz?... dedim.

Karı koca birbirlerine bakıp gülüştüler,

-Tatil parasını yedik biz..., dediler.

Bilmem hangi bilim dergisinde insan sağlığına zararlı mutfak eşyaları üstüne "mufassal" bir yazı okumuşlar. Son yıllarda okuduklarının üstüne tuz biber ekmiş bu yazı. Bir kanser korkusudur çöreklenip oturmuş yüreklerine.. Mutfaklarında ne kadar teflon, melâmin, plâstik eşya varsa kaldırıp... atmamışlar... atmamışlar da kapıcıyla eve temizliğe gelen kadına vermişler. Kapıcılarla temizlik işçileri insanüstü yaratıklar ne de olsa... Onlara birşeycikler olmaz. Tatil için ayırdıkları parayla da gidip mutfaklarını cam, porselen, çelik eşyayla donatmışlar.

-Kansere yakalanma tehlikesini yok edebildiniz mi bari? di-

ye sordum hafif alaylı.

Arkadaşımla inceden eğleniyordum ya, için için de huzursuzdum. Geçen yıl, ancak birkaç yılda bir, barkaç gün kavuşabildiğim denize doğru yürürken dalgalara gizli bir ürküntüyle bakan, ya da kararan tenimde kanser izleri arayan çılgın ben değili miydim?...

Artık apartmanlarımıza girdiğimizde, tereyağının, kapıların dışına taşan o mis gibi kokusunu da duyamaz olduk. Çünkü hiçbirimiz —az çok bilinçli, az çok okumuş hiçbir kadın— ocağın üstünde cızırdata cızırdata erittiğimiz tereyağını dökmüyoruz pilavın üstüne. Onun yerine tatsız tuzsuz sıvı yağlarla damak zevkimizi köreltiyoruz...

Ne demiş ozan?.. "Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar..." Evet, yirminci yüzyıl uygarlığı kanser, aids, kolestrol, enfarktüs gibi bilmem kaç başlı canavar oldu, üstümüze üstümüze geliyor. Bizler de yüreğimiz korku dolu, bu amansız canavarla savaşıyoruz. Sağlıklı, uzun yaşamanın yollarını arıyoruz.

Beni yanlış anlamayın... Bütün bu saydıklarım önemsizdir, bu uyarılara kulaklarımızı tıkayalım demek istemiyorum. Dünyamızı biz insanlar bu duruma getirdik. Her köşesinden güzellikler fışkıran bir sevilesi gezegen, bizim ellerimizde, bize düşman bir topaç oldu... "Zararın neresinden dönülse kârdır" hesabı, kendi yaptığımız yanlışları düzeltmeye çalışmak ve bize armağan edilen değerli bedenimize — aşırıya kaçmadan — özen göstermek, elbette görevimiz...

Ama... Beylik deyişle, madalyonun bir de öteki yüzü var.. Bütün bu uyarılar, alınan önlemler, gerçekten sağlıklı insan olabilmemiz için yeterli mi? Sizin de dikkatinizi çekmiştir... Var olduğmuz günden bu yana içimize kök salan ve gitgide güçlenen bencilliğimizle hep daha uzun yaşamanın, ölümü kendimizden biraz daha uzaklaştırmanın yollarını arıyoruz. Ama erdemli insan olabilme konusunda duyduğumuz, duymamız gereken kaygı gitgide azalmakta... Sevginin, barışın, dostluğun güzelliğini, değer biçilmezliğini anlatan yazılar pek ilişmiyor artık gözlerimize. Son yıllarda ilgimizin odak noktası genellikle beden sağlığımız...

Şimdi varsayalım ki, uzmanların önerilerine, uyarılarına bütünüyle kulak verdik. Yap dediklerini yaptık, yapma dediklerini yapmadık. Ye dediklerini yemedik. Sonuçta da ortalama yetmiş yıllık ömürümüzü bir o kadar daha uzatabildik.. Ancak böylesine uzun ve sağlıklı yaşamamızın, insanlığın geleceğine neler getirebileceğini, ne yararları olabileceğini tartışmamızın günü gelmedi mi hâlâ?..

Sertleşmemiş damarlarımıza, kolestrolü, total lipiti, sedimi titizlikle ayarlanmış kanımızı pompalayan, enfaktüs tehlikesinden enikonu uzak yüreklerimizde, birbirimize sevgiyi, dostluğu çoğaltabilecek miyiz?..

İnsanın insana saygı duymasını, insanın insan haklarına saldırmamasını deneyebilecek miyiz ki, onca özen gösterdiğimiz bedenlerimizi hunhar savaşlara ya da trafiğe kurban vermeyelim...

Dünyamızın insanoğluna sunduğu nimetleri gerçek anlamda paylaşmayı öğrenebilecek miyiz ki, bir bölümümüz ince diyet hesaplarıyla daha uzun yaşama yollarını ararken, ötede, hemcinslerimiz açlıktan ölmesinler...

Bin bir çeşit önlemle bedenimizde kanser tümörü oluşması tehlikesini, ya da oluşanları, yokettik diyelim. Ya kendi kendimize, içimizde büyüttüğümüz kin, haset, hırs, öfke yumaklarına ne demeli? Bu elle tutulmaz, gözle görülmez yumruları sağaltacak radyoterapi sistemi hangisi acaba?..

Ya beynimiz?.. Yüzyıllardır kafatasımızın içinde övünçle taşıdığımız, tıp bilimin gizini hâlâ çözemediği o en değerli organımız... Yirminci yüzyılın uygar insan olma bilincini içinde vitaminler, mineraller, fosforlu gıdalarla "fevkalâde mükemmelen" beslendiğimiz beynimiz, zekâmız... Bu besili hücrelerimizi yeterince eğitebilecek miyiz? Özgür düşünceye saygı duymayı öğrenebilecek miyiz ki, aklımızı köreltmek yerine, sevgi ve dostlukla beslenmiş geniş, derin bir düşün yelpazesi içinde geliştirelim. Sınırsız zekâmızı insanlığımızın, geleceğimizin — yararına olduğu kadar zararına değil— bütünüyle yararına kullanabilecek miyiz?..

İstersek uzmanların yaptığı uyarıların hepsine kulak verip bütün önlemleri alalım ve bedenimize iki yüzyıla yakın bir yaşam süresi sağlayabilelim. Hepimiz biraraya gelip saygının, dostluğun, barışın, erdemin yolunu arayıp bulmadıkça, "Sağlıklı insanı yarattık ve yaşattık...", diyebilecek miyiz?..

..yeni bir yayınevi.. ..yeni bir kitap..

DÜŞLER VE SEYREKZAMANLAR

1990 Yunus Nadi Şiir Mansiyon Ödülü

SÜHA TUĞTEPE

PİYA

ZEYNEP ALİYE İLE SÖYLEŞİ

Fatma ARSLAN

Zeynep Hanım, "Yaşamak Masal Değil" adlı kitabınızı okudum. Okurken her öykünüzün arkasından gözümün önüne kendi yaşantımdan kesitler geldi ve kitabınızla bütünleştiğimi hissettim. Biraz kendinizden sözeder misiniz? Yazmaya ne zaman başladınız, sizi yazmaya iten neydi çevrenizin etkisi oldu mu?

—Yazmaya pek çok yazar gibi günce artı şiirle başladım. Öykü çalışmalarına disiplinli bir şekilde yönelmem çok uzun yıllar öncesine gitmiyor. Çevremin, yazmam üzerinde etkisi oldu mu, sorunuza, başka türlüsü mümkün mü? sorusuyla yanıt verebilirim. Yazma, bir etki tepki olayıdır.

—Yazmaya başladıktan sonra çevrenizin olumlu, olumsuz yönleri yaşadığınız yazarlık sürecini nasıl etkiledi?

— Masa başına oturduğumda iki başlı bir canavarla boğuşmak zorunda kalırım. Birincisi neyi yazacağım, ikincisi nasıl yazacağım. Yazar, neyi yazacağını dünya görüşü doğrultusunda seçer. Nasıl yazacağı ise süreç içinde iyice olgunlaşır, kimliğini bulur.

— Öykülerinizde kadın erkek ilişkilerinde bireylerin çözümsüzlüklerinin toplumsal boyutlarını açar mısınız?

— Türkiye, İslam dünyasıyla Avrupa arasında bir gel-gitler ülkesi. Bu konum, halkımızın her kesimini değişik biçimde etkiliyor. Örgün eğitimde batılı ülkelere gülümsenir, çocuğun cinsiyeti değil insan olması esas alınır, yetenekleri keşfedilmeye çalışılıp demokrat yapılı bireyler olmaya yönlendirilirken, evinde-yakın çevresinde kız veya erkek çocuk ayrımı ön planda olmak üzere dinsel-geleneksel eğitim pompalanırsa, bu çelişki, kişinin kendisiyle ve karşı cinsle sürekli çekişmesini getirmez mi? Sonuçta mutsuz kadın-mutsuz erkek toplumu haline gelmemiz doğal değil mi?

— İnsan ilişkilerinin toplumsal boyutlarını vurgulamanızla birlikte kişilerin bireysel çözüm arayışları içinde olduklarını görüyoruz. Yeni beraberlikler farklı bir çözümsüzlük riski taşımıyor mu?

— Alain, Descartes'in, "Düşünüyorum, öyleyse varım." sözünü, "İstiyorum, öyleyse varım." biçiminde değiştirmiş. Bu anlamda ona katılıyorum.

— Sizce özlenen güzel beraberliği yakalama koşulları nelerdir?

— Bana göre güzellikler, koşulların girdiği yerde biter. Öyle hassas, kırılgan çünkü. Ama kişilerin açıklık-dürüstlük gibi ilkeleri olması gerektiğine inanıyorum. Son dönemlerde "Kısıtlanmama, özgürlüğünden ödün vermeme, birlikteliğe hesapçı yaklaşmama" gibi terelellimler getiren bir kesim gözleniyor. Bana göre aşk (Beraberlik denince ilk bu geliyor aklıma. İflah olmaz bir romantiğim ben), doğası itibarıyla sorumluluk demek. Kendimize ve karşımızdakine saygıyı yitirmemek, kendimizi iyi tanımak, birlikte olmayı düşündüğümüz insanda çoğalacağımıza inanmak demek. Sonuçta, güzel beraberlikleri, taşıdığı güzellikleri yitirmemek isteyenler yaşatabilir, diyorum.

— Öykülerinizde kahramanlarınızın önce insan olmanın onuruyla donatımlı olduğunu görüyoruz. Bu gerçek yaşamla ne kadar çakışıyor?

— "İyiliğimizi istiyorlar, vermeyeceğiz" diyor bir şair, bir başkası "Hayatım seni incitebilir-hayatımız incitebilir seni-çünkü kirlidir" dizeleriyle hıçkırıyor. Bir başka şairden alıntıyla; "mesele esir düşmekte değil, teslim olmamakta bütün mesele."

— Sizce evlilik kurumu kadın ve erkek beraberliğini nasıl etkiliyor?

— "Ailenin reisi erkektir" yasası bile tek başına konuyu açıklamaya yeterli. Kadın daha ilk günden, erkeğin soyadını alıyor, onun yönetimini kabul ediyor.

— Evlilik kurumunda, kadının ilmiği kendi kendinin boynuna geçirdiğini söylüyorsunuz. Evlilik kurumu kadın üzerinde bireysel ve toplumsal olarak nasıl bir duvar örüyor?

— Bizim ülkemizde kadın evlilikle birlikte kendini reddetmek zorunda kalıyor, desem sizce çok mu abartmış olurum?

—Aynı ekonomik ve sosyal koşullarda yaşayan kadın ve erkeklerin eğitim-çalışma ve meslekleri seçip alanlarının cins konumları açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?

— Kişi, kadın işi-erkek işi, kadınca-erkekçe ayrımıyla yetişiyor. Belli yaşlara gelindiğinde kız çocuk annesinin, erkek çocuk babasının benzeri olma sürecini hemen hemen tamamlamış oluyor. Bizim gibi elinin hamuruyla erkek işine karışan eksik eteklereyse, ağzının payı verilmeye çalışılıyor zaten.

— Kadının aile içi konumu onun yazar olabilme ve yazar olarak üretme koşullarını nasıl etkiliyor?

Oscar Wilde, sanatçının önce hayatta deneyimli olması gerektiğini söyler. Katherine Mansfield, yazabilmek için, yaşamak istediğini söyler. İyi bir yazar olabilmenin temel koşulunun hayat okulunda ve en güç işlerde çalışarak, pişmekten geçtiğine inanıyorum. Kimsenin masa başında oturarak, hayatın dışında kalarak ütopyalarla gerçekleri yazacağını sanmıyorum.

— Yazar araştırma, inceleme ve gözlemlerini kendi duygu ve düşünceleri ile yoğurarak yapıtlarına aktarıyor. Sizce Türkiye'de kadın yazarın inceleme ve gözlem yapma olanağı ne kadardır? Yazarın konu seçimini etkiliyor mu?

— "Orda bir köy var uzakta, o köy bizim köyümüzdür" demekle köyü sahiplenemezsiniz. Toplum dışına düşmüş insanları yazmak istedim hep. Bir gün belki, umudumu hâlâ taşıyorum.

— Toplumun cinslere yönelik değer yargıları yazarın yapıtlarındaki tiplemeleri nasıl etkiliyor?

— Ne, az ama öz konuşan, yumruğu sıkı, kararlı, verdiği sözü canı pahasına tutan, bir görüşte aşık olduğu kızı yaşamı boyu seven erkek tipleri, ne de dokununca kırılıveren, bakireliğini yitirdiğinde intihar eden, kocasının ölümüyle fani dünyadan elini eteğini çeken kadın tipleri gökten zembille inmedi herhalde.

— Kadın cinselliğini var olan yazın içersinde ve özel olarak kadın eserlerinde yer alışını nasıl değerlendiriyorsunuz? Kadın yazar bu akımlarda özgür mü?

— Evet, örtülere sararak, paketlere koyarak kadın cinselliğini işlemeye çalışıyoruz. Çok garip değil mi, analığın kutsal sayılıp da, analığı gerçekleştirecek olayın "tu kaka" görülmesi?... Bu konuyla ilgili olarak bir arkadaş geçenlerde, yürekli olunması gerektiğini savunuyordu... Mizah yazarları için korkunç sınırsız kaynak sunan bir ülkeyiz anlayacağınız...

— Kadın yazar kendi cinsel kimliğini de taşıyan birey olarak yapıtının oluşumundan, yayın ve eleştirisine değin geçen aşamada ne tür zorluklar yaşıyor?

— Ustalardan biri "Yaşamak zor zaanat" demiş. Ben, kadın olarak yaşamanın, daha zor olduğuna inanıyorum. Hele iddialıysanız, iki kat daha güçlü, iki kat kuşkucu, iki kat saldırıya hazır, iki kat içinize kapanık olmalısınız. Ama yazdıklarımı okuyup bana güç veren yazar arkadaşların hemen hepsinin erkek olduğunu da burada belirtmek zorundayım. (İçlerine kolay kolay dalamadığınız, ancak yüzünüze kapıları kapamayan arkadaşlar.)

— Dünya yazını göz önüne alındığında kadın yazarların sayısının az olmasını nasıl açıklıyorsunuz?

— Çeşitli sorulara verdiğim yanıtlarda konuyu zaten açıklığa kavuşturduğumuza inanıyorum. Ancak bir de yazmayı deneyip bundan vazgeçen kesim var. Çünkü başarılı olmak isteyen kadının arkasında olsa olsa kendi gölgesi, bir de yalnızlık, düş kırıklığı, mutsuzluk yer alabilir.

—Sizce 19. ve 20. yüzyıl yazılarında kadın farklı olarak konumlanıyor. Bu farklılaşmayı nasıl açıklıyorsunuz?

— On dokuzuncu yüzyıldan yirminci yüzyıla demokratikleşme hareketleri, çığ gibi büyüdü; bilim-teknik, iletişim gelişip yaygınlaştı; pek çok tabu yıkıldı; dünya küçüldü... Yazın dünyasının bütün bunlardan etkilenmemesi düşünülebilir mi?

—Feminizm ve kadın hareketi hakkında düşündükleriniz...

— Ekonomik-demokratik-sosyal- kültürel hakların geliştirilmesini talep eden bütün girişimleri selamlıyorum.

— Kadın hareketinin ideolojik olarak bağımsız olmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

— Organik anlamda bir bağ olmamasını kastediyorsunuz sanırım. Yoksa apolitik kalma diye bir şey düşünemiyorum. Ancak her tür siyasal görüşten kadının, barış-ilerleme-demokratik kazanımlar uğruna, insanın insan tarafından sömürülmesine karşı kurulacak birliklerde yer alabildiği örgütlenmelerin başarabileceğine inanıyorum. Sanırım söyleşimizin sonuna geldik. Nokta konmadan önce 8 Mart Uluslararası Kadınlar Günü'müz kutlu olsun, diyebilir miyim?

SANATLA HAFTA SONU

Bir hafta sonunu sanatla iç içe geçirmek isterseniz sizi bekliyoruz.

Konu : YAZIN SERÜVENİ
Konuşan : Aydın Öztürk
Tarih : 9 Mart Cumartesi Saat 14.00
Yer : TYS Salonu, Galipdede Cad. No. 48/5
Tünel-Beyoğlu

Konu : '80 SONRASI ROMAN
Konuşan : Öner Yağcı
Tarih : 23 Mart Cumartesi Saat 14.00
Yer : TYS Salonu, Galipdede Cad. No: 48/5
Tünel-Beyoğlu

İNSANCIL YAYINLARI

Yakında Kitapçılarda

Ali Ersin GÜNÇE
PAZAR RESİMLERİ
Şiir

*

Ayten MUTLU
SENİ ÖZLEDİM
Şiir

*

Cemile ÇAKIR
CEMREYE ÇAĞRI
Şiir

*

Cengiz GÜNDOĞDU
RÜZGAR
Eleştiri

İNSANCIL, İNSANİ... GERÇEKÇİ ESERLER YAYINLAR